

Abô Mavi atu ba
Luk
hato
Abô môᶇ

Luk hato kapyã êntêk. Yani ma anyô loᶇ buyaᶇ ma miᶇ Israël te ami. Yani ma dokta te ma Pol anêᶇ anyô môlô. Yanida ma miᶇ hayê Yisu ami, ma doᶇtom hanaᶇ abô haviᶇ ᶇê nômbêᶇ atu ba bôk êyê Yisu hathak maleᶇiᶇ.

Yani hato kapyã êntêk hadêᶇ anyô bêᶇ Tiapilus. Tiapilus ma anyô Lom te. Tiapilus miᶇ bôk hayê pik atu Yisu hamô ba haveᶇ ami. Ba intu Luk hawasa bêᶇ anôᶇ. Luk lahaviᶇ Tiapilus eyala abô avanôᶇ esak malêla takatu ba Yisu hanaᶇ ba hadum. Ba intu hato hathak malêla takatu habitak vêm ka evathu Yisu hi aleba hayô waklavôᶇ hathak leᶇ ba hi. Aêᶇ iyom ma Luk hik thô nena Yisu miᶇ halêm ek nêᶇ ᶇê Israël iyom bulubiᶇ ami. Mi, halêm ek nêᶇ ᶇê Israël lôk ᶇê loᶇ buyaᶇ bulubiᶇ imbiᶇ. Luk halam Yisu nena, “Anyô Anêᶇ Nakaduᶇ” bêᶇ anôᶇ.

Hato kapyã êntêk hadêᶇ 60 mena 70 AD la. Ma haveᶇ yam ma hato kapyã Aposel haviᶇ.

Abô môᶇ

¹ *Anyô bêᶇ Tiapilus, avômalô bêᶇ anôᶇ eto kapyã hathak nôᶇ takatu ba bôk hik anôᶇ hêk yêlô malêvôᶇ.

² Thêlô eto abô hatôm atu ba anyô vi êyê Yisu hadum ba hanaᶇ. ᶇê êᶇ êᶇ mô hatôm Wapômbêᶇ anêᶇ ᶇê ku ek enaᶇ abô hadêᶇ avômalô. ³ Aêᶇ ba yaleᶇmavi anôᶇ ba yahato kapyã êntêk hadêᶇ o hathak nôᶇ takêᶇ ek malê nena yada yahadam ku bêᶇ anôᶇ ek yahanaᶇ hik abô takêᶇ liᶇ

---

* 1:1: Ap 1:1

hathak Yisu anêḅ ku sapêḅ ek yenaḅ abô êḅ imbitak êtôm loho mavi. ⁴ Yahato abô takêḅ ek nêḅ o sa ek oyala abô takatu ba bôk holaḅ, êḅ ma abô avanôḅ.

Aḅela hayô ek Sekalaia

⁵ Sêbôk atu ba Kiḅ Helot hayabiḅ avômalô Judia ma anyô habôk da te hamô ba anêḅ athêḅ nena Sekalaia. Yani hadum ku habôk da haviḅ ḅê ôdôḅ atu ba iniḅ athêḅ nena Abiya. Ma yanavi Elisabet habitak anêḅ Alon anêḅ limi haviḅ. ⁶ Thai êḅ thêthôḅ mavi hêk Wapômbêḅ ma, ma ethak esopa abô balabuḅ lôk Anyô Bêḅ anêḅ abô sapêḅ ba iniḅ kambom mi. ⁷ Ma doḅtom Elisabet ma avi yamu ba intu thai avômena mi, ma êḅ aleba eyalôv.

⁸ Wak te ma ôdôḅ Abiya iniḅ waklavôḅ nindum ku êḅ unyak mathêḅ. Ma etak Sekalaia ek indum ku êḅ. ⁹*Thêlô esopa ḅê êbôk da iniḅ kobom ba ibi valu ek nêḅ nena opalê intu tem imbitak êyô Anyô Bêḅ anêḅ unyak mathêḅ ba ni ek êḅbôk kamuḅ ôv mavi. Êḅ ma Sekalaia anêḅ athêḅ habitak ba yani hi Wapômbêḅ anêḅ unyak ek êḅbôk da. ¹⁰ Ma Sekalaia habôk da ôv mavi ba avômalô bêḅ anôḅ imiḅ unyak viyaiḅ ba eteḅ mek imiḅ.

¹¹ Êḅ ma Anyô Bêḅ anêḅ aḅela te hayô ek Sekalaia ba hamiḅ loḅ êbôk da ôv mavi anêḅ loḅ vianôḅ. ¹² Sekalaia hayê aḅela, êḅ ma hasoḅ ba hakô kambom. ¹³ Ma doḅtom aḅela hanaḅ, “Sekalaia, miḅ ôkô ami. Anêḅ mek ma Wapômbêḅ halaḅ. Vônim Elisabet tem embathu nalum malô te ba ondama anêḅ athêḅ nena Jon. ¹⁴ Ma tem lemmavi bêḅ anôḅ. Amena êḅ habitak ma avômalô bêḅ anôḅ tem leḅim mavi ¹⁵*ek malê nena yani tem imbitak anyô lôk athêḅ bêḅ imiḅ Anyô Bêḅ ma. Yani miḅ hatôm inum yak waiḅ lôk ḅaḅ maniḅ vi ami. Hamiḅ talêbô la denaḅ ma tem Lovak Mathêḅ êḅbôlô yani kapô siḅ. ¹⁶ Ma

* 1:9: Kis 30:7   * 1:15: Nam 6:2-3

tem endom avômalô Isael bêñ anôn ba ini êndên Anyô Bêñ, thêlônij Wapômbên. ¹⁷*Ma yani tem êmôn ek Anyô Bêñ ma anên lôklokwan lôk ku lo loñ ma tem êtôm Elia anên. Ma tem indum ba lami lôk nali nimitak kapôlônij donjom. Lôk indum nê leñondôn kôtôn leñondôn ekyav ek nedañô nê thêthôn inij auk mavi. Ma yani tem indum aên ek avômalô nêpôpêk i ba neyabij Anyô Bêñ anên êyô.”

¹⁸Ma Sekalaia hanañ hadên añela, “Yai luvi bôk ayalôv yôv ba yanêmimibij abô êñ aisê?”

¹⁹*Ma donjom añela hanañ viyañ nena, “Ya Gebliel, ba yahamiñ Wapômbên thohavloma. Ba intu yanida hêv ya ba yahalêm ek yanañ abô mavi êntêk êndên o. ²⁰Yôv ma ondañô, miñ hôêvhaviñ yenañ abô ami. Aên ba vembôlêk tem putup ba miñ hatôm onañ abô ami endeba yenañ abô êntêk injik anôn êtôm waklavôn atu ba Wapômbên hanañ am.”

²¹Avômalô eyabij Sekalaia aleba mi ma leñijhabi nena malê te lêk hapôm Sekalaia hamô unyak mathen kapô am? ²²Ma Sekalaia hale yaiñ ma abôlêk putup. Ba hik nômkama thô hathak bañ iyom ma miñ hanañ abô ami. Aên ba thêlô eyala nena yani lêk hayê wên te hêk unyak mathen kapô.

²³Sekalaia hadum anên ku yôv ma yani havôhi anên unyak. ²⁴Haveñ yam ma Sekalaia yanavi Elisabet hasabeñ. Ma havuñ i hatôm ayôn bahenji. ²⁵Ma hanañ nena, “Anyô Bêñ lamavi ba hadum nôm êñ ek ya ba hêv yenañ mama vê hêk avômalô maleñij.”

Añela hayô ek Malia

²⁶Elisabet hasabeñ hatôm ayôn bahenji ba lahavute, ma Wapômbên hêv añela Gebliel ba hi hayô malak Nasalet

* 1:17: Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13   * 1:19: Dan 8:16; 9:21

hêk Galili kapô. ²⁷*Yani hi hadêñ avi muk te anêñ athêñ nena Malia. Malia anêñ avômalô bôk epesañ abô yôv ek nendom yani êndêñ anyô te anêñ athêñ nena Josep. Josep ma Kiñ Devit anêñ lim. ²⁸ Añela hi hadêñ Malia ma hanañ, “Waklêvôn mavi o! Anyô Bêñ hêv lamavi anôn hadêñ o ba hamô haviñ o.”

²⁹ Ma Malia hanañ abô êñ ma hasoñ kambom ba lahabi nena abô êntêk ma aisê am. ³⁰ Ma doñtom añela hanañ hadêñ yani, “Malia, miñ ôkô ami. Lêk hôpôm Wapômbêñ anêñ lamavi. ³¹*Ondañô, tem osabeñ ba onja okna te ba ondam anêñ athêñ nena Yisu. ³²*Yani ma tem imbitak anyô lôk athêñ bêñ. Ma tem nendam yani nena Wapômbêñ Leñ anêñ Nakaduñ. Ma tem Anyô Bêñ Wapômbêñ nêñ lim Devit anêñ ku kiñ êndêñ yani. ³³ Ma tem êmô êtôm Jekop anêñ avômalô iniñ kiñ wak nômbêñ intu sapêñ. Ma anêñ ku eyabiñ anêñ avômalô hatôm nêñ yak ami ma mi anôn.”

³⁴ Ma Malia hanañ hadêñ añela aêntêk, “Nôm êñ tem imbitak aisê am? Miñ bôk yahêk haviñ anyô te ami.”

³⁵ Ma añela hanañ nena, “Lovak Matherñ tem êlêm êndôk o ma Wapômbêñ Leñ anêñ lôklokwan tem êyô o vôv. Ba amena atu ba hovathu ma tem matherñ ba nendam nena Wapômbêñ Anêñ Nakaduñ. ³⁶ Ondañô. Yatam avi Elisabet bôk avôdôñna ba elam yani nena avi yamu, ma doñtom lêk hasabeñ ba anêñ ayôn baherñvi ba lahavute ba tem embathu amena te. ³⁷*Nômlate miñ malaiñ ek Wapômbêñ indum ami.”

³⁸ Ma Malia hanañ, “Ya ma Anyô Bêñ anêñ avi ku. Ba indum êndêñ ya êtôm intu honañ.” Êñ ma añela hatak Malia ba hi.

---

* 1:27: Mat 1:16,18   * 1:31: Ais 7:14; Mat 1:21-23   * 1:32: 2Sml
7:12-13,16; Ais 9:7   * 1:37: Stt 18:14

Malia hi hayê Elisabet

³⁹ Ma Malia hatak anêḡ loḡ ma hi ketheḡ ba hayô malak te atu ba hêk loḡ dumlolê anêḡ Judia. ⁴⁰ Ma habitak hayô Sekalaia anêḡ unyak kapô ma hanaḡ wاكلêvônḡ mavi hadêḡ Elisabet. ⁴¹ Ma Elisabet halanḡ anêḡ abô ma amena hapundik hamiḡ yani la kapô ba Lovak Matheḡ havôlô yani kapô siḡ. ⁴² Êḡ ma Elisabet halam kaêk lôk lamavi ba hanaḡ, “Wapômbêḡ hêv lamavi bêḡ anônḡ hadêḡ o hamônḡ ek avi vi. Ba tem indum mavi êndêḡ o imbiḡ amena intu ba hamiḡ o kapôlôm. ⁴³ Ma dorḡtom ya avi alê te ba yenaḡ Anyô Bêḡ anêḡ talêbô halêm ek êḡjê ya? ⁴⁴ Ondaḡô, yahalanḡ anêm wاكلêvônḡ, êḡ ma amena êntêk hamiḡ yalenḡsoam lamavi ba hapundik. ⁴⁵ Bôk holaḡô Wapômbêḡ anêḡ abô ba hôêvhaviḡ nena tem indum aêḡ. Ba intu ômô lôk lemmavi!”

Malia anêḡ yeḡ

⁴⁶ *Ma Malia hanaḡ,
 “Yakapôlônḡ habô Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ,
⁴⁷ ma yadahôlônḡ lamavi hadêḡ Wapômbêḡ atu ba hêv ya bulubiḡ
⁴⁸ ek malê nena yani hayê ba lahabi anêḡ avi oyaḡ atu ba hadum anêḡ ku.
 Avômalô sapêḡ tem nenaḡ nena Wapômbêḡ hêv lamavi hadêḡ ya hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ
⁴⁹ ek malê nena Wapômbêḡ Lôklokwaḡ Anônḡ hadum nômbêḡ ek ya.
 Ma anêḡ athêḡ ida êḡjêk matheḡ.
⁵⁰ *Yani hathak hêv kapô hadêḡ ḡê takatu ba elanḡ anêḡ abô hadêḡ sêbôk ma êntêk ma embeḡ yam imbiḡ.
⁵¹ *Yani hadum ku bêḡbêḡ hathak yani anêḡ lôklokwaḡ.

* 1:46: 1Sml 2:1-10   * 1:50: Sng 103:13,17   * 1:51: 2Sml 22:28

Ma hathak havalorj avômalô takatu ba êbôï ma habi i hi.

⁵²* Ma hathak hamô nê bêñbêñ iniñ lôklokwañ lu.
Ma hêv athêñ bêñ hadêñ nê athêñ mi.

⁵³* Ma hathak havakônj avômalô takatu ba ema kisi hathak nôñ mavi anônj ba leñjiviyak.
Ma doñtom nê lôk nômkama bêñ, ma hathak hêv i vê ba i oyañ.

⁵⁴⁻⁵⁵* Ma yani hathak hêv anêñ avômalô ku Israël sa, ma lahabi anêñ abô atu ba bôk havak haviñ Ablaham lôk anêñ limi sapêñ nena tem laimbi i ba nêñ i sa wak nômbêñ intu sapêñ.”

⁵⁶ Êñ ma Malia hamô haviñ Elisabet hatôm ayônj lô vêñ ma halehi anêñ loñ hathak loñbô.

Elisabet havathu Jon anyô hathik ñañ

⁵⁷ Ma Elisabet anêñ waklavônj embathu hayô ba havathu okna te. ⁵⁸ Êñ ma Elisabet anêñ thalaleñ lôk anêñ avômalô elañô nena Anyô Bêñ hêv kapô bêñ hadêñ yani ba intu êbôï lôk leñjiviyak.

⁵⁹* Ma amena êñ hamô hatôm wak baherji ba lahavulô, ma anêñ avômalô êlêm ek neñgothe anêñ kupik. Ma leñjiviyak nêñêm lambô Sekalaia da anêñ athêñ êndêñ okna êñ. ⁶⁰ Ma doñtom talêbô hanañ nena, “Mi. Alalô nandam nena Jon.”

⁶¹ Ma thêlô enañ hadêñ yani nena, “Libumi la miñ bôk ewa athêñ Jon ami.”

⁶² Êñ ma thêlô enañ hik lambô liñ hathak baherjiñ nena nendam anêñ athêñ aisê? ⁶³ Aêñ ba hanañ hathak bañ nena neja aseleñ te êlêm. Ma hato nena, “Okna êñ

---

* 1:52: Jop 12:19; 5:11; Sng 147:6   * 1:53: Sng 34:10   * 1:54-55: Sng 98:3; Stt 17:7; Mai 7:20   * 1:59: Stt 17:12; Wkp 12:3; Luk 2:21

anêḡ athêḡ ma Jon.” Ma thêlô sapêḡ êyê athêḡ êḡ ba esoḡ kambom. ⁶⁴ Ma ketheḡ oyaḡ ma Sekalaia hanaḡ abô hathak loḡbô ba habô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. ⁶⁵ Ma avômalô malak êḡ êyê nôḡm êḡ ba êkô kambom. Ma abô êḡ hi haveḡ Judia iniḡ loḡ takatu ba hamô dumlolê sapêḡ. ⁶⁶ Ma thêlô enaḡ hadêḡ i nena, “Anyô Bêḡ anêḡ lôklokwaḡ hamô haviḡ amena êntêk ba embeḡ yam ka tem imbitak aisê?”

Sekalaia anêḡ yeḡ

⁶⁷ Yôv ma Lovak Matheḡ hayô halôk Jon lambô Sekalaia kapô ba hanaḡ abô plopet aêntêk,

⁶⁸ * “Anyô Bêḡ, Israeḡ iniḡ Wapômbêḡ, lêk halêḡ ek nêḡm anêḡ avômalô vê êḡjêk iniḡ malaiḡ. Ba intu nanêḡm athêḡ bêḡ êndêḡ yani.

⁶⁹ * Yani hêv Anyô Lôklokwaḡ te habitak anêḡ anyô ku Devit anêḡ thalaleḡ ek nêḡm alalô bulubiḡ.

⁷⁰ Yani hadum aêḡ hatôm sêbôk ba hanaḡ hadêḡ anêḡ plopet matheḡ ba enaḡ nena

⁷¹ * tem Wapômbêḡ nêḡm alalô bulubiḡ êḡjêk ḡê vovak lôk ḡê takatu ba bôk êpôlik hathak alalô.

⁷² * Aêḡ ba yani hêv kapô ek alalôaniḡ bumalô lôk lahabi anêḡ tabô matheḡ.

⁷³ * Abô atu ba yani bôk havak balabuḡ haviḡ alalôaniḡ kamik Ablaham nena

⁷⁴ tem nêḡm alalô bulubiḡ êḡjêk ḡê vovak iniḡ lôklokwaḡ ek alalô nandum anêḡ ku ma miḡ nakô ami

⁷⁵ * ek namô matheḡ lôk thêthônḡ êḡjêk Wapômbêḡ ma êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ.

---

* 1:68: Sng 72:18   * 1:69: Sng 18:2   * 1:71: Sng 106:10   * 1:72: Stt 17:7; Sng 105:8-9   * 1:73: Stt 22:16-17   * 1:75: Tit 2:12-14

⁷⁶* Aêḡ ba, yenaḡ okna, tem ômôḡ ek ôpôpêk Anyô Bêḡ anêḡ loḡôndê ek êlêm ba intu tem nendam o nena Wapômbêḡ Leḡ anêḡ plopet.

⁷⁷* Lôk ôndôḡ anêḡ avômalô ek neyala nena Wapômbêḡ tem nêḡ i bulubiḡ esak hêḡ iniḡ kambom vê.

⁷⁸* Alalôaniḡ Wapômbêḡ lahiki bêḡ anôḡ ba intu hêḡ kapô ba tem indum nôḡ êḡ lôk nêḡ anêḡ wak êlêm anêḡ leḡ

⁷⁹ ek nêḡ deda êndêḡ avômalô takatu ba bôk ema ba êḡmô momaḡiniḡ bêḡ kapô. Lôk anêḡ deda êḡ tem nêḡ alalô sa ek nambêḡ loḡôndê labali mavi.”

⁸⁰ Ma Jon halumbak bêḡ ma habitak lôklokwaḡ hathak hêḡhaviḡ. Êḡ ma hi hamô loḡ thiliv ba hayabiḡ anêḡ waklavôḡ êlêm yaiḡ ek indum anêḡ ku êḡḡêk avômalô Israeḡ maleḡniḡ.

2

Malia havathu Yisu

(Mat 1:18-25)

¹ Waklavôḡ êḡ ma Sisa Ogastus havak abô majariḡ ek neḡa avômalô pik takatu ba Lom eyabiḡ i iniḡ athêḡ. ² Wak êḡ ma môḡ anôḡ ek gavman hawa avômalô iniḡ athêḡ. Ma Kulinius ma hamô hatôm ploḡvins Silia iniḡ gavman bêḡ. ³ Êḡ ma avômalô sapêḡ i iniḡ malak ôdôḡ nenanena ek neḡa iniḡ athêḡ. ⁴ Josep habitak anêḡ Kiḡ Devit anêḡ thalaleḡ. Ba intu hatak Nasalet anêḡ Galili ma hi Devit anêḡ malak ôdôḡ Betlehem anêḡ Judia. ⁵ Yani hi haviḡ Malia ek neto thainiḡ athêḡ. Avi êḡ bôk epesaḡ anêḡ abô yôḡ ek nendom êndêḡ Josep. Ma wak êḡ ma Malia hasabeḡ.

---

* 1:76: Ais 40:3   * 1:77: Jer 31:34   * 1:78: Ais 60:1-2

⁶ Êmô Betlehem denaŋ ma Malia anêŋ waklavônŋ hayô ek embathu. ⁷ Ma havathu namalô bôp ba havuliv hathak sôp ba hadô hêk bokmaŋkao iniŋ kabum ek malê nena unyak atu ba hêk ek avômalô nêjêk ma lêk putup ba mi.

Aŋela hayô ek ñê eyabiŋ bok

⁸ Ma ñê eyabiŋ boksipsip doho êmô loŋ êŋ viyaiŋ ba eyabiŋ iniŋ bok hadêŋ bôlôvônŋ. ⁹ Ma Anyô Bêŋ anêŋ aŋela te hayô ek thêlô lôk Anyô Bêŋ anêŋ deda lôkmaŋgiŋ habi hayôhêk thêlô ba êkô kambom. ¹⁰ Ma doŋtom aŋela hanaŋ nena, “Miŋ nôkô ami. Odaŋô! Yahawa abô mavi halêm ek môlô ba tem indum avômalô sapêŋ leŋiŋmavi anônŋ. ¹¹ Lêk êntêk hêk Devit anêŋ malak ma avi te havathu okna te atu ba tem nêŋ môlô bulubiŋ. Yani ma Anyô Bêŋ, Mesia* atu ba Wapômbêŋ bôk hatak ek nêŋ avômalô bulubiŋ. ¹² Môlô tem ôŋgô amena kasek te ivuliv hathak sôp ba êdô hêk bokmaŋkao iniŋ kabum. Nôm êŋ ma hatôm lavônŋiŋ ek môlô ôŋgô.”

¹³ Aŋela hanaŋ yôv ma ketheŋ oyaŋ ma aŋela bêŋ anônŋ anêŋ leŋ êlêm iviŋ yani. Ma êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba enaŋ aêntêk,

¹⁴ * “Nômbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ esak leŋbum.

Ma pik ma anêŋ labali êmô imbiŋ avômalô takatu ba Wapômbêŋ lamavi hathak.”

Ñê eyabiŋ bok i êyê Yisu

¹⁵ Aŋela etak thêlô ba i malak leŋ ma ñê eyabiŋ bok enaŋ hadêŋ i, “Alôana ek nagê nôŋ atu ba Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ alalô nena lêk habitak Betlehem.”

---

* 2:11: Mesia ma abô Hiblu ma Kilisi ma abô Glik. Ma anêŋ ôdônŋ ma ‘Ôpatu ba Wapômbêŋ hêv ek nêŋ avômalô bulubiŋ.” * 2:14: Luk 19:38

¹⁶ Êñ ma thêlô i ketherj ma êpôm Malia lo Josep ma amena kasek atu ba hêk bokmanjao iniñ kabum. ¹⁷ Thêlô êyê yôv ma enañ abô takatu ba añela hanañ hadêñ i hathak amena êñ. ¹⁸ Ma avômalô elañô ñê eyabiñ bok iniñ abô êñ ba esonj kambom. ¹⁹ *Ma Malia lahabi abô takêñ ba havalonj lonj hêk kapô. ²⁰ Ma ñê eyabiñ boksipsip ele i ma êbô Wapômbêñ lôk leñimavi anônj hadêñ Wapômbêñ hathak nôm takatu ba thêlô êyê lo elañô hatôm atu ba añela hanañ hadêñ i.

Elam Yisu anêñ athêñ

²¹ *Wak bahenji ba lahavulô hale ba hi ma engothe okna êñ anêñ kupik ba elam anêñ athêñ nena Yisu. Athêñ êñ ma Malia miñ hasabeñ ami denañ ma añela te bôk halam yôv.

Simeon lo Ana êyê Yisu

²² *Josep lo Malia iniñ waklavônj nimitak mabuñ êñjêk Wapômbêñ ma hayô hatôm balabuñ atu ba Mose bôk hato. Êñ ma ewa Yisu ba i Jerusalem ek nêñem êndêñ Anyô Bêñ ²³ *hatôm anêñ balabuñ bôk hanañ yôv nena, “Nônêm anyô môñ sapêñ êndêñ Wapômbêñ.” ²⁴ *Lôk i ek nêmbôk da hatôm Anyô Bêñ anêñ balabuñ bôk hanañ nena, “menak bôbô lokwanju mena thabiyom muk lokwanju.”

²⁵ Ma anyô te hamô Jerusalem ba anêñ athêñ nena Simeon. Yani ma anyô thêthônj ba hasopa abô balabuñ dedauñ mavi. Yani hayabiñ Mesia atu ba tem nêñ Israêl thêvô. Ma Lovak Matheñ hamô haviñ Simeon. ²⁶ Ma Lovak Matheñ bôk hanañ hadêñ yani yôv nena tem miñ ema ami ma êmô endeba êñjê Anyô Bêñ anêñ Mesia vêmam. ²⁷ Ma

* 2:19: Luk 2:51 * 2:21: Luk 1:31 * 2:22: Wkp 12:1-8 * 2:23: Kis

13:2 * 2:24: Wkp 12:8

Lovak Matherj halom yani ba hi Wapômbêñ anêñ unyak mathenj. Yani hamô denañ ma Josep lo Malia ewa Yisu ba êlêm ek nesopa abô balabuñ. ²⁸ Ma Simeon hasip okna hamô banj ma habô Wapômbêñ ba hanañ aêntêk,

²⁹ “Anyô Bêñ Wapômbêñ, ya anêm anyô ku. Lêk yahayê yôv ba tem yama lôk yalenjmavi êtôm atu ba bôk hovak abô haviñ ya.

³⁰ *Lêk yamaleñ hayê nôm atu ba hôêv ek nêm yêlô bulubiñ.

³¹ Hôpôpêk nôm êñ hêk avômalô sapêñ maleñij.

³² *Nôm êñ ma hatôm deda ek avômalô loñ buyañ nêgê, ma tem nêm athênj lôkmanjij êndênj anêm avômalô Israel.”

³³ Yisu anêñ lambô lo talêbô elañô Simeon anêñ abô atu ba hanañ hathak okna êñ ba esoñ kambom. ³⁴ *Êñ ma Simeon hêv mek hadênj thêlô ma hanañ hadênj Malia aêntêk, “Wapômbêñ hatak okna êntêk ek indum avômalô Israel bêñ anôñ nêñem yak ma bêñ anôñ nimbiyô nimiñ. Yani tem êmô êtôm Wapômbêñ anêñ lavôñij te ma doñtom avômalô bêñ anôñ tem miñ nêñemimibiñ yani ami. ³⁵ Êñ ma avômalô bêñ anôñ iniñ auk loñ kapô tem imbitak loñ yaiñ. Ma tem kapôlôm indij o êtôm biñ vovak hadabênj bimdalu kisi.”

³⁶ Ma plopet avi te hamô haviñ ba anêñ athênj nena Ana. Yani ma Panuel anêñ nalavi ba habitak anêñ Asel anêñ ôdônj. Yani bôk avôdônjna ba anêñ sondabênj hatôm 84. Sêbôk ba yani avi muk ma hawa anyô ba hamô haviñ yamalô hatôm sondabênj baheñvi ba lahavuju. ³⁷ Vêm ma yamalô hama ma yani hamô hatôm avi tôp sondabênj bêñ anôñ. Wak lo bôlôvônj ma miñ hatak unyak mathenj ami,

* 2:30: Ais 52:10; Luk 3:6; Tit 2:11
Ais 8:14; Mat 21:42; 1Pi 2:8

* 2:32: Ais 42:6; 49:6; 52:10

* 2:34:

ma hathak hatak nôm ek nêm yeŋ lo eteŋ mek. ³⁸ Ma Simeon hanaŋ abô denaŋ, ma avi êŋ hi habobo thêlô ma hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ. Ma hanaŋ abô hathak okna êŋ hadêŋ avômalô takatu ba êmô ek eyabiŋ waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ nêm avômalô Israeŋ vê ênjêk iniŋ malaiŋ.

³⁹ *Josep lo Malia idum nômkama sapêŋ hatôm atu ba Anyô Bêŋ anêŋ balabuŋ hanaŋ vêm ma ele i iniŋ malak Nasalet hêk Galili. ⁴⁰ Ma okna halumbak ba habitak lôklokwaŋ. Ma anêŋ auk mavi bêŋ anôŋ. Ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm hamô haviŋ yani.

Yisu hamô unyak matheŋ kapô

⁴¹ *Sondabêŋ nômbêŋ intu ma Yisu anêŋ talêbô lo lambô i Jelusalem ek nêgê waklavôŋ anêŋ athêŋ nena Hale ba Hi.* ⁴² Ma Yisu anêŋ sondabêŋ hatôm laumiŋ ba lahavuju, ma thêlô idum aêŋ ba ethak ba i Jelusalem ek nêgê waklavôŋ êŋ. ⁴³ Waklavôŋ bêŋ êŋ hale halôk ma thêlô ele i iniŋ loŋ. Ma okna Yisu ma hamô Jelusalem denaŋ. Ma talêbô lo lambô êthôn ba i. ⁴⁴ Ma eson nena lêk haviŋ anêŋ avômalô vi ba hi la. Ba evereŋ wak daluk te vêm ma êyê mi, êŋ ma i êbôlêm yani haveniŋ iniŋ avômalô malêvôŋ. ⁴⁵ Ma doŋtom miŋ êpôm ami, êŋ ma êvôi Jelusalem hathak loŋbô ek nêmbôlêm yani. ⁴⁶ Wak lô hale ba hi yôv ma êpôm yani hamô unyak matheŋ kapô. Yani hamô haviŋ kêdônwaga doho ba halaŋô iniŋ abô ma hanaŋ hik thêlô liŋ. ⁴⁷ Avômalô takatu ba elanô anêŋ abô lôk anêŋ auk bêŋ ma eson kambom. ⁴⁸ Êŋ ma lambô lo talêbô êyê yani ba eson kambom haviŋ. Ma talêbô

---

* 2:39: Mat 2:23   * 2:41: Kis 12:24-27; 23:14-17; Lo 16:1-8   * 2:41: Sêbôk ma Wapômbêŋ anêŋ aŋela ik Ijip iniŋ apenena môŋ vônô. Ma hayô Israeŋ ma hayê thalaleŋ hamô iniŋ unyak abôlêk, êŋ ma hale ba hi ba miŋ hik Israeŋ te vônô ami.

hanaŋ, “Yenaŋ okna, hudum malê aêŋ? Yai akô kambom ba abôlêm o.”

⁴⁹ Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Mamu ôbôlêm ya eka? Miŋ oyala nena tem yamô Wakamik anêŋ unyak ami e?”

⁵⁰ Ma doŋtom êthônŋ anêŋ abô êŋ anêŋ ôdônŋ paliŋ.

⁵¹ *Yôv ma hi haviŋ talêbô lo lambô ba i Nasalet. Ma halaŋô iniŋ abô ba hasopa. Ma talêbô havalonŋ abô takêŋ loŋ hêk kapô. ⁵² *Yisu habitak bêŋ ma anêŋ auk mavi anônŋ. Ma Wapômbêŋ lôk avômalô leŋiŋmavi hathak yani.

3

*Jon anyô hathik ŋaŋ hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô
(Mat 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28)*

¹ Hadêŋ sondabêŋ laumiŋ ba labaherŋvi atu ba kiŋ Sisa Taibelias hayabiŋ Lom, ma Pontius Pailat hayabiŋ Judia, ma Helot hayabiŋ Galili, ma yaŋ molok Pilip hayabiŋ Itulia lo Takonitis, ma Lisantias hayabiŋ Abilene, ² ma Anas lo Kaiapas êmô hatôm anyô bêŋ êbôk da. Hadêŋ wak êŋ ma Sekalaia nakaduŋ Jon hamô loŋ thiliv, ma Wapômbêŋ hêv anêŋ abô hadêŋ yani. ³ *Êŋ ma Jon hi haveŋ loŋ takatu ba hamô habobo ŋaŋ Jolodaŋ ma hanaŋ ek avômalô nede kapôlônŋiŋ liliŋ ba nisik ŋaŋ ek Wapômbêŋ nêŋ iniŋ kambom vê. ⁴ Hatôm plopet Aisaia bôk hato halôk anêŋ kapy nena,

“Kaêk te halam haveŋ loŋ thiliv nena,
‘Nôpôpêk loŋondê ek Anyô Bêŋ êlêm,
ma nopesaŋ ba imbitak thêthônŋ ek yani.

⁵ Nusivuŋ kolosoŋ sapêŋ siŋ
ma node dumlolê sapêŋ pesa ba imbitak kalônŋ mavi.
Ma nopesaŋ loŋondê lokbaŋ ba imbitak thêthônŋ,

---

* 2:51: Luk 2:19   * 2:52: 1Sml 2:26; Snd 3:4   * 3:3: Ap 13:24

ma lojôndê kekela ma nopesaŋ ba imbitak thêthê mavi.

⁶ Ma avômalô pik sapêŋ tem nêgê Wapômbêŋ anêŋ kobom atu ba hêv avômalô bulubiŋ.’” *Aisaia 40:3-5*

⁷* Avômalô bêŋ anôŋ i hadêŋ Jon ek isik thêlô ma hanaŋ hadêŋ i, “Môlô ma umya kambom anêŋ nali ba osoŋ nena tem yasik môlô ek nôsôv ênjêk Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ e? Mi anôŋ! ⁸* Ma nundum kobom takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliŋ. Ma miŋ lemimimbi auk takatu ba nonaŋ êndêŋ am nena, ‘Abraham ma yêlôaniŋ bumalô. Ba intu yêlô ma avômalô thêthôŋ.’ Mi, yanaŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ hatôm enja valu takêntêk ba epesaŋ Abraham anêŋ limi esak. ⁹* Kisiŋ lêk hamô alokwaŋ ôdôŋ yôv ek alokwaŋ takatu ba miŋ hik anôŋ mavi ami ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.”

¹⁰ Ma avômalô nômbêŋ atu ba elarô anêŋ abô enaŋ hik yani liŋ, “Yêlô nandum malê?”

¹¹ Ma Jon hanaŋ nena, “Anyô anêŋ kwêv ju hamô ma nêŋ yaŋ êndêŋ anyô yaŋ atu ba kwêv mi. Ma anêŋ nôŋ hamô ma nêŋ aêŋ iyom.”

¹²* Ma ŋê ewa takis doho êlêm ek Jon isik thêlô imbiŋ ba enaŋ hik yani liŋ nena, “Kêdôŋwaga, yêlô nandum malê?”

¹³ Ma Jon hanaŋ, “Môlô noja takis êtôm atu ba Lom iniŋ anyô bêŋ hanaŋ iyom ma miŋ noja vi oyaŋ ami.”

¹⁴ Ma ŋê vovak doho enaŋ hik yani liŋ haviŋ nena, “Ma yêlô nandum malê?”

Ma hanaŋ nena, “Miŋ o mathalaleŋ êndêŋ avômalô ek noja iniŋ valuseleŋ oyaŋ ami. Lôk miŋ osau ŋê idum abô ek onja anyô yaŋ anêŋ nômkama ami. Ma lemimimbi nena môlônim ku anêŋ vuli ma hatôm môlô.”

* 3:7: Mat 12:34; 23:33   * 3:8: Jon 8:33,39   * 3:9: Mat 7:19   * 3:12: Luk 7:29

¹⁵ Avômalô Israêl ethak êv maleñij ek Mesia nena tem êlêm. Ba êyê Jon hadum ku takêñ ma esoñ nena yani ma Mesia la. ¹⁶ *Êñ ma Jon hanañ hadêñ i nena, “Yahathik môlô hathak ñañ, ma doñtom ôpatu ba tem embeñ ya yam anêñ lôklokwañ ma bomañ ek yenañ. Yani ma anyô lôk athêñ bêñ ma ya ma yaônalôk ba intu miñ hatôm yapole anêñ vakapô bokñgôp anêñ yak vê ami. Yani tem isik môlô esak Lovak Matheñ lôk atum. ¹⁷ Yani tem isuv nôm anêñ kupik vê ba êndô anôñ êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvôñ ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miñ ema ami.” ¹⁸ Ma Jon hanañ abô bêñ anôñ haviñ ek imbi avômalô leñij liñ ba hathak kobom êñ ma hanañ Wañômbêñ anêñ Abô Mavi bêñ hadêñ thêlô.

¹⁹ *Vêm ma Jon hathañ Galili iniñ Anyô Bêñ Helot hathak anêñ kambom takatu ba hadum ba hanañ te bêñ nena, “Aisê ka howa mamuyañ molok yanavi Helodias hatôm vônim?” ²⁰ Êñ ma Helot hadum kambom yañ hathak loñbô nena hatak Jon hamô koladôñ.

Jon hathik Yisu

(Mat 3:13-17; Mak 1:9-11; Jon 1:32-34)

²¹ Jon hathik avômalô bêñ anôñ halôk ñañ aleba hathik Yisu haviñ. Hathik vêm ma Yisu hamiñ ba hateñ mek ma leñ hakyav. ²² *Ma Lovak Matheñ halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. Ma kaêk te halêm anêñ leñ ba hanañ nena, “O ma yenañ okna atu ba yaleñhaviñ videdaũ. Ma yaleñmavi anôñ hathak o.”

²³ *Yisu hadum anêñ ku môñ haveñ avômalô maleñij, ma anêñ sondabêñ ma habobo 30. Ma avômalô esoñ nena yani ma Josep nakadaũ.

Ma Josep ma Heli nakadaũ.

---

* 3:16: Ap 13:25   * 3:19: Mat 14:3-4; Mak 6:17-18   * 3:22: Jon 1:32

* 3:23: Luk 4:22; Jon 6:42

²⁴ Ma Heli ma Matat nakaduņ.
Matat ma Livai nakaduņ.
Livai ma Melki nakaduņ.
Melki ma Janai nakaduņ.
Janai ma Josep nakaduņ.

²⁵ Josep ma Matatias nakaduņ.
Matatias ma Amos nakaduņ.
Amos ma Nahum nakaduņ.
Nahum ma Esli nakaduņ.
Esli ma Nagai nakaduņ.

²⁶ Nagai ma Mat nakaduņ.
Mat ma Matatias nakaduņ.
Matatias ma Semen nakaduņ.
Semen ma Josek nakaduņ.
Josek ma Joda nakaduņ.

²⁷ Joda ma Joanan nakaduņ.
Joanan ma Lesa nakaduņ.
Lesa ma Selubabel nakaduņ.
Selubabel ma Sealtiel nakaduņ.
Sealtiel ma Neli nakaduņ.

²⁸ Neli ma Melki nakaduņ.
Melki ma Adi nakaduņ.
Adi ma Kosam nakaduņ.
Kosam ma Elmadam nakaduņ.
Elmadam ma El nakaduņ.

²⁹ El ma Josua nakaduņ.
Josua ma Eliesel nakaduņ.
Eliesel ma Jolim nakaduņ.
Jolim ma Matat nakaduņ.
Matat ma Livai nakaduņ.

³⁰ Livai ma Simeon nakaduņ.
Simeon ma Juda nakaduņ.
Juda ma Josep nakaduņ.

Josep ma Jonam nakaduŋ.
 Jonam ma Eliakim nakaduŋ.
³¹ Eliakim ma Melea nakaduŋ.
 Melea ma Mena nakaduŋ.
 Mena ma Matata nakaduŋ.
 Matata ma Natan nakaduŋ.
 Natan ma Devit nakaduŋ.
³² *Devit ma Jesi nakaduŋ.
 Jesi ma Obet nakaduŋ.
 Obet ma Boas nakaduŋ.
 Boas ma Salmon nakaduŋ.
 Salmon ma Nason nakaduŋ.
³³ Nason ma Aminadap nakaduŋ.
 Aminadap ma Atmin nakaduŋ.
 Atmin ma Alni nakaduŋ.
 Alni ma Heslon nakaduŋ.
 Heslon ma Peles nakaduŋ.
 Peles ma Juda nakaduŋ.
³⁴ Juda ma Jekop nakaduŋ.
 Jekop ma Aisak nakaduŋ.
 Aisak ma Ablaham nakaduŋ.
 Ablaham ma Tela nakaduŋ.
 Tela ma Naho nakaduŋ.
³⁵ Naho ma Seluk nakaduŋ.
 Seluk ma Leu nakaduŋ.
 Leu ma Pelek nakaduŋ.
 Pelek ma Ebel nakaduŋ.
 Ebel ma Sela nakaduŋ.
³⁶ *Sela ma Kainan nakaduŋ.
 Kainan ma Alpaksat nakaduŋ.
 Alpaksat ma Sem nakaduŋ.

---

* 3:32: Rut 4:17-22   * 3:36: Stt 11:10-26

Sem ma Noa nakaduᅇ.
 Noa ma Lamek nakaduᅇ.
³⁷ Lamek ma Metusela nakaduᅇ.
 Metusela ma Inok nakaduᅇ.
 Inok ma Jalet nakaduᅇ.
 Jalet ma Mahalalel nakaduᅇ.
 Mahalalel ma Kenan nakaduᅇ.
³⁸ *Kenan ma Inos nakaduᅇ.
 Inos ma Set nakaduᅇ.
 Set ma Adam nakaduᅇ.
 Adam ma Wapômbêᅇ nakaduᅇ.

4

Sadaᅇ halôk Yisu la ek indum kambom
 (Mat 4:1-11; Mak 1:12-13)

¹ Lovak Matheᅇ hadum ku lôklokwaᅇ hamô Yisu kapô, êᅇ ma hatak ᅇaᅇ Jolodaᅇ hêk. Ma Lovak Matheᅇ halom yani ba hi loᅇ thiliv. ² Ma hamô loᅇ êᅇ hatôm wak 40 ek Sadaᅇ êndôk yani la ek indum kambom. Ma miᅇ hayaᅇ nôᅇm ami aleba hama kisi.

³ Ma Sadaᅇ hanaᅇ hadêᅇ yani, “Avanôᅇ, o Wapômbêᅇ anêᅇ Nakaduᅇ ma onaᅇ ek valu êntêk imbitak êtôm polom.”

⁴ *Ma doᅇtom Yisu hanaᅇ viyaᅇ, “Wapômbêᅇ anêᅇ kapy a hanaᅇ, ‘Anyô miᅇ hatôm êᅇ lôkmala esak polom iyom ami.’”

⁵ Vêᅇm ma Sadaᅇ halom Yisu ba hathak dumlolê bêᅇ te ba hi daku anêᅇ dum. Ketheᅇ oyaᅇ ma hik pik êntêk anêᅇ loᅇ lôkliᅇyak sapêᅇ thô hadêᅇ yani. ⁶ Ma hanaᅇ hadêᅇ Yisu, “Tem yanêᅇm loᅇ takêᅇ iniᅇ athêᅇ bêᅇ lôk iniᅇ lôkmaᅇgiᅇ sapêᅇ êndêᅇ o ek oyabiᅇ. Nôm takêᅇ ma yenaᅇ

* 3:38: Stt 4:25-26 * 4:4: Lo 8:3

ba yalerhaviṅ yanêm êndêṅ opalê, êṅ ma tem yanêm.
 7 Aêṅ ba hôêv yeṅ hadêṅ ya, ma tem yanêm nômkama takêntêk sapêṅ êndêṅ o.”

8 *Ma Yisu hanaṅ, “Wapômbêṅ anêṅ kapy a hanaṅ, ‘Nêm yeṅ êndêṅ Wapômbêṅ anêm Anyô Bêṅ lôk undum yani iyom anêṅ ku.’”

9 Yôv ma Sadaṅ halom ba hi Jelusalem ma hatak yani hamiṅ unyak matheṅ anêṅ vôv. Ma hanaṅ, “Avanôṅ, o ma Wapômbêṅ anêṅ Nakaduṅ ma ôsôv kisi nu tamu pik 10 ek malê nena bôk eto yôv nena,

“Yani tem nêm anêṅ aṅela ek neyabiṅ o mavi 11 lôk nisip o ek miṅ hatôm valu la embatho vemkapô ami.”

Kapya Yeṅ 91:11-12

12 *Ma Yisu hanaṅ, “Wapômbêṅ anêṅ kapy a hanaṅ nena, ‘Miṅ osaê Wapômbêṅ anêm Anyô Bêṅ ami.’”

13 *Sadaṅ halôk Yisu la ek indum kambom takêṅ vêm ma hatak yani ba hi ma hayabiṅ wak yaṅ.

Yisu hadum ku môṅ daluk hêk Galili

(Mat 4:12-17; Mak 1:14-15)

14 Hathak Lovak Matheṅ anêṅ lôklokwaṅ ma Yisu hale hi Galili hathak loṅbô. Ma abô hathak yani haveṅ loṅ takêṅ sapêṅ. 15 Ma hadôṅ thêlô hamô iniṅ unyak yeṅ ba avômalô sapêṅ ebam yani.

Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu

(Mat 13:53-58; Mak 6:1-6)

16 Ma Yisu hi Nasalet, loṅ êṅ intu anêṅ loṅ halumbak bêṅ hamô. Ma Sabat ma hi unyak yeṅ hatôm anêṅ kobom hathak hadum. Haviyô hamiṅ ek esam Wapômbêṅ anêṅ abô. 17 Ma êv plopet Aisaia anêṅ kapy a hadêṅ yani, ma hakak ma hapôm abô bute hanaṅ aêntêk,

* 4:8: Lo 6:13-14   * 4:12: Lo 6:16; 1Ko 10:9   * 4:13: Hib 2:18; 4:15

18 “Anyô Bêñ anêñ Lovak Matherñ hamô haviñ ya ek malê nena Anyô Bêñ hatak ya ek yanañ anêñ Abô Mavi êndên avômalô siv.

Ma hêv ya ba yahalêm ek yanañ bêñ êndên ñê takatu ba êmô koladôn ek nede yaiñ

lôk yanañ êndên ñê malerññ pusip ek nêgê tak esak loñbô

ma yanja ñê takatu ba anyô vi êv vovañ hadên i vê

19 *lôk yanañ nena lêk ma Anyô Bêñ anêñ waklavôn hik anêñ lamavi thô.” *Aisaia 62:1-2*

20 Êñ ma hik kapyã siñ ma hêv hadên ôpatu ba hayabiñ kapyã ma halôk hamô biñ. Ma avômalô sapên ititiñ yani.

21 Ma hanañ nena, “Abô êntêk ba hêk Wapômbên anêñ kapyã ba olañô intu lêk hik anôn.”

22 *Ma thêlô sapên eson ba enañ nena anêñ abô ma mavi anôn. Ma donjom enañ, “Yani ma Josep anêñ nakadun iyom, aên e?”

23 Ma Yisu hanañ hadên thêlô, “Yahayala nena môlô tem nonañ abô loñ kapô te êndên ya aêntêk, ‘Dokta, oda undum lemvimkupik mavi am. Yêlô bôk alañô nôñ takatu ba hudum hêk Kapaneam. Ba intu undum aên êñjêk anêm malak ôdôn imbiñ.’ ”

24 *Ma hanañ, “Yanañ avanôn êndên môlô nena plopet te hi anêñ malak ôdôn ma anêñ avômalô miñ ethak ewa yani thô ami. 25 *Yanañ avanôn biñ êndên môlô nena sêbôk atu ba Elia hamô pik ma Israël iniñ avi tôp bêñ anôn êmô. Ma Wapômbên hadum ba ôthôm mi hatôm sondabên lô ma wata te haviñ ba bôm bêñ habitak loñ êñ.

26 *Ma donjom Wapômbên miñ hêv Elia ba hi hadên avi

---

* 4:19: Ais 58:6   * 4:22: Luk 3:23; Jon 6:42   * 4:24: Jon 4:44   * 4:25:

1Kij 17:1,7   * 4:26: 1Kij 17:8-16

Israël te ami, ma mi. Ma hêv hi hadêḡ avi tōp te atu ba hamô Salepat Saidon iniḡ pik.

²⁷ * “Ma sêbōk atu ba plopet Elisa hamô ma avômalô Israël bêḡ anôḡ êpôm palê lepla. Ma doḡtom thêlô te miḡ mavi ami, ma mi. Ma Elisa hêv anyô loḡ buyaḡ Naiman anêḡ Silia iyom sa.

²⁸ “Ma avômalô takatu ba êmô unyak yeḡ elarḡ abô takêḡ ba leḡḡmaniḡ kambom. ²⁹ Ma iviyô imiḡ ma êv Yisu vê hêk anêḡ malak. Ma êmô yani siḡ hi hadêḡ dumlolê atu ba elav iniḡ malak hamô anêḡ dum. Ma êmô siḡ hadêḡ loḡ kambom te ek nêsô yani pōḡḡḡ êndôk. ³⁰ Ma doḡtom Yisu hêv i vê hêk thêlô malêvôḡ ba haveḡ ba hi.”

*Yisu hêv ḡḡōk vê
(Mak 1:21-28)*

³¹ Vêḡ ma Yisu halôk ba hi Kapaneam anêḡ Galili. Ma Sabat ma hadôḡ avômalô. ³² * Thêlô elarḡ anêḡ abô ba eson kambom ek malê nena anêḡ abô ma lôklokwaḡ bomaḡ.

³³ Ma unyak yeḡ êḡ, ma anyô te atu ba ḡḡōk lelaik hamô haviḡ yani hamô. Ma yani halam kaêk lôklala aêntêk, ³⁴ “Ei. Yisu anêḡ Nasalet, hôlêḡ ek undum malê te êndêḡ yêlô? Hôlêḡ ek umbuliḡ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêḡ anêḡ Anyô Mathêḡ.”

³⁵ Ma doḡtom Yisu hatharḡ ḡḡōk êḡ ba hanaḡ, “O bônôḡ ma otak ôpêntu.” Ma ḡḡōk êḡ hadum ba ôpêḡ hêv yak halôk pik hêk thêlô malêvôḡ ma hatak ôpêḡ ba hi ma miḡ habuliḡ ôpêḡ dokte ami.

³⁶ Ma avômalô sapêḡ eson kambom ba enaḡ hadêḡ thêlôda nena, “Malê êntêk aêḡ am? Yani hanaḡ hadêḡ ḡḡōk lelaik hatôm anyô lôk athêḡ bêḡ ma anêḡ abô ma

---

* 4:27: 2Kiniḡ 5:1-14   * 4:32: Mat 7:28-29

lôklokwanj bomaŋ ba ngôk elanjô ba ele yaiŋ ba i.”³⁷ Ma abô hathak yani hi haveŋ loŋ bêŋ êŋ sapêŋ.

Yisu hadum nê lôk lijiŋ bêŋ anôŋ mavi

(Mat 8:14-17; Mak 1:29-39)

³⁸ Ma Yisu hatak unyak yeŋ ma hi Saimon anêŋ unyak. Ma Saimon yaŋavi hapôm lijiŋ vovaŋ kambom. Ma thêlô enaŋ ek Yisu nêŋ yani sa.³⁹ Êŋ ma Yisu hi habobo avi êŋ ma hathaŋ lijiŋ êŋ ma lijiŋ êŋ hatak yani. Ma ketheŋ oyaŋ ma haviyô ba hapôpêk nôŋ ek thêlô.

⁴⁰ Wak halôk jalôm ma avômalô ewa nê lôk lijiŋ lo-maloma êyô ek Yisu. Ma hatak baŋ hayô hêk tomtom ma sapêŋ ibitak mavi.⁴¹ *Ma hadum ba ngôk etak avômalô bêŋ anôŋ ba ele yaiŋ ma elam lôklala nena, “O ma Wapômbêŋ Anêŋ Nakaduŋ.” Ngôk takêŋ eyala nena yani intu Mesia ba intu hathaŋ i ek bônôŋ.

⁴² Lôkbôk momaŋiniŋ ma Yisu hatak loŋ êŋ hêk ma hi loŋ thiliv. Ma avômalô êbôlêŋ yani aleba êpôm. Ma idum ek nebalonj yani loŋ ek miŋ etak thêlô ba ni loŋ buyaŋ ami.⁴³ Ma doŋtom hanaŋ, “Wapômbêŋ hêŋ ya ba yahalêŋ ek yandum ku êŋ ba intu yana ek yanaŋ Abô Mavi esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak êndêŋ avômalô malak yaŋ imbiŋ.”⁴⁴ *Êŋ ma hi Judia iniŋ unyak yeŋ tomtom ma hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô bêŋ hadêŋ i.

5

Yisu hêŋ ku lukmuk hadêŋ Saimon

(Mat 4:18-22; Mak 1:16-20; Jon 1:35-42)

¹ *Wak te ma Yisu hamiŋ kasukthôm Genesalet* anêŋ daŋ ma avômalô bêŋ anôŋ imiŋ ba elanjô Wapômbêŋ anêŋ

---

* 4:41: Mat 8:29; Mak 3:11-12   * 4:44: Mat 4:23   * 5:1: Mat 13:1-2;
Mak 3:9-10   * 5:1: Genesalet ma kasukthôm Galili anêŋ athêŋ yaŋ.

abô ba ililij yani siñ hawê haveñ. ² Ma hayê ñê ik alim etak iniñ yeñ luvi hamô liñdañ ma i ithik iniñ yakseñ. ³ Êñ ma hi hathak yeñ êñ yañ, yeñ êñ ma Saimon anêñ. Ba intu hanañ hadêñ Saimon nena, “Ôlêm ususuniñ yeñ dokte ni tovola kasuk.” Ma halôk hamô ma hadôn avômalô.

⁴ Yani hadôn avômalô yôv ma hanañ hadêñ Saimon nena, “Onja yeñ ba nu kasuk malêvôn ma otak yakseñ êndôk kasuk ek ômbôv alim.”

⁵ *Ma Saimon hanañ, “Anyô bêñ, bôkam bôlôvôn daim ma yêlô atak yakseñ halôk kasuk aleba miñ avôv alim te ami ma mi anôn. Ma dorjtom lêk honañ ba intu tem yêlô natak yakseñ êndôk kasuk.”

⁶ Thêlô idum aêñ ma êvôv alim bêñ anôn ba yakseñ hadum ek itip. ⁷ Êñ ma ik kaiyav hadêñ yeñ yañ atu ba thêlô idum ku êvôv alim haviñ i nena nêlêm ek nênem thêlô sa. Êñ ma êlêm ba etak alim halôk yeñ luvi ba hayô siñ ba hadum ek êmô yeñ luvi seson.

⁸⁻⁹ Saimon Pita lôk ñê takatu ba êmô haviñ yani êyê alim nômbênñ atu ba êvôv ma eson kambom. Êñ ma Saimon halek vadôn lêlô hamô Yisu va luvi ma hanañ nena, “Anyô Bêñ, otak ya ba nu. Ya anyô yahadum kambom.” ¹⁰ Ma Sebedi anêñ nakaduñ Jems lo Jon atu ba thêlô idum ku êvôv alim haviñ i êyê nôm êñ ba eson kambom haviñ.

Ma Yisu hanañ hadêñ Saimon, “Miñ ôkô ami. Vêm ka tem ômbôv anyô êtôm lêk hôvôv alim.” ¹¹ *Êñ ma ewa yeñ ba i ethak liñdañ. Ma etak iniñ nômkama sapêñ hamô ma i esopa Yisu.

Yisu hadum anyô lepla te mavi

(Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)

¹² Wak te ma Yisu hamô malak lônñ te ma anyô palê lepla hatêtô liñkupik te halêm. Hayê Yisu ma halek vadôn lêlô

* 5:5: Jon 21:3-8   * 5:11: Mat 19:27

ba hakôm halôk pik. Ma hanañ, “Anyô Bêñ, lemhaviñ ma hatôm opesañ ya ek yenañ kupik imbitak thêthê mavi.”

¹³ Êñ ma Yisu hasôm ôpêñ ma hanañ, “Yaleñhaviñ. Umbitak mabuñ mavi.” Ma kethêñ oyañ ma palê lepla hatak ôpêñ ma ôpêñ habitak liñsiñ anôñ.

¹⁴ *Ma Yisu hanañ hadêñ ôpêñ nena, “Miñ onañ nôñ êntêk bêñ ami. Ma nu nuñgwik o thô êndêñ anyô habôk da lôk nêñ da êndêñ Wapômbêñ hatôm Mose bôk hanañ yôv. Ma ñê êbôk da tem nenañ êndêñ avômalô sapêñ nena lêk o mabuñ mavi.”

¹⁵ Ma doñtom abô hathak Yisu hi mayaliv. Ba intu avômalô bêñ anôñ êlêm ek nedañô anêñ abô lôk indum iniñ lijiñ mavi. ¹⁶ Ma doñtom wak bêñ anôñ ma Yisu hatak avômalô hamô ma hi loñ thiliv ek eteñ mek.

Yisu hadum anyô havuviñ te mavi

(Mat 9:1-8; Mak 2:1-12)

¹⁷ Wak te ma Yisu hadôñ avômalô. Ma ñê Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ êlêm anêñ Jelusalem lôk malak takatu ba hamô Galili lôk Judia kapô. Ma Anyô Bêñ anêñ lôklokwañ hamô haviñ Yisu ek indum avômalô lôk lijiñ nimbitak mavi. ¹⁸ Ma anyô doho etak anyô havuviñ te halôk hêk yêm ba ewa ba êyô. Thêlô idum ek neja yani ba ini unyak kapô ek netak êñjêk ebobo Yisu. ¹⁹ Ma doñtom avômalô bêñ anôñ ba loñ putup ba miñ hatôm neja yani ba ini unyak kapô ami. Êñ ma ethak unyak vov ma êñgô unyak vov abyañ ba êlêlô ôpatu halôk avômalô malêvôn aleba hayô Yisu thohavloma.

²⁰ *Yisu hayê thêlôniniñ êvhaviñ ma hanañ hadêñ anyô havuviñ atu nena, “Aiyañ, lêk yahêv anêñ kambom sapêñ vê.”

---

* 5:14: Wkp 14:1-32   * 5:20: Ais 43:25; Luk 7:48

²¹ Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ elarŋô abô êŋ ma leŋiŋhabi nena, “Ôpêntêk ma opalê ba hasoŋ nena yani ma Wapômbêŋ e? Anyô late miŋ hatôm nêmbombom vê ami ma Wapômbêŋ iyom.”

²² Yisu hayala thêlôniŋ auk ba hanaŋ nena, “Aisê ka môlô lemimhikam hathak abô êntêk?” ²³ Abô alê intu vumvum ek yanaŋ: ‘Lêk yahêv anêmbombom sapêŋ vê’ mena ‘Umbiyô ombêŋ.’ ²⁴* Aêŋ ba tem yaŋgik Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu thô êndêŋ môlô nena anêŋ athêŋ ma bêŋ ba hatôm nêmbombom vê.” Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ anyô havuviŋ atu aêntêk, “Yanaŋ êndêŋ o nena umbiyô umiŋ ma onja anêmbombom yêmba nu anêmbombom unyak.” ²⁵ Ketheŋ oyaŋ ma ôpêŋ haviyô hamiŋ avômalô malêvôŋ ma hawa anêŋ yêmba. Ma hi anêŋ unyak ba habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. ²⁶ Ma avômalô sapêŋ esoŋ kambom ba êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ haviŋ. Ma êkô ba enaŋ nena, “Lêk êntêk ma alalô ayê nômbithi anôŋ te.”

Yisu halam Livai
(*Mat 9:9-13; Mak 2:13-17*)

²⁷ Vêmbombom ma Yisu hi hayê anyô hawa takis te ba anêŋ athêŋ nena Livai ba hamô unyak ewa takis. Ma hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Ôlêmbombom osopa ya.” ²⁸ Êŋ ma Livai haviyô ba hatak nômbombom kambom sapêŋ hamô ma hi hasopa yani.

²⁹ Ma Livai hi hanŋgabômbombom nômbombom bêŋ hamô anêŋ malak ek Yisu enaŋ. Ma nê ewa takis bêŋ anôŋ lôk avômalô vi eyaŋ nômbombom haviŋ thai. ³⁰* Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ doho atu ba êmbombom Palisi kapô êyê ba enaŋ abô diŋdiŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Môlô oarŋ ba unum haviŋ nê takis lôk nê idum kambom eka?”

³¹ Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, “Nê lôk lijiŋ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijiŋ mi ma mi. ³² Ma aêŋ iyom yahalêmbombom

* 5:24: Jon 5:8 * 5:30: Luk 15:1-2

ek yandam nê takatu ba idum kambom ek nede kapôlônjin liliñ. Ma miñ yahalêm ek yandam nê thêthôn ami.”

*Enañ hik Yisu liñ hathak kobom evak balabuñ ek nôm
(Mat 9:14-17; Mak 2:18-22)*

³³ Ma thêlô enañ hadênj Yisu aêntêk, “Wak bênj anônj ma Jon anênj nê ku evak balabuñ ek nôm ek leñjnhabi Wapômbênj, ma Palisi iniñ nê ku idum aênj iyom. Ma aisê ka anêm nê ku eyañ nôm wak nômbênj intu sapênj?”

³⁴ *Ma Yisu hanañ nena, “Anyô te hawa avi lukmuk, êñ ma anênj anyô môlô eyañ nôm lôk leñjmavi. Ma miñ hatôm nembak balabuñ ek nôm ami. ³⁵ Ma doñtom haveñj yam ba ewa yani vê hêk thêlô, êñ ma anênj nê môlô tem nembak balabuñ ek nôm.”

³⁶ Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te aêntêk, “Anyô te miñ hatôm edabênj sôp lukmuk ek indu sôp bô anênj abyañ siñ esak ami. Hadum aênj ma habuliñ sôp lukmuk lôk sôp bô iniñ lêlêyañ haviñ.

³⁷ “Ma môlô othak ôkê waiñ lukmuk halôk kolopak epesañ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiñ lukmuk êñ tem imbuliñ bok kupik bô atu ba bôk thekthek ba tem ipup ba waiñ engasô ni. ³⁸ Ba intu othak ôkê waiñ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiñ mavi ma miñ ipup ami lôk waiñ miñ engasô ni ami.

³⁹ “Ma doñtom nê takatu ba inum waiñ bô yôv ma ethak êpôlik ek waiñ lukmuk. Ba enañ, ‘Waiñ bô ma vasiñ mavi ek waiñ lukmuk.’ ”

6

*Yisu ma Sabat anênj alañ
(Mat 12:1-8; Mak 2:23-28)*

---

* 5:34: Jon 3:29

¹ *Sabat te ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku i everḡ ku kapô te. Ma anêḡ ḡê ku everḡ haviḡ yani. Ma ewa wit anêḡ va ba ekamithiḡ hamô baheḡiḡ kapô ek anêḡ kupik nêḡ yak ek nejaḡ. ² *Ma Palisi doho êyê ba enaḡ, “Abô balabuḡ hanaḡ nena Sabat ma miḡ hatôm nandum ku ba naja nôḡ ek naḡḡaḡ ami. Ma doḡtom anêḡ ḡê ku ibuliḡ waklavôḡ êḡ!”

³ *Ma Yisu hanaḡ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêḡ ḡê môlô ema kisi ba idum e? ⁴ *Yani habitak hayô Wapômbêḡ anêḡ unyak matheḡ kapô ba hawa polom matheḡ atu ba matheḡ anôḡ. Polom êḡ ma ḡê êbôk da iyom iniḡ ek nejaḡ ba intu habuliḡ abô balabuḡ buêḡ. Ma doḡtom Devit hayaḡ ma hêv doho hadêḡ anêḡ ḡê takatu ba everḡ haviḡ yani ba eyaḡ.”

⁵ Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ma Sabat anêḡ Alaḡ.”

Sabat ma Yisu hadum anyô baḡ hatyôk te mavi
(Mat 12:9-14; Mak 3:1-6)

⁶ Sabat yaḡ ma Yisu habitak hayô unyak yeḡ te ba hi ma hadôḡ avômalô. Ma anyô te hamô loḡ êḡ ba baḡ vianôḡ hatyôk. ⁷ Ma ḡê Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ doho êḡmô ba ititiḡ Yisu ek nêḡê nena tem indum avômalô lôk lijiḡ mavi êndêḡ Sabat mena mi e? Thêlô êbôlêḡ loḡndê ek nanaḡ yani bêḡ. ⁸ Ma doḡtom hayala thêlônḡiḡ auk ba hanaḡ hadêḡ anyô baḡ hatyôk atu nena, “Umbiyô umiḡ ek avômalô sapêḡ nêḡê o.” Êḡ ma ôpêḡ haviyô hamiḡ.

⁹ Ma Yisu hanaḡ, “Yahadum ek yanaḡ injik môlô liḡ. Alalô hatôm nandum malê ek nasopa Sabat anêḡ balabuḡ? Hatôm nandum mavi mena kambom? Hatôm nanêḡ anyô sa ek êḡmô lôkmala mena nambuliḡ i ek nema?”

* 6:1: Lo 23:25   * 6:2: Jon 5:10   * 6:3: 1Sml 21:1-6   * 6:4: Wkp 24:5-9

¹⁰ Ma Yisu hatitij thêlô sapêj hawê havenj ma hananj hadêj ôpatu nena, “Oto bahem.” Êj ma ôpêj hadum aêj ma banj habitak mavi hathak lojbô. ¹¹ Ma dojtom jê lôkauk hathak abô balabuj lôk Palisi leñjmanij kambom ba enanj hadêj i hi ba halêm nena, “Alalô nandum malê êndêj Yisu?”

Yisu halam aposel laumij ba lahavuju

(Mat 10:1-4; Mak 3:13-19)

¹² Wak te ma Yisu hathak dum te ba hi ek eterj mek. Ma bôlôvônêj êj aleba hayanj ma hatej mek iyom hadêj Wapômbêj. ¹³ Hayanj ma halam jê takatu ba esopa yani ethak dojtom. Ma habi banj hayô haminj tomtom hatôm laumij ba lahavuju ma halam i nena aposel.* ¹⁴ Ma halam Saimon ba hêv athêj lukmuk nena Pita hadêj yani ma yanj molok Andulu ma Jems lo Jon ma Pilip lo Batolomiu ¹⁵ ma Matyu lo Tomas ma Jems Alpius nakaduj ma Saimon ba elam yani nena Selot ¹⁶ ma Judas Jems nakaduj ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hananj Yisu bêj.

Yisu hadum avômalô bêj anôj mavi

(Mat 4:24-25; Mak 3:7-12)

¹⁷ Yôv ma Yisu lôk anêj jê ku êlôk ba i kalônj bute. Ma avômalô nômbêj atu ba bôk esopa yani êmô loj êj lôk avômalô bêj anôj êlêm anêj Judia lo Jerusalem ma avômalô ngwêk Taia lo Saidon êlêm havinj. ¹⁸ Thêlô êlêm ek nedañô anêj abô lôk indum iniñ jê lôk lijij mavi. Ma jê lôk ngôk lelaik ma Yisu hêv ngôk takêj vê ba ibitak mavi. ¹⁹ Ma avômalô bêj anôj idum ek nêsôm yani ek malê nena anêj lôklokwanj bêj anôj habitak ba hi ba hathak thêlô ma tem thêlô nimitak mavi.

---

* 6:13: ‘Aposel’ anêj ôdôn nena jê takatu ba Yisu hêv i ba i ek nenanj Wapômbêj anêj abô.

*Yisu hadêñ avômalô**(Mat 5:1-12)*

²⁰ Ma Yisu hayê avômalô takatu ba esopa yani ma hanan hadêñ i nena,

“Môlô avômalô siv, môlô lêk ômô mavi ba Wapômbên anêñ loñ lôkliñyak ma tem môlônim.

²¹ * Ma môlô takatu ba lêk oma kisi, môlô lêk ômô mavi ba tem lemimviyak.

Ma môlô takatu ba lêk olañ, môlô lêk ômô mavi ba tem nomalik.

²² * Ma avômalô êyê môlô takatu ba osopa Anyô Anêñ Nakaduñ atu, ba êpôlik lôk êvôliñ dômiñ ma enañ abôma nena môlônim athêñ ma nôm ôvathek kambom.

²³ “Êñ ma lemimmavi lôk nodam kaêk lôklala ek malê nena môlônim nôm mavi bêt lêk hamô malak leñ. Sêbôk ma iniñ bumalô idum aêñ hadêñ plopet lôkthô.

²⁴ “Ma doñtom kikaknena môlô ñê lôk nômkama bêt anôn, lêk owa unim nômkama lôk lemimmavi yôv.

²⁵ Ma kikaknena môlô takatu ba lêk lemimviyak, tem noma kisi.

Ma kikaknena môlô takatu ba lêk omalik, tem lemim-malaiñ kambom ba nodañ.

²⁶ Ma kikaknena môlô takatu ba lêk avômalô sapêñ êbô môlô. Sêbôk ma môlônim bumalô êbô plopet abôyañ aêñ iyom.

*Lemimibiñ ñê takatu ba ik vovak hadêñ môlô**(Mat 5:38-48)*

²⁷ “Ma doñtom yanañ êndêñ môlô takatu ba othak olañô yenañ abô nena lemimibiñ ñê takatu ba ik vovak hadêñ môlô ma nundum kobom mavi êndêñ ñê êpôlik

---

* 6:21: Sng 126:5-6; Ais 61:3; ALK 7:16-17   * 6:22: Jon 15:19; 16:2; 1Pi 4:14

hathak mólô. ²⁸ Ma nonaŋ êndêŋ Wapômbêŋ ek indum mavi êndêŋ nê takatu ba enaŋ nena Wapômbêŋ imbuliŋ mólô. Ma noteŋ mek ek Wapômbêŋ indum mavi êndêŋ nê takatu ba idum kambom hadêŋ mólô. ²⁹ Ma anyô te hapetav malem daŋ vi, ma nuŋgwik vi liliŋ ek epetav imbiŋ. Ma anyô te havôv anêŋ kwêv daim vê, êŋ ma otak yani ek enja anêŋ kwêv yaŋ imbiŋ. ³⁰ Ma anyô te hananŋ hik o liŋ hathak nômkama, êŋ ma nêŋ iyom. Ma anyô te hawa anêŋ nômkama, êŋ ma miŋ onaŋ lôklokwaŋ ek nêŋ endelêŋ ami. Dô. ³¹*Ma kobom atu ba lemhaviŋ anyô yaŋ indum êndêŋ o, êŋ ma undum aêŋ êndêŋ yani.

³² “Mólô lemimhaviŋ nê takatu ba leŋiŋhaviŋ mólô iyom, êŋ ma osoŋ nena mólô avômalô mavi e? Mi anôŋ, nê idum kambom ethak idum aêŋ iyom. ³³ Ma mólô othak udum kobom mavi hadêŋ nê takatu ba idum kobom mavi hadêŋ mólô iyom, êŋ ma osoŋ nena mólô avômalô mavi e? Mi anôŋ, nê idum kambom ethak idum aêŋ iyom. ³⁴ Ma mólô ôêv nômkama hadêŋ nê takatu ba lemimhabi nena tem nêŋem viyaŋ iyom, êŋ ma osoŋ nena mólô avômalô mavi e? Mi anôŋ, nê idum kambom ethak idum aêŋ iyom. ³⁵ Ma doŋtom lemimhaviŋ nundum kobom mavi, êŋ ma lemimimbiŋ nê êpôlik hathak mólô ba nundum kobom mavi lôk nôŋem nômkama oyaŋ êndêŋ i. Udum aêŋ ma embeŋ yam ma tem noja vuli bêŋ, ma tem nômô êtôm Wapômbêŋ Leŋ anêŋ nali ek malê nena osopa yani anêŋ bôk lo loŋ. Yani hathak hadum kobom mavi hadêŋ nê palonŋ lôk avômalô idum kambom haviŋ. ³⁶ Ma mólô kapôlômim injik am esak avômalô lôkthô êtôm mólônim Lemambô kapô hiki hathak avômalô pik sapêŋ.

*Mólô miŋ notatale anyô vi iniŋ kobom ami
(Mat 7:1-5)*

*

6:31: Mat 7:12

³⁷ * “Môlô miñ notatale anyô vi ami. Wapômbênj tem etatale môlô aênj iyom! Ma miñ nonañ êndênj anyô vi nena vovañ bênj tem êpôm yani ami. Wapômbênj tem enañ êndênj môlô aênj iyom. Ma anyô te hadum kambom hadênj o, ma otak kapôlôm ek ôpênj. Êñ ma tem Wapômbênj nêm anêm kambom vê aênj iyom. ³⁸ * Ma ôêv nômkama hadênj avômalô vi, ma tem Wapômbênj nêm nômkama êndênj môlô. Yani tem nêm bênj anônj. Ma dorjtom yani hathak hasopa môlônim kobom. Môlô udum palonj ma tem yani indum aênj. Ma udum wapôm, ma tem Wapômbênj indum aênj iyom êndênj môlô.”

³⁹ * Vêm ma Yisu hananj abô lonj kapô te hadênj thêlô aêntêk, “Hatôm anyô mapusip yanj endom anyô mapusip yanj e? Mi anônj. Thai luvi tem nênnêm yak êndôk lôv. ⁴⁰ * Avômena ethak unyak ma miñ bênj ek iniñ kêdônjwaga ami. Ma dorjtom ethak unyak vêm ma tem nimbitak êtôm iniñ kêdônjwaga.

⁴¹ “Aisê ka hôyê siñusik hamô mamuyan madaluk ma miñ lemhabi aseleñj atu ba hapalañaniñ hêk malemdaluk ami? ⁴² Ma aisê ka honanj hadênj mamuyan, ‘Aiyanj, yalênjhaviñ yanêm siñusik vê ênjêk malem?’ O anyô abôyanj, nêm aseleñj atu ba hapalañaniñ hêk malem vê ek nôñgô katô am ka nêm siñusik atu ba hamô mamuyan madaluk vê.”

Alokwanj lôk anênj anônj

(Mat 7:15-20; 12:33-35)

⁴³ “Alokwanj mavi ma miñ hathak hik anônj kambom ami. Ma alokwanj kambom miñ hathak hik anônj mavi ami. ⁴⁴ Ma anyô ethak êyê alokwanj anênj anônj ma eyala nena alokwanj mavi mena alokwanj kambom. Ma anyô

---

* 6:37: Mat 6:14   * 6:38: Mak 4:24   * 6:39: Mat 15:14   * 6:40: Mat 10:24-25

miŋ hatôm enja ŋgôbêŋ mena bada êmô yak lôkmanŋiŋ kapô ami. Milôk. ⁴⁵ Aêŋ ba anyô iniŋ kobom tem injik iniŋ kapôlôŋiŋ thô. Auk mavi hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama mavi. Ma doŋtom auk kambom hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama kambom. Aêŋ ba malêla takatu ba hamô anyô kapô siŋ intu tem enaŋ ende abôlêk.”

Kobom elav unyak

(Mat 7:24-27)

⁴⁶ * “Aisê ka olam ya nena, ‘Anyô Bêŋ’ ma miŋ osopa yenaŋ abô ami? ⁴⁷ Ma ôpatu ba halêm hadêŋ ya ba halaŋô yenaŋ abô ba hasopa, êŋ ma tem yangik ôpêŋ anêŋ bôk lo loŋ thô êndêŋ môlô. ⁴⁸ Yani ma hatôm ôpatu ba halav anêŋ unyak landiŋ halôk pik lôk valu ba havalonŋ loŋ majaŋ. Ma ŋambô bêŋ hayô ba hayôkwiŋ unyak êŋ, ma doŋtom miŋ hapu ami ek malê nena pik lôk valu havalonŋ loŋ majaŋ. ⁴⁹ Ma doŋtom ôpatu ba halaŋô yenaŋ abô ma miŋ hasopa ami, êŋ ma hatôm halav anêŋ unyak hayô hamô pik pulusik. Ma ŋambô bêŋ hayô ba hayôkwiŋ unyak êŋ, ma hapu ketheŋ oyaŋ ba mi.”

7

Anyô vovak laik anêŋ hêvhaviŋ

(Mat 8:5-13)

¹ Yisu hanaŋ abô takêŋ hadêŋ avômalô vêm ma hi Kapaneam. ² Ma anyô vovak laik te anêŋ Lom hamô ba yani lamavi hathak anêŋ anyô ku te, ma doŋtom anêŋ anyô ku êŋ hapôm lijiŋ kambom ba hadum ek ema. ³ Anyô vovak laik atu halaŋô nena Yisu lêk hamô loŋ êŋ, êŋ ma yani hêv Israeŋ iniŋ ŋê bêŋbêŋ doho ba i hadêŋ Yisu ek nenaŋ injik yani liŋ ek êlêm indum anêŋ anyô ku êŋ mavi.

---

* 6:46: Mat 7:21

⁴ Thêlô êyô ek Yisu ma enaṅ, “Ôpêntêk ma anyô mavi ba intu mavi ek nêṁ yani sa. ⁵ Ôpêṅ hathak lahaviṅ alalô avômalô Israeḷ ba bôk hêv yêlô sa ek alav unyak yeṅ.”

⁶⁻⁸ Êṅ ma Yisu hi haviṅ thêlô. Thêlô ebobo anêṅ unyak ma anyô vovak laik êṅ hêv anêṅ anyô môlô doho ba i hadêṅ Yisu ma enaṅ, “Anyô Bêṅ, ya miṅ anyô mavi ek ôlêm yenaṅ unyak kapô ami ba intu dô. Ma aêṅ iyom ma ya miṅ anyô mavi ek yasôk yaṅgê o ami. Yada yahamô anyô bêṅ te vibiy ma yenaṅ ṅê vovak êṁô ya vibiy aêṅ iyom. Ba yahanaṅ hadêṅ yenaṅ ṅê vovak te nena, ‘Nu,’ ma hi. Mena yahanaṅ hadêṅ yaṅ nena, ‘Ôlêm,’ ma halêm. Ma yahanaṅ hadêṅ anyô ku te, ‘Undum ku êntêk,’ ma hadum. Ba intu humiy daim ba honaṅ ek yenaṅ anyô ku imbitak mavi ma tem mavi.”

⁹ Yisu halaṅô ôpêṅ anêṅ abô ba hasoṅ kambom ma hik i lilij havôhi ma hanaṅ hadêṅ avômalô nômbêṅ atu ba evenṅ yani yam nena, “Yanaṅ êndêṅ môlô nena miṅ bôk yahayê anyô te anêṅ pik Israeḷ anêṅ hêvhaviṅ hatôm ôpêntêk ami!”

¹⁰ Ma ṅê takatu ba enaṅ abô haviṅ Yisu êvôi unyak ma êyê nena anyô lôk lijij atu lêk habitak mavi.

Yisu hik anyô ḡama te lij

¹¹ Kasana ma Yisu hi malak te anêṅ athêṅ nena Nain. Ma anêṅ ṅê ku lôk avômalô bêṅ anôṅ i haviṅ yani. ¹² Thêlô ebobo malak êṅ anêṅ badêṅ abôlêk ma avômalô malak êṅ ewa anyô ḡama te ba ele yaiṅ ba i. Yani ma avi tôp te anêṅ nakaduṅ dorṅtom êṅ iyom. Ma avômalô malak êṅ bêṅ anôṅ i haviṅ avi tôp lôk nakaduṅ ḡama atu ba i ek nedav. ¹³ Yisu hayê avi êṅ ma lahiki ba hanaṅ hadêṅ yani nena, “Miṅ ondaṅ andô.”

¹⁴ Ma Yisu hi ma hatak baṅ hayôhêk alapa, ma ṅê takatu ba evak ôpêṅ imiy tijij. Ma Yisu hanaṅ, “Anyô muk,

yanan̄j êndên̄j o, umbiyô!” ¹⁵ *Ma anyô n̄jama ên̄j haviyô hamô ma hanan̄j abô, ma Yisu hêv ôpên̄j hadên̄j talêbô.

¹⁶ *Ma avômalô sapên̄j êyê ba êkô ma êbô Wapômbên̄j anên̄j athên̄j ba enan̄j, “Plopet bên̄j te lêk habitak alalô malêvôn̄j. Ma Wapômbên̄j lêk halêm ek nêm anên̄j avômalô sa.” ¹⁷ Ên̄j ma abô hathak Yisu anên̄j ku atu ba hadum hi haveñ avômalô Judia iniñ loñ sapên̄j lôk pik buyan̄j takatu ba habobo haviñ.

*Jon hêv n̄jê ku ju ba i ek nenan̄j injik Yisu liñ
(Mat 11:2-19)*

¹⁸ Jon anên̄j n̄jê ku enan̄j hadên̄j yani hathak nôm takatu ba Yisu hadum. ¹⁹ Ma halam anên̄j anyô ju êlêm ma hêv i ba i ek nenan̄j injik Yisu liñ, “O ma Mesia atu ba Wapômbên̄j bôk habutiñ abô ek nêm êlêm mena yêlô nayabiñ anyô yan̄j?”

²⁰ Anyô ju ên̄j êyô ek Yisu ma enan̄j, “Jon anyô hathik n̄jan̄ hêv yai ba alêm ek nanan̄j injik o liñ nena, ‘O ma Mesia atu ba Wapômbên̄j bôk habutiñ abô ek nêm êlêm mena yêlô nayabiñ anyô yan̄j?’ ”

²¹ Thai êyô ma êyê Yisu hadum avômalô lôk lijiñ lo-maloma mavi lôk hêv ngôk kambom bên̄j anôn̄j vê hêk avômalô. Ma hadum n̄jê malen̄jiñ pusip bên̄j anôn̄j êyê tak.

²² *Vêm ma hanan̄j hadên̄j thai aêntêk, “Nôbôn̄u ma nonan̄j êndên̄j Jon esak nôm takatu ba mamu ôyê lo olan̄jô. N̄jê malen̄jiñ pusip êyê tak, ma n̄jê ven̄jiñvuvij even̄j, ma n̄jê palê lepla ibitak mavi, ma n̄jê leñjiñôndôn̄j kôtôn̄j elan̄jô abô, ma n̄jê n̄jama iviyô hathak loñbô ma n̄jê siv elan̄jô Wapômbên̄j anên̄j Abô Mavi atu. Ba intu unu nonan̄j êndên̄j Jon esak nôm takên̄j. ²³ Ma n̄jê takatu ba êyê ya ba evalon̄j iniñ êvhaviñ loñ, nêmo lôk leñjiñmavi.”

* 7:15: 1Kiñ 17:23; 2Kiñ 4:36
Luk 4:18

* 7:16: Luk 1:68

* 7:22: Ais 35:5-6; 61:1;

²⁴ Ma Jon anêḡ anyô ku êvôi ma Yisu hanaḡ abô hathak Jon hadêḡ avômalô nena, “Bôk môlô u loḡ thiliv ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e? ²⁵ Mi. Mena u ek ôyê anyô te hik kwêv kêkêlô ba hayaḡ nôḡ mavi lomaloma e? Mi, ḡê takatu ba ik kwêv kêkêlô ma êmô kiḡ anêḡ unyak ma miḡ êmô loḡ thiliv ami. ²⁶ *Môlô u loḡ thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanôḡ! Ma doḡtom yanaḡ êndêḡ môlô nena Jon ma bêḡ ek plopet sapêḡ. ²⁷ Bôk eto hathak ôpêḡ hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya nena,

“ ‘Odaḡô, tem yanêḡ yenaḡ anyô ku te êmôḡ ek o,
ek enaḡ yenaḡ abô bêḡ ek
êpôpêk loḡndê ek o.’

Malakai 3:1

²⁸ “Yanaḡ êndêḡ môlô nena Jon ma bêḡ ek avômalô pik sapêḡ. Avi te miḡ bôk havathu anyô te aêḡ ami ma mi. Ma doḡtom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡnyak, ôpêḡ ma bêḡ ek Jon.”

²⁹ *(Sêbôk ma Jon hathik avômalô lôk ḡê ewa takis haviḡ ba intu elarô abô atu ba Yisu hanaḡ hathak Jon ma enaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ kobom ma thêthôḡ anôḡ.” ³⁰ *Ma doḡtom ḡê Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ êdô ek Jon isik thêlô ba intu êvôliḡ dômiḡ hadêḡ loḡndê atu ba Wapômbêḡ hik thô hadêḡ i.)

³¹ Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ aisê esak avômalô bôlôḡ êntêk? Ma thêlô hatôm malê? ³² Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êmô loḡ ethak doḡtom halôk ba elam hi ek avômena vi nena,

“ ‘Yêlô abi yeḡ beleḡ ek môlô nondo yeḡ,
ma doḡtom miḡ olo yeḡ ami.
Ma yêlô alarḡ asêḡ malêḡ ek môlô nodarḡ,
ma doḡtom miḡ olarḡ ami.’

* 7:26: Luk 1:76   * 7:29: Luk 3:12   * 7:30: Mat 21:32

³³ “Ma avômalô bôlônj êntêk êtôm avômena takêj. Jon anyô hathik njanj halêm ma hatip ek nô m lôk waij. Ma môlô ôpôlik hathak yani ba onanj nena ngôk hamô havij yani. ³⁴ *Ma dorjtom Anyô Anêj Nakaduj atu halêm ma miñ hatip ek nô m lo waij ami. Ba intu môlô onanj, ‘Ôngô, anyô êj hathak hayañ nô m lôk hanum waij bêj anônj aleba intu halo molo. Yani ma nê idum kambom lôk nê ewa takis iniñ anyô môlô.’ ³⁵ Aêj ba Wapômbêj anêj auk tem injik anônj mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êj ma thêthônj anônj.”

Avi te hathik Yisu va hathak nô m ôv mavi

³⁶ Palisi te halam Yisu hi ek enjanj nô m imbiñ yani. Êj ma yani hi hayô ôpêj anêj unyak ma halôk hamô ek enjanj nô m. ³⁷ *Ma avi sek te anêj loñ êj halañô nena Yisu lêk hayañ nô m hamô Palisi atu anêj unyak. Êj ma hawa nô m ôv mavi halôk kolopak valu te ba thapuk ba hi unyak êj. ³⁸ Ma halêm hamiñ Yisu dô m habobo valuvi ma halañ ba mathôk hêv yak hayô hamô Yisu vakapô. Ma hathav mathôk vê hathak yanida wakadôk njanj. Ma haliñu Yisu vakapô lôbôlônj ma hawa nô m lêj lêj ôv mavi atu ba hathik Yisu vakapô hathak.

³⁹ Palisi atu hayê nô m êj ma lahabi nena, “Yisu ma miñ plopêt te ami. Yani plopêt ma tem eyala nena avi atu ba hasôm yani ma avi sek te ba tem êpôlik.”

⁴⁰ Yisu hayala ôpêj anêj auk ma hanañ, “Saimon, yenañ abô te hêk ek yanañ êndêj o.”

Ma Saimon hanañ, “Kêdônjwaga, onanj.”

⁴¹ Ma Yisu hanañ, “Anyô ju bôk ewa valuselej hêk anyô bêj te. Anyô yanj hawa hatôm 500, ma yanj hawa hatôm 50 ba iniñ viyanj hêk. ⁴² Ma thai miñ hatôm nê nê m valuselej

---

* 7:34: Luk 15:2 * 7:37: Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

êḡ viyaḡ ami. Ma anyô bêḡ êḡ hanaḡ hadêḡ thai luvi nena, 'Dô, hatôm.' ”

Yisu hanaḡ abô loḡ kapô êḡ yôv ma hanaḡ hik Saimon liḡ nena, “Lemhabi nena anyô ju êḡ yaḡsê intu lahaviḡ ôpêḡ bêḡ anôḡ?”

⁴³ Ma Saimon hanaḡ viyaḡ nena, “Yaḡ atu ba hawa valu bêḡ la.”

Ma Yisu hanaḡ, “Anêm auk ma mavi.”

⁴⁴ Ma Yisu hik i liliḡ ma hayê avi êḡ ma hanaḡ hadêḡ Saimon, “Nôngô avi êntêk. Yahabitak hayô anêm unyak kapô ma miḡ hôêv ḡaḡ ba yahathik yaveḡ ami. Ma doḡtom avi êntêk hathik yaveḡ hathak yanida mathôk ma haya vê hathak yanida wakadôk ḡaḡ. ⁴⁵ Ma miḡ huliḡu ya ami, ma doḡtom avi êntêk haliḡu yaveḡkapô lôbôlôn. ⁴⁶ Ma miḡ howa nôḡ lêḡlêḡ ba hoḡgasô hayô hamô yalenkadôk ami, ma doḡtom avi êntêk hawa nôḡ lêḡlêḡ ôv mavi ba haḡgasô hayô hamô yaveḡkapô. ⁴⁷ Aêḡ ba yanaḡ êndêḡ o nena avi êntêk lahaviḡ ya bêḡ anôḡ ba intu alalô ayala nena anêḡ kambom bêḡ anôḡ bôk hêv yak yôv. Ma doḡtom avômalô takatu ba esoḡ nena iniḡ kambom takatu ba Wapômbêḡ hêv vê ma dokte iyom, êḡ ma leḡiḡhaviḡ yani dokte aêḡ iyom.”

⁴⁸ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ avi êḡ nena, “Anêm kambom sapêḡ lêk hêv yak yôv.”

⁴⁹ Ma avômalô takatu ba êḡmô Saimon anêḡ unyak elañô abô êḡ ma enaḡ hadêḡ i nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hêv kambom vê?”

⁵⁰ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ avi êḡ, “Anêm hôêvhaviḡ hêv o bulubiḡ. Nu lôk lemmavi.”

8

Avi doho êv Yisu thêlô sa

* 7:50: Luk 8:48; 18:42

¹ Yôv ma Yisu hi havenj malak lôbôlôbô ba hanaŋ Abô Mavi hathak Wapômbên anênj loŋ lôkliŋyak. ² *Ŋê ku laumiŋ ba lahavuju lôk avi takatu ba bôk hêv iniŋ ŋgôk lôk lijiŋ vê everj haviŋ yani. Avi takatu te ma Malia anênj Magadala sêbôk ba ŋgôk baheŋvi ba lahavuju etak yani. ³ Ma avi yaŋ ma Joana, Kusa yanavi. Kusa ma ôpatu ba hayabiŋ Helot anênj unyak. Ma te ma Susana lôk avi bênj anônj haviŋ. Avi takênj ethak êv Yisu thêlô sa hathak nômkama.

*Abô loŋ kapô hathak anyô hapaliv yaŋvêk
(Mat 13:1-23; Mak 4:1-20)*

⁴ Avômalô bênj anônj ibi thêthô hêk lomalak lomalak ba êlêm ethak doŋtom ek nêgê Yisu. Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te nena, ⁵ “Anyô te hi hapaliv yaŋvêk halôk anênj ku. Ma hapaliv yaŋvêk takênj ma vi halôk loŋôndê ba avômalô evak pesa lôk menak êpôm ba eyaŋ. ⁶ Ma doho halôk pik lôk valu ba hapup. Ma doŋtom pik êŋ moma ba yaŋvêk êŋ hayerj ba hama. ⁷ Ma vi halôk loŋ yak lôkmaŋgiŋ kapô ba yak êŋ halumbak hayô yaŋvêk takênj vov. ⁸ Ma doŋtom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bênj ma hik anônj ba hatôm 100.”

Yisu hanaŋ abô takênj yôv ma halam nena, “Môlô ŋê lôk lemôndônj ma nodanô abô êntêk katô.”

⁹ Ma Yisu anênj ŋê ku enaŋ hik yani liŋ hathak abô loŋ kapô êŋ anênj ôdônj. ¹⁰ *Ma yani hanaŋ nena, “Wapômbên lêk hik anênj auk loŋ kapô hathak anênj loŋ lôkliŋyak thô hadênj môlô yôv. Ma doŋtom avômalô vi ma yahathak yahanaj hathak abô loŋ kapô iyom. Ba intu “thêlô êyê, ma doŋtom miŋ êyê katô ami.

Ma thêlô elanô, ma doŋtom miŋ eyala anênj ôdônj katô ami.’”

Aisaia 6:9

* 8:2: Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49   * 8:10: Ais 6:9-10

¹¹ Ma Yisu hanaŋ nena, “Abô loŋ kapô êŋ anêŋ ôdônŋ ma aêntêk. Yaŋvêk ma hatôm Wapômbêŋ anêŋ abô. ¹² Yaŋvêk takatu ba halôk loŋôndê ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêŋ anêŋ abô, ma havenŋ yam ma Sadaŋ hayô ma hêv Wapômbêŋ anêŋ abô vê hêk thêlô kapôlônŋiŋ ek miŋ nênmimbiŋ ami. Ba intu Wapômbêŋ miŋ hatôm nêm thêlô bulubiŋ ami. ¹³ Ma yaŋvêk takatu ba halôk pik lôk valu ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêŋ anêŋ abô ba evaloŋ lôk leŋiŋmavi. Ma doŋtom iniŋ ŋgalôk miŋ halôk pik kapô ba hi ami. Ba intu êvhaviŋ bidonŋna iyom ma malaiŋ hayô ma etak iniŋ êvhaviŋ. ¹⁴ Ma yaŋvêk takatu ba halôk yak lôkmanŋiŋ kapô ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêŋ anêŋ abô, ma doŋtom thêlô êmô dokte ba pik êntêk anêŋ malaiŋ lôk anêŋ nômkama lôk anêŋ nôm mavi hathivuŋ Wapômbêŋ anêŋ abô siŋ ba thêlô miŋ ik anônŋ ami ma mi. ¹⁵ Ma doŋtom yaŋvêk takatu ba halôk pik mavi ma hatôm avômalô takatu ba kapôlônŋiŋ mavi ba maleŋ lêlê. Thêlô elañô Wapômbêŋ anêŋ abô ba evaloŋ loŋ majanŋ. Êŋ ma hatôm imiŋ lôklokwanŋ ba ik anônŋ mavi.

Miŋ evuŋ atum lam anêŋ deda ami
(Mak 4:21-25)

¹⁶ * “Anyô miŋ ethak êtôm atum lam ba êdô hamô uŋ kapô mena ivuŋ hamô loŋ kapô te ami. Thêlô ethak êthôkwên hamiŋ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô ma nêgê deda. ¹⁷ *Nômkama takatu ba ivuŋ hêk loŋ kapô ma tem nimbitak loŋ yaiŋ. Ma nômkama takatu ba ivuŋ i êmô loŋ momaŋiniŋ ma tem nimbitak yaiŋ ek sapêŋ neyala i. ¹⁸ *Aêŋ ba môlô nodañô yenaŋ abô êntêk katô. Ôpatu ba hayala yenaŋ abô katô ma tem Wapômbêŋ

* 8:16: Mat 5:15; Luk 11:33   * 8:17: Mat 10:26; Luk 12:2   * 8:18: Mat 25:29; Luk 19:26

indum ba yani eyala nômkama doho imbiņ. Ma doņtom ôpatu ba miņ hayala yenaņ abô ami, ma tem Wapômbêņ enja auk takatu ba ôpêņ hasoņ nena bôk hawa yôv vé êņjêk ôpêņ.”

Yisu anêņ talêbô lôk iviyaņ

(Mat 12:46-50; Mak 3:31-35)

¹⁹ Ma Yisu anêņ talêbô lôk iviyaņ êlêm ek nêgê yani, ma doņtom avômalô bêņ anôņ imiņ loņ siņ ba miņ hatôm nêgê yani ami. ²⁰ Êņ ma anyô te hanaņ hadêņ Yisu nena, “Lemtambô lôk môlôviyaņ imiņ yaiņ ba leņiņhaviņ nêgê o.”

²¹ Êņ ma Yisu hanaņ, “Yenaņ wakatik lôk aiyaņ thêlô ma ñê takatu ba elañô Wapômbêņ anêņ abô ba esopa.”

Yisu hanaņ ba lovak bêņ hama

(Mat 8:23-27; Mak 4:35-41)

²² Wak te ma Yisu hanaņ hadêņ anêņ ñê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” Êņ ma ewa yeņ ba i. ²³ Thêlô i ma Yisu hêk sôm. Ma ôthôm bêņ lôk lovak hayô ba hayuv kasuk ba hik halôk yeņ kapô ba hadum ek êmô thêlô sesoņ êndôk kasuk kapô ba ini.

²⁴ Êņ ma i ik Yisu liņ ba enañ, “Anyô bêņ, anyô bêņ, alalô tem nama ba mi!”

Ma Yisu haviyô ma hathañ lovak lôk kasuk budum bêņ takatu ba ema ba êk tiņiņ. ²⁵ Ma Yisu hanaņ hadêņ thêlô, “Môlônim ôêvhaviņ hamô êsê?” Ma thêlô êkô ba esoņ kambom ba enañ hi ba halêm nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hanaņ abô hadêņ kasuk lo lovak ba elañô anêņ abô ba esopa?”

Yisu hêv ñgôk vé hêk anyô te

(Mat 8:28-34; Mak 5:1-20)

²⁶ Ma thêlô ewa yeņ êņ ba ibup êyô kasuk ba i avômalô Gelasa iniņ pik. Loņ êņ hêk Galili vi tuvulu. ²⁷ Ma thêlô

ethak liņ ma Yisu hatak yeņ ba hi, ma anyô te atu ba ngôk hamô haviņ yani anêņ loņ êņ halêm ba hapôm Yisu. Ôpêņ bôk hatak anêņ malak ma hi hamô siô ba haveņ kôlôlôn.
²⁸⁻²⁹ Ȳê loņ êņ ethak ekak ôpêņ baņ lo va lusu hathak seņ ma êv anyô te ek eyabiņ, ma doņtom ngôk êņ hayô ba hayôkwiņ ôpêņ ma hamô seņ êņ kisi. Ma habi ôpêņ vôkê ma hi hamô loņ thiliv.

Ma anyô êņ hayê Yisu ma halaņ boloba ba hêv yak halôk pik habobo Yisu valuvi. Êņ ma Yisu hanaņ hadêņ ngôk lelaik atu nena, “Otak ôpêntêk ba nu.” Êņ ma ôpêņ halam lôklala bomaņ nena, “Yisu, o ma Wapômbêņ Leņ Anôn Biņ anêņ Nakaduņ, lemhaviņ undum malê êndêņ ya? Miņ nê m vovaņ êndêņ ya ami!”

³⁰ Êņ ma Yisu hanaņ hik ôpêņ liņ, “Anêm athêņ nena?”

Ma ôpêņ hanaņ, “Yenaņ athêņ nena Ȳê Vovak Lubuņlubuņ” ek malê nena ngôk bêņ anôn êmô yani kapô.

³¹ Ma ngôk takêņ enaņ lôbôlôn hadêņ Yisu nena, “Miņ ômbi yêlô êndôk Viv atu ami. ³² Nêm yêlô ni êndôk bok takêņdaku ba êmô dum endaku.” Êņ ma Yisu halôk hathak iniņ auk. ³³ Ma ngôk takêņ etak ôpêņ ma i êlôk bok takêņ kapô. Ma bok takêņ elañviņ kethêņ ba i hadêņ loņ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ņaņ halok sapêņ vônô.

³⁴ Ma ņê takatu ba eyabiņ bok êyê nô m êņ ma êsôv ba i enaņ mayaliv haveņ lomalak. ³⁵ Ma avômalô êlêm ek nêgê nena malê te habitak loņ êņ. Thêlô êyô ma êyê Yisu lôk ôpatu ba ngôk bêņ anôn bôk êmô haviņ yani ba lêk anêņ auk habitak mavi ba hapuk sôp ma hamô habobo Yisu valuvi. Avômalô êyê ba êkô kambom. ³⁶ Ma ņê takatu ba êyê nô m êņ enaņ hadêņ avômalô hathak nô m takatu ba hadum ba anyô lôk ngôk atu habitak mavi. ³⁷ Ma avômalô Gelasa sapêņ êkô ba elowaliņ kambom ba enaņ ek Yisu

etak i ba ni buyañ. Aêñ ba Yisu hathak yerj ma thêlô êvôi Galili hathak loñbô.

³⁸ Ma anyô lôk ngôk atu lêk mavi ba hanañ lôklokwañ hadêñ Yisu nena, “Hatôm yasôk imbiñ o e?” Ma doñtom Yisu hêv ek êmbôni anêñ loñ ba hanañ, ³⁹ “Onañ êndêñ avômalô esak nômbêñ atu ba Wapômbêñ hadum hathak o.” Êñ ma havôhi anêñ loñ ma hanañ hadêñ avômalô sapêñ hathak nômbêñ atu ba Yisu hadum hadêñ yani.

Avena ñama lo avi lijij

(Mat 9:18-26; Mak 5:21-43)

⁴⁰ Yisu hale hi kasukthôm vi tuvulu hathak loñbô ma avômalô bêñ anôñ lêk eyabiñ yani êmô liñdañ ba ewa yani thô. ⁴¹ Ma anyô bêñ hayabiñ unyak yerj te halêm ma anêñ athêñ nena Jailus. Yani halek vadôñ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanañ hik yani lij lôk kapô malaiñ ek Yisu imbiñ yani ba ini anêñ unyak. ⁴² Ek malê nena anêñ amena ma doñtom iyom ba hapôm lijij ba hadum ek ema. Amena êñ anêñ sondabêñ ma hatôm laumiñ ba lahavuju.

Êñ ma Yisu hi havij yani ma avômalô bêñ anôñ ekalabu yani siñ. ⁴³ Ma avi te hamô loñ êñ ba hapôm lijij thalaleñ halom hatôm sondabêñ laumiñ ba lahavuju. Ma anyôla miñ hatôm idum yani mavi ami. ⁴⁴ Avi êñ halêm habobo Yisu dômlokwañ ma hasôm Yisu anêñ kwêv daim anêñ dañ iyom ma ketheñ oyañ ma thalaleñ êñ hakapok.

⁴⁵ Êñ ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Opalê hasôm ya?”

Ma thêlô sapêñ enañ nena thêlô mi. Ma Pita hanañ, “Anyô Bêñ, avômalô bêñ anôñ ekalabu o siñ ba intu êsôm o.”

⁴⁶ Ma doñtom Yisu hanañ, “Anyôla hasôm ya ba yahasaê nena yenañ lôklokwañ doho hêv yak.”

⁴⁷ Ma avi êñ hayê nena miñ hatôm imbuñ i ami. Ba intu hakô ba halowaliñ ba hi halek vadôñ lêlô habobo Yisu

va. Ma hanaŋ hathak hasôm yani ma ketheŋ oyaŋ ma anêŋ thalaleŋ atu hakapok ba avômalô nômbêŋ atu elanô.
⁴⁸ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avi êŋ, “Yenaŋ avena, anêm hôêvhaviŋ hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali.”

⁴⁹ Yisu hanaŋ abô hamiŋ denaŋ ma anyô te halêm anêŋ Jailus anêŋ unyak ba hanaŋ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kédôŋwaga ma miŋ nêm malaiŋ êndêŋ yani ami.” ⁵⁰ Yisu halaŋô abô êŋ ma hanaŋ hadêŋ Jailus, “Miŋ ôkô ami. Nêmbimbiŋ iyom ma tem nalum avi mavi esak loŋbô.”

⁵¹⁻⁵³ Yisu hayô Jailus anêŋ unyak ma avômalô êmô ba elan asêŋ malêŋ lôk leŋiŋmalaiŋ bêŋ hathak yani. Ma Yisu hanaŋ, “Asêŋ dô. Yani hêk sôm iyom ma miŋ hama ami.” Thêlô eyala nena lêk hama yôv ba intu emalik hathak Yisu. Ma Yisu hadô avômalô ini imbiŋ yani ba hawa Pita lo Jon ma Jems lôk amena êŋ talêbô lo lambô iyom ba i unyak kapô haviŋ yani.

⁵⁴ Êŋ ma havalon avena hamô baŋ ma halam nena, “Avena, umbiyô!” ⁵⁵ Ma avena êŋ anêŋ dahô hayô halôk kupik hathak loŋbô ma ketheŋ oyaŋ ma haviyô. Ma Yisu hanaŋ ek nê-nêm nôm êndêŋ avena êŋ ek enjaŋ. ⁵⁶ Ma anêŋ talêbô lo lambô eson kambom. Ma doŋtom Yisu hanaŋ lôklokwaŋ nena miŋ nenaŋ nôm êŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami.

9

Yisu hêv nê ku ba i

(Mat 10:5-15; Mak 6:7-13)

¹ Yisu halam anêŋ nê ku laumiŋ ba lahavuju ethak doŋtom ma hêv lôklokwaŋ lôk athêŋ bêŋ hadêŋ i ek nê-nêm ngôk sapêŋ vê lôk nindum avômalô lijiŋ mavi. ² Ma

---

* 8:48: Luk 7:50

yani hêv thêlô ba i ek nenan abô esak Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak lôk nindum avômalô lôk lijij mavi. ³*Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô nu lomalak lomalak. Ma miñ noja kôm lo vak ma nôm lo valuselerñ imbiñ ami. Uñgwik kwêv doñtom ma miñ noja kwêv yañ imbiñ ami. ⁴Unyak alêla takatu ba môlô ôyô, ma nômô unyak êñ iyom endeba notak loñ êñ ek unu buyañ. ⁵Ma doñtom loñ takatu ba miñ ewa môlô thô ami, ma waklavôñ otak loñ êñ, ma uñgwik vonçovañ takatu ba hamô vemimkapô vê êndôk thêlô malarñij ek injik iniñ kambom thô.” ⁶Yôv ma thêlô i everñ lomalak lomalak ba enañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi lôk idum avômalô lôk lijij mavi.

Helot lahabi nena Yisu ma opalê

(Mat 14:1-2; Mak 6:14-16)

⁷*Anyô Bêñ Helot halarô nôm takatu ba Yisu hadum ba lahabi bêñ anôñ hathak ek malê nena anyô doho enañ aêntêk, “Jon haviyô hêk ñama hathak loñbô.” ⁸Ma anyô doho enañ, “Elia halêm,” ma doho enañ, “Plopet tak sêbôk te haviyô hathak loñbô.” ⁹*Êñ ma Helot hanañ nena, “Bôk yahadabêñ Jon laselo kisi yôv, ma doñtom Yisu ma opalê ba yahalarô avômalô enañ abôkama hathak yani?” Êñ ma yani hadum ek êñjê Yisu.

Yisu havakôñ avômalô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15)

¹⁰Ma Yisu anêñ aposel êyô, ma enañ hathak nôm takatu ba thêlô idum bêñ hadêñ Yisu. Yôv ma Yisu halom thêlôda iyom ba i malak te anêñ athêñ nena Betsaida. ¹¹Ma doñtom avômalô bêñ anôñ eyala nena Yisu lêk hi. Êñ ma thêlô esopa yani ba i. Thêlô i êyô ek Yisu ma yani hawa

---

* 9:3: Luk 10:4-11   * 9:7: Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19   * 9:9: Luk 23:8

thêlô thô. Yôv ma yani hanaŋ abô hathak Wapômbên anên loŋ lôklinyak ba hadum avômalô lôk lijiŋ ibitak mavi.

¹² Ma yaŋsiŋ bôlôvônŋ ma Yisu anên nê ku êlêm ma enaŋ hadênŋ yani nena, “Lêk yaŋsiŋ ma alalô amô loŋ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk loŋ takatu ba hamô habobo ek nêmbôlêm iniŋ nô m lôk loŋ nêjêk.”

¹³ Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Mi, môle da nobakônŋ i.” Ma thêlô enaŋ, “Yêlôaniŋ nô m ma polom baheŋvi ma alim ju iyom hamô ba miŋ hatôm ami. Aênŋ ba yêlô ana nanêm nô m vuli ek avômalô nô mbênŋ êntêk êŋ la?”

¹⁴ Thêlô enaŋ abô êŋ ek malê nena anyô bênŋ anônŋ ba hatôm 5,000 la intu êmô.

Ma Yisu hanaŋ hadênŋ anên nê ku nena, “Môle nonaŋ êndênŋ avômalô nena nesak doŋtom êtôm aêntêk 50 dum te, ma 50 dum yaŋ êtôm 5,000.” ¹⁵ Nê ku idum aênŋ hadênŋ avômalô ba sapênŋ êlôk êmô biŋ. ¹⁶ Ma Yisu hawa polom baheŋvi lôk alim ju atu ba hêv ma hathak leŋ ma hateŋ mek. Vêm ma haya hi lôbôlôbô ma hêv hadênŋ anên nê ku ba ibi sam hadênŋ avômalô nô mbênŋ atu. ¹⁷ Ma avômalô sapênŋ eyaŋ ba leŋiŋviyak. Ma nô m wata vi atu ba hamô ma nê ku isup halôk vak sam laumiŋ ba lahavuju.

Pita hanaŋ nena Yisu ma Kilisi

(Mat 16:13-28; Mak 8:27-9:1)

¹⁸ Wak te ma Yisu hateŋ mek ma anên nê ku iyom êmô haviŋŋ yani. Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ nena, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

¹⁹* Ma thêlô enaŋ nena, “Doho enaŋ nena o ma Jon anyô hathik ŋaŋ. Ma doho enaŋ nena o ma Elia, ma doho enaŋ nena o ma plopet bô te intu haviyô hathak loŋbô.”

²⁰* Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ, “Ma môle da olam ya nena opalê?”

---

* 9:19: Luk 9:7-8   * 9:20: Jon 6:68-69

Ma Pita hanaŋ viyaŋ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbêŋ hêv ek nê m anêŋ avômalô bulubiŋ.”

²¹ Êŋ ma Yisu hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ thêlô ek miŋ nenaŋ abô êŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami. ²² *Ma yani hanaŋ nena, “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem esopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba enja vovaŋ bêŋ anôŋ. Ma Israel iniŋ nê bêŋbêŋ lôk nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ yani. Ma Wapômbêŋ tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik yani liŋ imbiyô esak loŋbô.”

²³ *Ma yani hanaŋ hadêŋ avômalô sapêŋ nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êŋ ma êmbôliŋ dô m êndêŋ yanida ma enja anêŋ alovalaŋaŋsiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba esopa ya. ²⁴ *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêŋ anôŋ hathak anêŋ lôkmala pik ma anêŋ lôkmala êŋ tem nê m yak. Ma doŋtom ôpatu ba hatak anêŋ lôkmala ek hasopa ya, yani êŋ tem enja lôkmala anôŋ. ²⁵ Anyô te hawa nômkama pik sapêŋ, ma doŋtom miŋ hasopa Wapômbêŋ ami ba anêŋ lôkmala hêv yak, êŋ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôŋ, tem enja vovaŋ. ²⁶ *Ma anyôla mama ek ya lôk yenaŋ abô, ma embeŋ yam atu ba ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ yandealê m imbiŋ yenaŋ deda lôkmaŋgiŋ lôk lambô ma aŋela mathêŋ iniŋ deda lôkmaŋgiŋ, ma tem ya mama ek ôpêŋ aêŋ iyom. ²⁷ Aêŋ ba yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlê m. Ma môlô vi atu ba umiŋ loŋ êntêk tem nô m lôkmala denaŋ ma ôŋgô nô m êŋ imbiŋ.”

*Yisu liŋkupik habitak yan da
(Mat 17:1-13; Mak 9:2-13)*

* 9:22: Luk 9:44; 18:32-33
10:39; Luk 17:33; Jon 12:25

* 9:23: Mat 10:38; Luk 14:27
* 9:26: Mat 10:33; Luk 12:9

* 9:24: Mat

²⁸ Ma Yisu hanaŋ abô êŋ yôv ma wak baherŋvi ba lahavulô hale ba hi. Ma Yisu hathak dumlolê te ba hi ek eterŋ mek ma hawa Pita lo Jems ma Jon iviŋ yani. ²⁹ Yisu hateŋ mek denaŋ ma thohavloma habitak yaŋda ba anêŋ kwêv habitak thapuk hatôm damak hêv. ³⁰⁻³¹ *Ma ketheŋ oyaŋ ma anyô lokwaŋju lôk deda bêŋ imiŋ ba enaŋ abô haviŋ yani, yaŋ ma Mose ma yaŋ ma Elia. Thai enaŋ abô hadêŋ Yisu hathak nô m takatu ba Yisu tem indum ba injik anôŋ êmô Jelusalem ende ba yani etak pik êntêk ba ni. ³² *Ma Pita lo Jems ma Jon thêlô maleŋ hatulak ba êk sôm. Ma thêlô iviyô ma êyê Yisu anêŋ deda bêŋ lôk anyô ju imiŋ iviŋ yani. ³³ Ma thai idum ek ini ma Pita hanaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, “Anyô bêŋ, mavi anôŋ ek lêk alalô amô loŋ êntêk. Yêlô nadav unyak lôkkupik lokwaŋlô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” Pita hathôŋ abô atu ba enaŋ ba intu hanaŋ aêŋ.

³⁴ Pita hanaŋ abô denaŋ ma buliv te hayô hava thêlô siŋ ba thêlô êkô. ³⁵ *Ma abô te halêm anêŋ buliv êŋ kapô nena, “Intu ma yenaŋ Okna ba bôk yahatak yani yôv ek indum yenaŋ ku. Ba nodanô anêŋ abô.” ³⁶ Abô êŋ habitak yôv ma thêlô êyê Yisu iyom hamiŋ. Pita lo Jems ma Jon miŋ enaŋ hadêŋ anyôla hathak nô m takatu ba êyê lo elanô ami.

Yisu hêv ŋgôk vê hêk okna te

(Mat 17:14-21; Mak 9:14-29)

³⁷ Haviyô hayaŋ ma Yisu thêlô etak dumlolê hêk ma êlôk ba i, ma avômalo bêŋ anôŋ i êpôm yani. ³⁸ Ma anyô te halam aêntêk, “Kêdôŋwaga, hatôm nê m kapôlôm ek yenaŋ okna ba nê m yani sa ek malê nena yenaŋ okna doŋtom iyom. ³⁹ ŋgôk te hathak hayôkwiŋ yani ba ketheŋ oyaŋ ma yani halaŋ boloba ba halowaliŋ kambom ba

---

* 9:30-31: Luk 9:22   * 9:32: 2Pi 1:16-18   * 9:35: Luk 3:22

wapôk habitak abôlêk. Ngôk êñ habuliñ yani liñkupik kambom anôn ba miñ hathak hatak yani dokte ami. ⁴⁰ Yahanaj hik anêm nê ku liñ lôklokwanj ek nênêm ngôk kambom êñ vê, ma doñtom thêlô miñ hatôm ami.”

⁴¹ Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Yahamô haviñ môle sawa daim ma doñtom miñ ôêvhaviñ ami ma owa auk lokbanj aleba yakapôlônj lêk hagiap hathak môle. Onja okna êñ êlêm.”

⁴² Ma okna êñ haveñ denañ, ma ngôk êñ habi vôle halôk pik ba hadum ba okna halowaliñ kambom. Ma doñtom Yisu hathañ ngôk lelaik êñ, ma hadum okna êñ ba habitak mavi ma hêv hi hadêñ lambô hathak lojbo. ⁴³ Ma avômalo sapêñ esonj kambom hathak Wapômbênj anêñ lôklokwanj bêñ.

Yisu hanañ bôleñ yañ hathak anêñ nama

(Mat 17:22-23; Mak 9:30-32)

Avômalo sapêñ leññhabi abô bêñ anônj hathak nôm takatu ba Yisu hadum, ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, ⁴⁴ * “Môle nodarjô abô êntêk katô. Tem nenañ Anyô Anêñ Nakaduñ atu bêñ ba netak êndôk avômalo baheññ.”

⁴⁵ * Ma anêñ nê ku êthônj abô êñ anêñ ôdônj paliñ ek malê nena havuñ ek thêlô. Ma êkô ek nenañ injik yani liñ ek enañ anêñ ôdônj bêñ êndêñ thêlô.

Opalê intu anyô bêñ?

(Mat 18:1-5; Mak 9:33-41)

⁴⁶ * Ma Yisu anêñ nê ku êkôki nena thêlô alisê intu bêñ ek nê ku vi. ⁴⁷ Ma Yisu hayala thêlônij auk êñ. Ma hawa amena te ba hadô hamiñ habobo yani. ⁴⁸ * Ma hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, “Ôpatu ba hêvhaviñ ya ba hawa amena nate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma

---

* 9:44: Luk 9:22   * 9:45: Luk 18:34   * 9:46: Luk 22:24   * 9:48: Mat 10:40

ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviņ. Ma ôpatu ba hadum i aleba yaôna hamô môlô malêvônj intu anyô bêņ ek môlô.”

⁴⁹ Ma Jon hanaņ nena, “Anyô Bêņ, yêlô ayê anyô te hêv ŋgôk vê hathak anêm athêņ. Ma doņtom yani ma miņ alalô te ami ba intu yêlô anaņ ek yani etak ku êņ.”

⁵⁰ *Ma doņtom Yisu hanaņ nena, “Dô! Miņ numiņ yani loņ siņ ami. Ôpatu ba miņ hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniņ te.”

Avômalô Samalia êdô Yisu

⁵¹ Waklavônj Wapômbêņ enja Yisu ni leņ lêk habobo, êņ ma yani lavidonj ek ni Jerusalem. ⁵² Ma yani hêv anyô doho ba i malak te hêk Samalia ek nêpôpêk nômkama êmônj ek yani. ⁵³ Ma doņtom avômalô loņ êņ êdô neja yani thô ek malê nena hi Jerusalem. ⁵⁴ *Ma ŋê ku Jems lo Jon êyê nôm êņ ma enaņ hik yani liņ aêntêk, “Anyô Bêņ, yai nandam atum êndôk ba êlêm anêņ leņ ek esaņ thêlô e?” ⁵⁵ Ma doņtom Yisu hik i liliņ ma hayanda thai. ⁵⁶ Ma thêlô i malak yaņ.

Ku bêņ ek nesopa Yisu vaņgwam

(Mat 8:18-22)

⁵⁷ Thêlô everj loņôndê ba i ma anyô te hanaņ nena, “Loņ nômbêņ atu ba hu ma tem yasopa o.”

⁵⁸ Ma Yisu hanaņ, “Avuņ yatap iniņ pik abyaņ hamô ma menak iniņ unyak hamô aliņ, ma doņtom ya Anyô Anêņ Nakaduņ atu ma yenaņ loņ yaņgêk ma mi.”

⁵⁹ Ma Yisu hanaņ hadêņ anyô yaņ nena, “Osopa ya.”

Ma doņtom ôpêņ hanaņ, “Anyô Bêņ, otak ya ek yana yandav wakamik vêmam.”

---

* 9:50: Mat 12:30; Luk 11:23   * 9:54: 2Kij 1:9-16

⁶⁰ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Dô, ɲê ɲama da nedav iniŋ ɲama. Ma nu onaŋ abô esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak bêŋ.”

⁶¹ *Ma anyô yaŋ hanaŋ hadêŋ Yisu nena, “Anyô Bêŋ, tem yasopa o, ma doŋtom otak ya ek yanaŋ waklêvônŋ êndêŋ yenaŋ avômalô vêmam.”

⁶² Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Ôpatu ba haveŋ loŋôndê ma hik ma lilij miŋ hatôm indum ku êŋjêk Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ami ma mi.”

10

Yisu hêv ɲê ku hatôm 72 ba i

(Mat 11:20-24)

¹ *Yôv ma Anyô Bêŋ hatak avômalô yaŋda hatôm 72 ba hêv i juju ba êmôn ek yani ba i hadêŋ malak lôŋ sapêŋ atu ba yani tem ni. ² *Ma yani hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Nôm bêŋ anônŋ lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma doŋtom ɲê ku ma tomtom iyom. Aêŋ ba noteŋ mek êndêŋ ku anêŋ alaŋ ek nêŋ ɲê ku ba ini ek nindum anêŋ ku. ³ *Môlô nu. Yahêv môlô ba u hatôm boksipsip nali i êmô avuŋ yatap malêvônŋ. ⁴ *Ma miŋ môlô noja valuseleŋ lôk vak lôk bokŋgôp imbiŋ ami. Ma miŋ nonaŋ abô pôk embeŋ loŋôndê ami ma unu nundum ku êŋ ketheŋ.

⁵ “Môlô ôyô unyak te kapô, ma nonaŋ êndêŋ thêlô aêntêk, ‘Wapômbêŋ hatôm indum ba môlô nômô yôhok mavi.’ ⁶ Anyô yôhok te hamô unyak êŋ ba hêvhaviŋ, êŋ ma tem môlônim abô mavi êŋ êmô imbiŋ thêlô. Ma mi, ma tem abô êŋ êmbôlêŋ ek môlôda esak loŋbô. ⁷ *Ma môlô nômô unyak êŋ iyom. Ma môlô oŋgwaŋ ba nunum êtôm

* 9:61: 1Kij 19:20   * 10:1: Mak 6:7   * 10:2: Mat 9:37-38; Jon 4:35

* 10:3: Mat 10:16   * 10:4: Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5   * 10:7:

1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18

atu ba êv hadêḅ mômô iyom ek malê nena mômô ma ḅê ku ba mavi ek avômâlô neyabiḅ mômô. Ma miḅ mômô unu nosak unyak mayaliv ami.

⁸ * “Mômô ôyô malak lôḅ te ba ewa mômô thô ba êv nôm hadêḅ mômô, êḅ ma mômôngaḅ. ⁹ Ma mômô nundum thêlônîḅ avômâlô lôk liḅîḅ nimbitak mavi, ma mômô nonaḅ aêntêk, ‘Wapômbeḅ anêḅ loḅ lôkliḅyak lêk halêm habobo mômô.’ ¹⁰ Ma doḅtom miḅ ewa mômô thô ami, êḅ ma mômô unu numîḅ loḅôndê ma nonaḅ nena, ¹¹ *Yêlô ik vonḅovaḅ veḅîḅkapô vê halôk mômô malemim ek injik mômônîm kambom thô. Ba intu mômô lemim imbi katô nena Wapômbeḅ anêḅ loḅ lôkliḅyak lêk halêm habobo mômô.’ ¹² *Yanaḅ êndêḅ mômô nena waklavôḅ atu ba Wapômbeḅ endelêm ek endañô abô, êḅ ma avômâlô loḅ atu ba miḅ ewa mômô thô ami, thêlônîḅ malaiḅ tem êmôḅ ek avômâlô kambom anêḅ Sodom.

¹³ “Alikaknena, mômô avômâlô Kolasin lo Betsaida! Mômô bôk ôyê nômbithi lomaloma. Ma doḅtom bôk yan-dum nômbithi takêḅ êmô Taia lo Saidon malêvôḅ, êḅ ma ketheḅ oyaḅ ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ḅgavu esak leḅîḅkadôk ek nede kapôlôḅîḅ liliḅ. ¹⁴ Waklavôḅ atu ba Wapômbeḅ endelêm ek endañô abô, êḅ ma mômônîm malaiḅ tem bêḅ anôḅ êmôḅ ek avômâlô Taia lo Saidon iniḅ! ¹⁵ Ma mômô avômâlô Kapaneam, tem nêmbô mômônîm athêḅ esak leḅ e? Mi, mômô tem unu ḅê ḅama iniḅ loḅ!

¹⁶ * “Anyô halaḅô mômônîm abô, êḅ ma yani halaḅô yenaḅ abô haviḅ. Ma anyô havôliḅ dôm hadêḅ mômô, êḅ ma yani havôliḅ dôm hadêḅ ya haviḅ. Ma anyô havôliḅ

---

* 10:8: 1Ko 10:27 * 10:11: Ap 13:51; 18:6 * 10:12: Stt 19:24-25; Mat 10:15; 11:24 * 10:16: Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23

dôm hadêñ ya, êñ ma yani havôliñ dôm hadêñ Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviñ.”

ñê ku êvôlêm hathak loñbô

(Mat 11:25-27; 13:16-17)

¹⁷ ñê ku 72 takatu êvôlêm hathak loñbô ma leññmavi bêñ anôñ ba enañ, “Anyô Bêñ, yêlô adum ku lomaloma lôk êv ñgôk vê hathak anêm athêñ.”

¹⁸ *Ma Yisu hanañ aêntêk, “Yahayê Sadañ hêv yak anêñ leñ hatôm damak. ¹⁹ *Odañô, yahêv lôklokwañ hadêñ môlô ek nombak umya lo dañgaviñ pesa. Ma môlô hatôm nômô Sadañ ôpatu ba lamaniñ hathak môlô anêñ lôklokwañ sapêñ lu. Ma nômlate miñ hatôm imbuliñ môlô ami ma mi. ²⁰ *Ma môlô miñ lemimmavi bêñ anôñ esak ñgôk elañô môlônim abô ami ma mi, ma doñtom môlô lemimmavi esak Wapômbêñ bôk hato môlônim athêñ hêk leñ.”

²¹ Yôv ma Lovak Matherñ hadum Yisu anêñ kapô lamavi ba hanañ, “Wakamik, O ma leñ lo pik anêñ alañ! Lêk huvuñ anêm auk hadêñ ñê lôkauk lôk ñê bêñbêñ ma huik thô hadêñ ñê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêm athêñ! Wakamik, avanôñ oda hosopa anêm lemhaviñ ba intu hudum aêñ.

²² * “Wakamik bôk hôêv ya auk sapêñ yôv. Ba anyô late miñ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late miñ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk ñê takatu ba Nalum lahaviñ injik O thô êndêñ i iyom.”

²³ Ma Yisu hik i liliñ ba hanañ hadêñ anêñ ñê ku iyom nena, “Wapômbêñ hadum mavi hadêñ môlô ba môlô ôyê nôm takatu. ²⁴ Yanañ êndêñ môlô nena sêbôk ma plopet

---

* 10:18: Jon 12:31; ALK 12:8-9   * 10:19: Sng 91:13; Mak 16:18   * 10:20:
Plp 4:3; ALK 3:5   * 10:22: Jon 3:35; 10:15

lôk kiñ bêñ anôñ leñiñhaviñ nêgê nôñ êntêk ba lêk môlô ôyê, ma doñtom miñ êyê ami. Ma leñiñhaviñ nedañô abô takêntêk ba lêk môlô olañô, ma doñtom miñ elañô ami.”

Anyô Samalia mavi te

(Mat 22:34-40; Mak 12:28-34)

²⁵ *Wak te ma anyô lôkauk hathak abô balabuñ hayô hamiñ ba hadum ek esaê Yisu ba hanañ, “Kêdôñwaga, yandum malê ek Wapômbêñ nêñ lôkmala atu ba nêñmô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ êndêñ ya?”

²⁶ Ma Yisu hanañ hik yani liñ aêntêk, “Abô balabuñ hanañ malê? Êñ ma oda osam abô êñ ba lemimbi nena abô êñ hanañ aisê?”

²⁷ *Ma yani hanañ nena, “Lemimimbiñ Anyô Bêñ unim Wapômbêñ êñjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwañ lôk unim auk sapêñ. Ma lemimbiñ anêñ avômalô êtôm lemhaviñ oda.”

²⁸ *Ma Yisu hanañ nena, “Avanôñ. Undum aêñ ma tem ômô lôkmala.”

²⁹ Ma doñtom yani hadum ek avômalô nêgê nena anêñ auk ma mavi, aêñ ba yani hanañ nena, “Yenañ avômalô êñ ma opalêla?”

³⁰ Ma Yisu hanañ viyañ aêntêk, “Anyô te hatak Jelusalem ma halôk ba hi Jeliko. Êñ ma ñê vani êpôm yani ba ik yani ba hamayak hêk loñôndê ma ewa anêñ nômkama vani ba i. ³¹ Ma anyô habôk da te hasopa loñôndê êñ ba halôk ba hi. Êñ ma yani hayê anyô êñ, ma doñtom yani habup halôk loñôndê vi hale ba hi. ³² Aêñ iyom ma Livai te halôk loñôndê bô êñ hale ma hayê ôpêñ, ma ketheñ oyañ habup halôk loñôndê vi atu hale ba hi.

---

* 10:25: Mat 22:35-40; Luk 18:18
Wkp 18:5

* 10:27: Wkp 19:18; Lo 6:5

* 10:28:

³³ Ma doŋtom anyô Samalia* te halom loŋôndê êŋ ba hi ma hayê ôpêŋ ba lahiki. ³⁴ Êŋ ma yani hi hadêŋ ôpêŋ ma haŋgasô waiŋ lôk nôm lêŋlêŋ hathak ôpêŋ anêŋ palê ma hasum. Yôv ma yani hawa ôpêŋ ba hatak hayô hamô anêŋ bok doŋki ma halom ba hi unyak atu ba êv vuli ba êk. Ma yanida hayabiŋ ôpêŋ. ³⁵ Ma haviyô hayaŋ ma yani hêv valuseleŋ seleva ju hadêŋ unyak alaŋ ma hanaŋ nena, ‘Oyabiŋ anyô lijiŋ êntêk mavi. Ma valu êntêk miŋ hatôm ami ba wak yaŋ atu ba yahalehalêm ma tem yanêm doho imbiŋ.’”

³⁶ Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ yôv ma hanaŋ hik anyô lôkawk êŋ liŋ aêntêk, “Lemhabi aisê? Ôpatu ba nê kambom ik ma opalê hêv yani sa hatôm yanida anêŋ avômalô te?”

³⁷ Ma anyô lôkawk hanaŋ vियाŋ nena, “Ôpatu ba hêv kapô hadêŋ yani.”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Nu ma undum aêŋ iyom.”

Yisu hamô Mata lo Malia iniŋ unyak

³⁸ Yisu lôk anêŋ nê ku everŋ ba i ma Yisu habitak hayô malak lôŋ te ba hi. Ma avi te anêŋ athêŋ nena Mata hawa Yisu thô ba hi hamô anêŋ unyak. ³⁹* Mata anêŋ yaŋ molok Malia hamô habobo Anyô Bêŋ valuvi ba halaŋô anêŋ abô. ⁴⁰ Ma doŋtom Mata hadum ku bêŋ anôŋ ek hapôpêk nôm. Êŋ ma yani hi hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, lemhabi aisê? Yahadum ku bêŋ anôŋ ma yenaŋ aiaŋ molok miŋ hêv ya sa dokte ami. Ba intu otak yani êlêm ek nêŋ ya sa.”

⁴¹ Ma doŋtom Anyô Bêŋ hanaŋ vियाŋ hadêŋ yani nena, “Mata, Mata, aisê ka lem hik o ba kapôlôm malaiŋ hathak nômkama lomalama? ⁴²* Ma doŋtom nômlate iyom intu

* 10:33: Avômalô Samalia ma Israeŋ iniŋ nê kambom. * 10:39: Jon 11:1;

12:2-3 * 10:42: Mat 6:33

ba nômbêḅ ma Malia lêk hawa nôḅ êḅ yôv ba anyô te miḅ hatôm enja nôḅ êḅ vê êḅjêk yani ami ma mi.”

11

Kobom neteḅ mek

(Mat 6:9-15; 7:7-11)

¹ Wak te ma Yisu hateḅ mek hamô bute. Ma hateḅ mek yôv ma anêḅ ḅê ku te hanaḅ hadêḅ yani nena, “Anyô Bêḅ, ôḅdôḅ yêlô ek yêlô nateḅ mek êtôm sêbôk ba Jon hadôḅ anêḅ ḅê ku.”

² Ma Yisu hanaḅ, “Môlô noteḅ mek aêntêk, “Wakamik, anêḅ athêḅ êḅjêk mathêḅ. Ma anêḅ loḅ lôkliḅyak êlêḅ êtôm loḅ lôkthô.

³ Ma nêḅ wak tomtom anêḅ nôḅ êḅdêḅ yêlô.

⁴ Ma yêlô êv avômalô iniḅ kambom takatu ba idum hadêḅ yêlô vê,

ba intu nêḅ yêlôaniḅ kambom vê aêḅ iyom.

Lôk miḅ otak yêlô êḅdôk nôḅ atu ba esau yêlô ami.’ ”

⁵⁻⁶ Yôv ma Yisu hanaḅ abô loḅ kapô te hadêḅ thêlô aêntêk, “Bôlôvôḅ biḅ te ma hu hadêḅ anêḅ anyô môlô te anêḅ unyak ma honaḅ, ‘Aiyaḅ, yenaḅ anyô môlô te halêḅ anêḅ loḅ daim ba lêk hamô yenaḅ unyak ba hama kisi ma ya nôḅ mi. Ba hatôm nêḅ polom lokwaḅlô ek yani e?’

⁷ Ma anêḅ anyô môlô atu hamô unyak kapô tem enaḅ viyaḅ nena, ‘Yahadô. Yêlô lêk êk sôm ba unyak abôlêk lêk putup yôv ba tem miḅ yanêḅ nôḅ êḅdêḅ o ami ma mi.’ ⁸ Yani hadô ek nêḅ anêḅ anyô môlô sa. Ma doḅtom yahanaḅ hadêḅ môlô nena oteḅ lôbôlôḅ, êḅ ma tem yani mama ba imbiyô ba nêḅ nôḅ êtôm atu ba hoteḅ yani.

⁹⁻¹⁰ “Ba intu yahanaḅ hadêḅ môlô nena ḅê takatu ba enaḅ hik Wapômbêḅ liḅ, ma tem neja nôḅkama êtôm atu ba enaḅ. Ma êbôlêḅ nôḅmlate ma tem nêḅpôm. Ma ipididiḅ unyak abôlêk ma tem injik vê ek i. Aêḅ ba onaḅ hik

Wapômbênj liņ ma tem nê mômônim lemimhaviņ êndênj mômô. Ma ôbôlêm ma tem nôpôm. Ma upididiņ unyak abôlêk ma tem injik vê ek mômô.

¹¹ “Mômô avômena iniņ lami, nalum hanaņ hik o liņ ek enjaņ alim ma tem nê umya kambom te êndênj yani e? Ma mi! ¹² Mena yani hanaņ ek enjaņ menak daluk, êņ ma tem nê ŋgalivaņ te e? Ma mi! ¹³ Mômô avômalô pik unim bôk lo loņ ma kambom, ma doņtom mômô othak ôêv nômkama mavi hadênj nalumi. Aên ba mômô noyala katô nena mômônim Lemambô Bênj atu ba hamô malak leņ yani lamavi anôņ ek nê Lovak Matherj êndênj ŋê takatu ba enaņ hik yani liņ.”

Yisu lo Belsebul

(Mat 12:22-32,43-45; Mak 3:20-27)

¹⁴ Yisu hêv ŋgôk vê hêk anyô abôlêk putup te. Ma ŋgôk êņ hatak ôpênj ba hi ma ôpênj hanaņ abô ba avômalô sapênj êyê ba esoņ kambom. ¹⁵* Ma doņtom avômalô doho enaņ, “Ŋgôk iniņ anyô bênj Belsebul hêv lôklokwaņ hadênj ôpênj. Ba intu hatôm nê ŋgôk sapênj vê ênjêk avômalô.” ¹⁶* Ma avômalô doho idum ek nesau Yisu ba enaņ hik yani liņ nena, “Undum lavôņiņ te ek injik thô nena Wapômbênj hêv o ba hólêm mena mi e?”

¹⁷ Ma doņtom Yisu hayala thêlôniniņ auk ba hanaņ abô loņ kapô te hadênj thêlô nena, “Avômalô malak lôņ te evaki vose hi ôdônj ju, êņ ma tem malak lôņ êņ ŋgathiniņ ba bapu ipup imbitak. Ma avômalô ôdônj te evaki vose hi ôdônj ju ma tem thêlôda nê nê yak. ¹⁸ Aên ba Sadaņ anênj ŋgôk vi evaki vose hi ôdônj ju, êņ ma Sadaņ anênj loņ lôkliņyak tem imiņ majaņ aisê? Mi. Ma aisê ka mômô onaņ nena yahêv ŋgôk vê hathak Belsebul anênj lôklokwaņ? ¹⁹ Mômô onaņ nena ŋgôk bênj Belsebul hêv

* 11:15: Mat 9:34; 10:25   * 11:16: Mat 12:38

lôklokwanj hadêj ya ba yahêv ngôk vê. Ma môlônim avômalô idum ku êj haviñ! Ma opalê intu hêv lôklokwanj hadêj thêlô ba idum ku mavi êj? Ijgôk Bêj, e? Mi! Môlôda unim avômalô ik thô nena môlô onañ abôyañ. ²⁰ Wapômbêj da hêv lôklokwanj hadêj ya ba yahêv ngôk vê hêk avômalô. Aêj ba oyala nena Wapômbêj anêj loj lôklirjak lêk halêm yôv.

²¹ “Anyô lôklokwanj te havalonj nômkama vovak ba hayabiñ anêj loj, êj ma anêj nômkama tem êmô mavi.

²² *Ma doñtom anyô vovak laik môj hayô ba hik vovak hadêj ôpêj aleba hamô lu, êj ma yani tem enja ôpêj anêj nômkama vovak takatu ba bôk hadum ôpêj ba habitak lôklokwanj vê. Aêj ba ôpatu ba lovak ma tem imbi yañ atu ba hêv yak anêj nômkama sam.

²³ * “Anyôla miñ hêv ya sa ek yai nangik vovak êndêj Sadarj ami, ôpêj hatôm haviñ Sadarj ba thai ik vovak hadêj ya. Ma anyô miñ hêv ya sa ba hasup avômalô hathak doñtom ami, êj ma hatôm halupunij i ba êsôv mayaliv.”

²⁴ “Ijgôk lelaik hatak anyô te, êj ma hi havenj loj thiliv ek êmbôlêm loj mavi te ek enja lovak ba êmô. Ma miñ hapôm loj te ami ma tem enañ nena, ‘Yatup sij yana unyak sêbôk esak loj bô.’ ²⁵ Ma hayô ba hayê nena unyak êj lêk epesañ ba habitak mabuñ mavi. ²⁶ Êj ma tem ni êmbôlêm ngôk baherji ba lahavuju takatu ba iniñ lôklokwanj hamôj ek anêj ba enja i imbiñ ek nimbitak nêyô unyak êj kapô esak loj bô. Êj ma ôpêj tem êmô kambom anôj ek yañ sêbôk.”

²⁷ *Yisu hanañ abô takêj hamô denañ ma avi te hamiñ avômalô nômbêj êj malêvônj ma halam aêntêk, “Avi

---

* 11:22: Kol 2:15   * 11:23: Luk 9:50   * 11:27: Luk 1:28,42,48

atu ba havathu o ba hêv sum hadêḡ o, yani êḡ êmô lôk lamavi.”

²⁸ Ma doḡtom Yisu hanaḡ, “Ôpatu ba halaraḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ba hasopa, yani êḡ êmô lôk lamavi anôḡ.”

Anyô doho leḡiḡhaviḡ nêḡê lavôḡiḡ

(Mat 12:38-42; Mak 8:11-12)

²⁹* Avômalô bêḡ anôḡ êyô ek Yisu. Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Avômalô bôlôḡ êntêk ma avômalô kambom. Thêlô enaḡ ek yandum lavôḡiḡ ek injik thô nena Wapômbêḡ bôk hêv ya ba yahalêm, ma doḡtom tem mi. Thêlô tem nêḡê Jona anêḡ lavôḡiḡ iyom. ³⁰ Sêbôk ma Jona habitak hatôm lavôḡiḡ ek avômalô Ninive. Ma lêk Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem imbitak aêḡ iyom êndêḡ avômalô bôlôḡ êntêk.

³¹* “Sêbôk ma Siba iniḡ kwin hatak anêḡ loḡ ma halêm anêḡ pik anêḡ daḡ ek endaraḡ Solomon anêḡ auk mavi. Odaḡô! Nômplate hamô loḡ êntêk ma bêḡ ek Solomon. Ma doḡtom môlô ôdô anêḡ nodaraḡ. Ma waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek nindum abô ma Siba iniḡ kwin êḡ tem enaḡ môlônim kambom takêḡ bêḡ. ³²* Ma sêbôk ba avômalô Ninive elaraḡ Jona anêḡ abô ba ele kapôlôḡiḡ liliḡ. Ma nômplate lêk hamô loḡ êntêk ma bêḡ ek Jona. Ma doḡtom môlô ôdô anêḡ nodaraḡ. Ma waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek nindum abô ma tem avômalô Ninive nimiḡ ba nenaḡ môlônim kambom takêḡ bêḡ.”

Deda leḡviḡkupik

(Mat 5:15; 6:22-23)

³³* “Anyô miḡ ethak êtôm atum ba ivuḡ hamô lôḡ kapô mena êdô hamô uḡ kapô ami ma mi. Thêlô êthôkwêḡ hamiḡ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô tem nêḡê deda. ³⁴ Malem daluk ma hatôm atum ek nêm deda

* 11:29; Mat 16:4 * 11:31; 1Kiḡ 10:1-10 * 11:32; Jna 3:5-10 * 11:33; Mak 4:21; Luk 8:16

êndêŋ lemvimkupik. Malem daluk mavi ma tem deda êmô lemvimkupik sapêŋ. Ma doŋtom malem daluk kambom ma tem momaŋiniŋ bêŋ ênjêk lemvimkupik. ³⁵ Aêŋ ba nôŋgô katô nena anêm deda ma deda anôŋ ek malê nena deda doho ma hatôm momaŋiniŋ. ³⁶ Ma deda hamô lemvimkupik sapêŋ, ma momaŋiniŋ miŋ hêk bute ami. Êŋ ma lemvimkupik sapêŋ tem imbitak deda êtôm atum habi malem loŋ.”

*Yisu hathaŋ Palisi lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ
(Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)*

³⁷ Yisu hanaŋ abô yôv ma Palisi te hanaŋ hik Yisu liŋ ek enjaŋ nôm êmô imbiŋ yani. Êŋ ma Yisu hi hayô ôpêŋ anêŋ unyak kapô. ³⁸ Ma Palisi êŋ hayê Yisu halôk hamô ek enjaŋ nôm ma miŋ hathik i ami. Êŋ ma yani hasoŋ kambom.

³⁹ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani nena, “Môlô ŋê Palisi, môlô othak uthik unim tase lôk belev anêŋ vidôm iyom, ma doŋtom môlônim kapôlômim putup hathak kobom vani lo kobom kambom. ⁴⁰ Môlô ŋê molo, Wapômbêŋ hapesaŋ viyaiŋ lôk vikapô haviŋ. ⁴¹ Ma doŋtom môlônim nômkama takatu ba hamô ma môlô nônem êndêŋ ŋê nômkama mi ek nêŋ thêlô sa. Môlô nundum aêŋ ma tem môlônim nômkama sapêŋ êmô mabuŋ mavi ênjêk Wapômbêŋ ma.

⁴² “Alikaknena môlô ŋê Palisi, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlô othak usup ava takatu ba hadum nôm vasiŋ ba uik sam hi ôdôŋ laumiŋ ba ôêv ôdôŋ te hadêŋ Wapômbêŋ hatôm da. Kobom êŋ ma nôŋ yaôna. Ma doŋtom môlô otak kobom thêthôŋ lôk kobom lemimimbiŋ Wapômbêŋ. Kobom êntêk ma nômbêŋ! Nodaŋô! Môlô nosopa abô balabuŋ bêŋ takêntêk lôk abô balabuŋ yaônena imbiŋ!

⁴³ “Alikaknena môlô nê Palisi, vovaņ bêņ tem êpôm môlô! Môlô lemimhaviņ nôômô êtôm nê bêņbêņ êmô unyak yeņ kapô lôk lemimhaviņ avômalo nenaņ, ‘Waklêvôn anyô bêņ’ êndôk loņ ethak doņtom halôk.

⁴⁴ “Alikaknena, vovaņ bêņ tem êpôm môlô. Môlô lelaik hatôm ŋama te atu ba bôk elav bô ma lêk miņ anyôla hayala ami. Ba intu avômalo êyô imiņ ba ibitak lelaik hamô Wapômbêņ ma. Aêņ ba avômalo takatu ba ele ebobo môlô ma ibitak lelaik aêņ iyom.”

⁴⁵ Nê eyala abô balabuņ te halarjô abô êņ ma hanaņ hadêņ Yisu aêntêk, “Kêdônwaga, honaņ abô êņ hadêņ nê Palisi ma huik yêlô susu haviņ.”

⁴⁶ Ma Yisu hanaņ, “Alikaknena môlô nê lôkauk hathak abô balabuņ haviņ, vovaņ bêņ tem êpôm môlô. Môlô ôêv balabuņ anêņ malaiņ lomaloma hadêņ avômalo ek nesopa. Nôm êņ ma hatôm vak malaiņ kambom ek thêlô. Ma doņtom môlô miņ ôêv thêlô sa dokte ami.

⁴⁷⁻⁴⁸ “Alikaknena, vovaņ bêņ tem êpôm môlô. Môlônim libumi bôk ik plopet bêņ anôn vônô ma môlô oyabiņ iniņ siô dedauņ mavi. Aêņ ba hik thô nena môlô ôlôk hathak libumi iniņ bôk lo loņ takatu ba idum. ⁴⁹ Ba intu Wapômbêņ anyô lôkauk bêņ bôk hanaņ aêntêk, ‘Tem yanêm plopet lo aposel bêņ anôn êndêņ thêlô, ma tem thêlô nindum kambom êndêņ doho ba nijik doho vônô.’ ⁵⁰ Aêņ ba avômalo bôlôn êntêk tem neja vovaņ bêņ esak plopet takatu ba ik vônô hadêņ waklavôn Wapômbêņ hapesaņ pik aleba lêk. ⁵¹ Plopet môņ atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêņ habup hathak aleba hayô Sekalaia ma anêņ daņ. Ik yani vônô hêk unyak mathêņ lôk loņ êbôk da anêņ malêvôn. Avanôn, yanaņ êndêņ môlô, vuli kambom hathak bôk lo loņ takêņ tem imbitak êpôm avômalo bôlôn êntêk.

⁵² “Alikaknena môlô nê uik abô majar thô, vovar bên tem êpôm môlô! Môlô umiņ auk mavi anên loņôndê loņ siņ. Môlôda miņ over loņôndê êņ ami ma umiņ siņ ek avômalô takatu ba leņiņhaviņ nesopa ma miņ hatôm nesopa ami.”

⁵³ Yôv ma Yisu hatak unyak êņ ma nê lôkauk hathak abô balabur lôk nê Palisi leņiņņarja kambom ba enar ik yani liņ lomalama. ⁵⁴ Thêlô idum aên ek neja yani êndôk adêk esak anên abô.

12

Noyabiņ am esak Palisi iniņ kobom kambom (Mat 10:26-33; 12:31-32; 10:19-20)

¹* Avômalô bên anên bomaņ ethak dorņtom ba êyô imiņ i pesa. Ma Yisu hanaņ hadên anên nê ku aêntêk, “Noyabiņ am esak Palisi iniņ kobom kambom. Thêlô idum hatôm nê mavi êmô avômalô malêvôn, ma dorņtom auk lomalama hêk iniņ kapôlônjiņ. Nôm êņ ma hatôm yis ba tem êmbôv avômalô bên anên. ²* Nôm takatu ba havuņi hêk loņ kapô ma tem imbitak loņ yaiņ. Ma abô takatu ba havuņi ma tem avômalô sapên neyala. ³ Aên ba abô takatu ba môlô onaņ hadên bôlôvôn ma tem avômalô nedaņô êndên lôkwak. Ma abô takatu ba môlô onaņ thikuthik halôk unyak kapô, êņ ma tem nimiņ unyak vôn ba nendam bên.

⁴ “Yenaņ avômalô, yanaņ êndên môlô nena miņ nôkô ek avômalô ami. Thêlô hatôm nijik lemvimkupik iyom vônô. Ma emben yam ma tem miņ hatôm nindum nômlate ami. ⁵ Odaņô tem yangik ôpatu ba môlô nôkô esak thô: Nôkô ek Anyô Bên. Yani hatôm injik môlô lemvimkupik vônô vêm ma imbi êndôk atum lôkmala. Ba intu nôkô ek yani iyom.

---

* 12:1: Mat 16:5-6; Mak 8:14-15   * 12:2: Luk 8:17

⁶ “Avômalô ethak êv vuli menak yaônena hathak valuseleŋ yaô ek eyaŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ miŋ hathôŋ thêlô te ami, mi. ⁷ *Yani bôk hakatuŋ môlô sapêŋ lemimkadôk ŋaŋŋ yôv. Aêŋ ba môlô ma bêŋ ek menak, ba intu miŋ nôkô ami.

⁸ “Yanaŋ êndêŋ môlô nena ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalô nena hasopa ya ma tem ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu yanaŋ imiŋ Wapômbêŋ ma ba aŋela nedaŋô nena, ‘Ôpêntêk ma yenaŋ.’ ⁹ Ma ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalô nena hadô esopa ya, intu tem yanaŋ imiŋ Wapômbêŋ ma ba aŋela nedaŋô nena, ‘Yahathôŋ ôpêŋ paliŋ.’ ¹⁰ Ma anyô te hanaŋ abô kambom hathak Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu, ma Wapômbêŋ tem nêŋ ôpêŋ anêŋ kambom vê. Ma doŋtom anyôla hayê Lovak Matheŋ anêŋ ku ba hanaŋ abôma nena, ‘Êntêk ma ŋgôk Bêŋ anêŋ ku’, êŋ ma Wapômbêŋ tem miŋ nêŋ ôpêŋ anêŋ kambom êŋ vê ami.

¹¹ * “Avômalô evaloŋ môlô loŋ ba u unyak yeŋ mena êdô môlô hamiŋ ŋê bêŋbêŋ mena ŋê loŋ buyaŋ iniŋ ŋê bêŋbêŋ maleriŋ, êŋ ma miŋ nôkô ba nonaŋ nena, ‘Yêlô tem nanaŋ malê?’ mena ‘nanaŋ viyaŋ aisê?’ ami. Mi. ¹² Lovak Matheŋ tem nêŋ auk êndêŋ môlô ek nonaŋ.”

Anyô lôkmangiŋ atu ba auk mi

¹³ Anyô te hamiŋ avômalô nômbêŋ atu kapô ma hanaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, “Kêdôŋwaga, wakamik bôk hama yôv ba onaŋ ek aiyariŋ bêŋ imbi anêŋ nômkama sam ba nêŋ ôdôŋ te ek ya.”

¹⁴ Ma doŋtom Yisu hanaŋ hik ôpêŋ liŋ, “Aisête? Opalê te hatak ya ek yambitak anyô bêŋ ek yambi môlônim nômkama sam?” ¹⁵ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô aêntêk, “Noyabiŋ am katô ek miŋ malemimkilik ek

* 12:7: Luk 12:24; Ap 27:34   * 12:11: Mak 13:11; Luk 21:12-15   * 12:15: 1Ti 6:9-10

nômkama lomaloma ami. Anyô miñ hamô lôkmala hathak nômkama ami.”

¹⁶ Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te hadêñ thêlô aêntêk, “Anyô lôk nômkama bêñ te anêñ nômkama hik anôñ bêñ anôñ hamiñ ku. ¹⁷ Êñ ma yani lahabi aêntêk, ‘Yatak yenañ nôm êmô êsê? Yenañ unyak kapô sapêñ putup ba mi.’ ¹⁸ Ma yani hanañ, ‘Aêñ ba dô ma yandum aêntêk. Yaseñ yenañ unyak sapêñ thô ma yandav unyak lukmuk bêñbêñ ek yandô yenañ nôm lôk nômkama sapêñ êmô kapô. ¹⁹ Ma yada yanañ êndêñ ya aêntêk, “Ya ma anyô lôkmanñij kambom. Yenañ nômkama bêñ anôñ hamô. Ba tem yanğar lo yanum ma yamô mavi iyom êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ma miñ hatôm yandum ku te ami.” ’

²⁰ “Ma dorjtom Wapômbêñ hanañ hadêñ ôpêñ aêntêk, ‘O anyô molo! Bôlôvônêñ êntêk ma tem yanja anêm lôkmala vê ba oma, ma opalê tem enja nômkama takatu ba hope-sañ ek oda?’

²¹ * “Noyabiñ am! Avômalô takatu ba êpôm nômkama bêñ anôñ ek thêlôda ba leñjpalij Anyô Bêñ hatôm ôpêntêk, thêlô êñ ma nômkama mi anôñ hêk malak leñ.”

Mij nôkô esak nôm atu tem imbitak ami

(Mat 6:25-34)

²²⁻²³ Ma Yisu hanañ hadêñ anêñ ñê ku aêntêk, “Lôkmala ma bêñ ek nôm eyañ. Ma leñvijkupik ma bêñ ek kwêv lo sup. Aêñ ba intu yanañ êndêñ môlô nena miñ lemimimbi bêñ anôñ esak nômkama pik lomaloma êtôm kwêv mena nôm ami. ²⁴ Môlô lemimimbi menak yelam. Thêlô ku kapô mi. Ma miñ ethak ewa nôm ba etak hamô unyak kapô ek waklavônêñ nôm mi ami. Ma dorjtom Wapômbêñ havakônêñ thêlô. Ma môlô ma Wapômbêñ lahaviñ bêñ anôñ hamônêñ ek menak ba intu tem eyabiñ môlô. ²⁵ Ma hatôm anyô te

* 12:21: Mat 6:19-20

hamô ba hakôki ek êmô pik êntêk, êj ma tem kobom êj nê m yan i sa ek êmô lôkmala dokte imbiñ e? Ma mi anôj. ²⁶ Mólô miñ hatôm nundum nô m yaôna aêj ami. Aêj ba aisê ka mólô lemimhabi bêj anôj hathak nômkama takêj.

²⁷ “Lemimimbi alokwañ vuak. Thêlô miñ idum ku lôk epesañ sôp ami. Ma doñtom yanañ êndênj mólô nena alokwañ vuak takêj iniñ lêlêyañ hamôj ek Kiñ Solomon anêj nômkama mavi sapêj. ²⁸ Aêj ba Wapômbêj hêv sôp mavi anôj hadêj alokwañ vuak lo kamuñ lomaloma atu ba êmô bidorj, êj ma anyô ethak ele ba êbôk hathak atum. Aêj ba mólô oyala nena Wapômbêj lahaviñ bêj anôj ek nê m sôp êndênj mólô imbiñ. Alikaknena, mólônim ôêvhaviñ miñ bêj ami. ²⁹ Ba miñ kapôlômim injik am esak oñgwañ malê mena nunum malê ami. ³⁰ ñê daluk ethak leñiñhiki ba êbôlê m nô m takêj, ma doñtom mólônim Lemambô hayala mólônim malaiñ ba tem nê m nô m takêj êndênj mólô. ³¹ Aêj ba mólô lemim injik am ek nô mbôlê m Wapômbêj anêj loñ lôkliñyak. Êj ma tem yani nê m nô m takêj sapêj êndênj mólô imbiñ.

³² * “Mólô boksipsip ôdôj yaôna, miñ nôkô ami. Lemambô lamavi ek nê m loñ lôkliñyak êndênj mólô.

³³ * Ma mólô owa vuli hathak unim nômkama ma nô nê m êndênj ñê siv. Noja vak valuseleñ atu ba tem miñ kambom ami, ma nusup nômkama kêkêlô lomaloma ek mólô ênjêk leñ. Loñ êj ma ñê vani lo didu mi, ba intu unim nômkama valova tem êmô. ³⁴ Ma loñ atu ba mólônim nômkama kêkêlô hamô, loñ êj iyom intu tem mólônim lemimhaviñ êmô imbiñ.

*Noyabiñ Anyô Anêj Nakaduñ atu
(Mat 24:42-51)*

* 12:32: Mat 14:27; 25:34   * 12:33: Mat 6:20; Luk 18:22; Ap 2:45; Jem 5:2

³⁵ * “Môlô nôpôpêk am ek nundum ku ba intu nupuk unim sôp ma nôtôm unim atum lam ba noyabiņ nômô
³⁶ êtôm avômalô ku takatu ba eyabiņ iniņ anyô bêņ. Thêlôniņ anyô bêņ bôk hi hayaņ nôm ewa avi vêm ma tem êmbôlêm esak loņbô. Yani havôhalêm anêņ loņ ba hapididiņ unyak abôlêk ma tem nijik unyak abôlêk vê ketherņ ba neja yani thô. ³⁷ Anyô bêņ êņ hayô ba hayê nena anêņ nê ku eyabiņ yani ba êmô lêlê, êņ ma tem yani lamavi ma thêlô nêmô lôk leņiņmavi. Yanaņ avanôņ êndêņ môlô nena anyô bêņ êņ tem ipuk anêņ sôp ku ma enaņ ek thêlô nêndôk nêmô biņ ma yani nêm nôm êndêņ thêlô êtôm anyô ku te. ³⁸ Anyô bêņ hale halêm hadêņ bôlôvôņ biņ mena lôkbôk momaņiniņ ba hayê anêņ nê ku miņ êk sôm ami ma eyabiņ yani iyom, êņ ma tem nêm anêņ lamavi êndêņ thêlô.

³⁹ * “Môlô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêņ alaņ halaņô abô nena nê vani tem nijik anêņ unyak vose, êņ ma yani hêk lêlê ek nê vani miņ hatôm nijik unyak êņ vose ami. ⁴⁰ Ma Anyô Anêņ Nakaduņ atu tem endelêm ba indum môlô nosoņ kambom. Ba intu nômô lêlê aêņ iyom.”

⁴¹ Ma Pita hanaņ aêntêk, “Anyô Bêņ, hôêv abô loņ kapô êntêk hadêņ yêlô iyom mena hôêv hadêņ avômalô sapêņ haviņ e?”

⁴² Êņ ma Anyô Bêņ hanaņ nena, “Yahanaņ hadêņ nê takatu ba idum iniņ anyô bêņ anêņ ku mavi êtôm anyô lôkauk bêņ atu ba hayaņiņ nômkama mavi. Unyak alaņ hatak yani ek eyabiņ anêņ nê ku vi ba nêm nôm êndêņ i êtôm anêņ wakma atu ba hatak. Vêm ma hi loņ buyaņ.

⁴³ Ma unyak alaņ havôhalêm hathak loņbô ma hayê nena anyô ku êņ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêņ.

⁴⁴ * Yanaņ avanôņ êndêņ môlô nena unyak alaņ êņ tem

* 12:35: Mat 25:1-13

* 12:39: Mat 24:43-44; 1Te 5:2

* 12:44: Mat 25:21,23

etak ôpêñ ek eyabiñ anêñ nômkama sapêñ. ⁴⁵ Ma dorñtom anyô ku êñ lahabi hêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenañ anyô bêñ miñ havôhalêm ketheñ ami.’ Êñ ma hik anyô lo avi ku vi ma hayañ nôm lôk hanum waiñ bêñ anôñ aleba halo molo. ⁴⁶ Hadum aêñ ba hathôñ paliñ ma unyak alañ tem êyô ba indum ôpêñ esoñ kambom. Êñ ma unyak alañ tem nêñ vovañ bêñ êndêñ yani ma êndô ôpêñ êmô imbiñ ñê takatu ba miñ êvhaviñ ami.

⁴⁷* “Anyô ku atu ba hayala anêñ anyô bêñ anêñ lahaviñ ma dorñtom miñ hapesañ nômkama ba hasopa anêñ anyô bêñ anêñ lahaviñ ami ma tem enja vovañ bêñ. ⁴⁸ Ma dorñtom anyô ku atu ba miñ hayala anêñ anyô bêñ anêñ lahaviñ ami ma hadum nômkama kambom ma tem enja vovañ yaô.

“Ôpatu ba Wapômbêñ hêv auk bêñ hadêñ yani, êñ ma Wapômbêñ lahaviñ yani indum ku bêñ esak. Ma ôpatu ba Wapômbêñ hêv auk bêñ anôñ hadêñ yani, êñ ma Wapômbêñ lahaviñ yani indum ku bêñ anôñ esak.

Yisu halêm ek embak avômalô vose
(Mat 10:34-36)

⁴⁹ “Yahalêm ek yambi atum êndôk pik. Yalerñhaviñ lôklokwañ nena atum êñ bôk hathañ yôv. ⁵⁰* Tem yanja vovañ bêñ ba intu yakapôlôñ malaiñ kambom endeba anêñ dañ. ⁵¹ Mólô osoñ nena yahalêm ek yandum avômalô kapôlôñiñ êndôk biñ e? Mi anôñ! Yanañ êndêñ mólô nena yahalêm ek yambak i vose. ⁵² Yaô lôk ember yam ma avômalô baherñvi anêñ unyak te tem nembaki vose ni ôdôñ ju ba lokwañlô tem nêmbôliñ dômiñ êndêñ lokwañju ma lokwañju tem nêmbôliñ dômiñ êndêñ lokwañlô. ⁵³* Tem thêlô nembak i vose, ba lambô tem êmbôliñ dôm êndêñ

* 12:47: Jem 4:17 * 12:50: Mak 10:38-39 * 12:53: Mai 7:6

nakaduṅ, ma namalô tem êmbôliṅ dôṃ êndêṅ lambô, ma talêbô tem êmbôliṅ dôṃ êndêṅ nalavi, ma nalavi tem êmbôliṅ dôṃ êndêṅ talêbô, ma yaṅavi tem êmbôliṅ dôṃ êndêṅ namalô yanavi, ma namalô yanavi tem êmbôliṅ dôṃ êndêṅ yaṅavi.”

Noyala waklavôṅ bôlôṅ êntêk

(Mat 16:2-3; 5:25-26)

⁵⁴ Ma Yisu hanaṅ hadêṅ avômalô nômbêṅ atu aêntêk, “Môlô ôyê buliv loṅgavu hamô loṅ wak halôk, êṅ ma môlô onaṅ nena, ‘Ôthôm tem êyô.’ Êṅ ma ôthôm hik hayô. ⁵⁵ Ma lovak halêm anêṅ loṅ vovaṅ, êṅ ma môlô onaṅ nena, ‘Tem vovaṅ kambom.’ Êṅ ma tak vovaṅ kambom. ⁵⁶ Môlô avômalô abôyaṅ. Môlô ôyê leṅ lo pik ma oyala anêṅ ôdôṅ, ma doṅtom waklavôṅ êntêk ma môlô ôthônṅ anêṅ ôdôṅ paliṅ.

⁵⁷ “Aisê ka môlô miṅ lemimhabi katô nena yenaṅ abô ma thêthônṅ mena mi e? ⁵⁸ Nodaṅ! Anyô te hadum ek idum abô ek o ba hawa o ba hi unyak nindum abô. Mamu oveṅ loṅôndê denaṅ, êṅ ma opesaṅ abô imbiṅ yani ketheṅ. Ma miṅ honaṅ abô mavi hadêṅ yani ami, êṅ ma tem ôpêṅ êmbôv o lôklokwaṅ kambom ba ni êndêṅ anyô halaṅô abô. Ma anyô bêṅ êṅ tem nêṃ o ni êndêṅ sôp bidorṅ. Ma sôp bidorṅ tem êmbôv o kisi ba ni etak o êndôk koladôṅ. ⁵⁹ Yanaṅ êndêṅ o nena tem ômô koladôṅ endeba nêṃ anêṃ vuli sapêṅ am. Aêṅ ba lemimbi katô am!”

13

Node am lilij

¹ Yôv ma anyô doho êyô ba enaṅ hadêṅ Yisu hathak ṅê Galili doho êbôk iniṅ da ma Pailat hik thêlô vônô ba iniṅ thalaleṅ haṅgasô hathak iniṅ da. ² *Ma Yisu hanaṅ

---

* 13:2: Jon 9:2

vian nena, “Môlô osorj nena nê Galili êj inij kambom hamôj ek avômalô Galili vi ba malaij êj hapôm thêlô e? ³ Ma mi. Ma dojtom môlô miñ ole kapôlômim liliñ ami, êj ma malaij tem êpôm môlô imbiñ êtôm wak nômbêj intu sapêj. ⁴ Ma anyô hatôm 18 takatu ba unyak daim anêj Siloam harjgôli ba hik thêlô vônô, êj ma môlô osorj nena thêlônij kambom hamôj ek avômalô Jelusalem inij kambom e? ⁵ Ma mi. Ma dojtom môlô miñ ole kapôlômim liliñ ami, êj ma malaij tem êpôm môlô imbiñ êtôm wak nômbêj intu sapêj.”

Abô loj kapô hathak alokwanj anôj mi

⁶ Ma Yisu hanañ abô loj kapô te aêntêk, “Alokwanj sabo te hamiñ anyô te anêj ku kapô. Ma wak te ma yani hi ku kapô ek ênjê nena hik mena mi e? Ma dojtom mi. ⁷* Êj ma yani hanañ hadêj anêj anyô ku nena, ‘Ondañô. Sondabêj lokwanjlo ma yahalêm ek yanjgê a êntêk anêj va ma dojtom mi. Alokwanj êj habulij yenañ pik anêj lêjlêj, ba dô ma onde lu.’

⁸* “Ma anyô ku êj hanañ vian nena, ‘Anyô bêj, otak imij sondabêj te vêmam ek yandav pik lo bok la esak ôdôj. ⁹ Êj ma tem injik anôj êndêj sondabêj yan endake. Nena mi, ma onde lu.’ ”

Sabat te ma Yisu hadum avi te mavi

¹⁰ Sabat te ma Yisu hanañ abô hadêj avômalô halôk unyak yej. ¹¹ Ma avi te hamô ba ngôk bôk hêv lijiñ hadêj avi êj hatôm sondabêj 18. Avi êj anêj dômlokwanj lokban kambom ba miñ hatôm imij tibum dokte ami ma mi. ¹²⁻¹³ Ma Yisu hayê avi êj ma halam “Ôlêm.” Ma avi êj halêm ma Yisu hatak ban hayôhêk yani ma hanañ, “Avi,

* 13:7: Luk 3:9   * 13:8: 2Pi 3:9,15

yahêv anêm lijij vê.” Êñ ma kethen oyan ma avi êñ haminj tibum mavi ma habô Wapômbên anên athên.

¹⁴ *Ma donjom anyô bên atu ba hayabinj unyak yen lamanij hathak Yisu hadum avi êñ mavi hadên Sabat. Êñ ma anyô bên atu hanañ hadên avômalô aëntêk, “Wak baheñvi ba lahavute ma wak nindum ku. Ma môlô nôlêm êndên wak takên ek nêm môlônim lijij vê, ma Sabat ma dô.”

¹⁵ *Ma Anyô Bên hanañ ôpên anên abô viyan nena, “Môlô nê abôyan. Môlô sapên othak opole unim bokmanjao lôk donki ba i inum ñan hadên Sabat mena mi e? ¹⁶ Avi êntêk ma Ablaham anên lim te. Sadañ hakak yani loñ hathak lijij hatôm sondabên 18. Ma kambom ek yapole anên yak vê êndên Sabat e? Mi anôn. Êñ ma nôm mavi.”

¹⁷ Yisu hanañ abô êñ ma nê takatu ba êpôlik hathak yani elañô ba mama kambom, ma avômalô sapên lenjnmavi hathak nômbên atu ba Yisu hadum.

Wapômbên anên lôklinyak ma hatôm malê?

(Mat 13:31-33; Mak 4:30-32)

¹⁸ Vêm ma Yisu hanañ, “Wapômbên anên loñ lôklinyak ma aisê ba hatôm malê? ¹⁹ Êñ ma hatôm ava yaônate. Ma anyô te hawa ba havatho halôk anên ku kapô. Ma haveñ yam ma ava êñ halumbak bên hatôm alokwanj ba menak elav iniñ unyak halôk anên thañan.”

²⁰ Ma Yisu hanañ hik thêlô lij hathak loñbô, “Wapômbên anên loñ lôklinyak, êñ ma hatôm malê? ²¹ Êñ ma hatôm yis. Avi te hawa yis dokte ba hayelañ halôk palawa bên anôn kapô, ma haveñ yam ma palawa sapên hathin bên.”

---

* 13:14: Kis 20:9-10; Lo 5:13-14   * 13:15: Luk 14:5

*Unyak abôlêk yaôna**(Mat 7:13-14,21-23)*

²² Yisu hi Jelusalem ma haveŋ malak lodôŋlodôŋ nena-nena ba hadôŋ avômalô. ²³ Ma anyô te hanaŋ hik yani liŋ nena, “Anyô Bêŋ, Wapômbêŋ tem nêŋ anyô tomtom iyom bulubiŋ e?”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, ²⁴ “Môlô majaŋ anôŋ ek numbitak nôyô unyak abôlêk yaôna. Yanaŋ êndêŋ môlô nena tem anyô bêŋ anôŋ leŋiŋhaviŋ nimbitak nêyô, ma doŋtom thêlô miŋ hatôm ami. ²⁵ *Unyak alaŋ tem imbiyô injik unyak abôlêk siŋ, êŋ ma môlô tem numiŋ viyaiŋ ma nupididiŋ unyak abôlêk ba nodam nena, ‘Anyô bêŋ, nuŋgwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

“Ma doŋtom yani tem enaŋ viyaŋ nena, ‘Yahathôŋ môlô paliŋ. Môlô ôlêm anêŋ êsê?’

²⁶ “Ma môlô tem nonaŋ êndêŋ yani nena, ‘Bôk yêlô aŋ nôŋ haviŋ o ma hôdôŋ yêlô hamô yêlôaniŋ loŋ.’ ²⁷ *Ma doŋtom yani tem enaŋ nena, ‘Yahathôŋ môlô paliŋ. Môlô ôlêm anêŋ êsê? Môlô rê kambom ba unu daim ek ya!’

²⁸⁻²⁹ * “Ma avômalô loŋ buyaŋ tem netak pik luvuluvu sapêŋ ma ini nejaŋ nôŋ bêŋ nêŋô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Êŋ ma môlô tem ôŋgô Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk plopet sapêŋ tem nêŋô loŋ êŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ tem nêŋ môlô vê ba môlô tem nodan asêŋ malêŋ ba nosaŋ vemimbôlêk ôdôŋ loŋ. ³⁰ *Odaŋô, anyô yaô doho ma tem nimbitak anyô bêŋ. Ma anyô bêŋ doho ma tem nimbitak anyô yaô.”

*Yisu halaŋ hathak Jelusalem**(Mat 23:37-39)*

---

* 13:25: Mat 25:10-12   * 13:27: Sng 6:8   * 13:28-29: Mat 8:11-12; Sng 107:3   * 13:30: Mat 19:30

³¹ Yisu hanañ abô yôv ma Palisi doho êlêm ma enañ hadêñ Yisu nena, “Otak loj êntêk ma nu buyañ ek malê nena Helot hadum ek injik o vônô.”

³² Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Unu nonañ êndêñ avuñ yatap êñ aêntêk, ‘Ondañô, yaô lo yamuñ ma tem yanêm ñgôk kambom vê lôk yandum avômalô lôk lijij mavi. Ma êtôm wak lô ma tem yañgik yenañ ku anêñ dañ siñ.’

³³ Aêñ ba yaô lo yamuñ ma yañ ma tem yambeñ ba yana Jelusalem ek malê nena kambom ek plopet ema êñjêk loj yañda.

³⁴ “Ai, Jelusalem, Jelusalem! Môlô othak uik plopet pôpônô. Ma ñê takatu ba Wapômbêñ hêv halêm ma môlô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlônê ek yasup nalumi esak doñtom êtôm tale tiñ hasup nali ba êmô banik kapô. Ma doñtom môlô ôdô! ³⁵ *Odañô! Môlônim malak ma tem kambom ba êmô ñgathiniñ! Yanañ avanônê êndêñ môlô nena môlô tem miñ ôñgô ya esak lojbo ami endeba nonañ nena, ‘Wapômbêñ nêm lamavi êndêñ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ!’ am.”

14

Yisu hadum anyô thiñ te mavi

¹ Sabat te ma Yisu hi hayañ nôm hamô Palisi iniñ anyô bêñ te anêñ unyak ma thêlô ititiñ yani lôklokwañ.

² Anyô te hathiñ kambom ba hamô haviñ yani. ³ *Ma Yisu hanañ hik ñê Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ liñ nena, “Alalôaniñ abô balabuñ te hanañ nena alalô hatôm nandum anyô lôk lijij mavi êndêñ Sabat mena mi e?” ⁴ Ma doñtom thêlô bônônê iyom. Êñ ma yani hawa anyô lijij êñ ba hadum yani mavi ma hatak yani ba hi.

⁵ *Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Môlônim nalumi

* 13:35: Sng 118:26 * 14:3: Luk 6:9 * 14:5: Mat 12:11; Luk 13:15

mena bokmarjao la hêv yak halôk lôv hadêj Sabat, ma môlô tem kethêj unu nodadi imbitak yaij mena mi e?”
 6 Ma thêlô miñ hatôm nenañ abô êñ viyañ ami.

Undum o endeba yaôna

7 Yisu hayê avômalô êlêm ek nejañ nôm ma thêlô leñijhaviñ nêndôk nêmo ñê bêñbêñ iniñ loj iyom. Aêñ ba yani hanañ abô loj kapô te hadêñ thêlô nena, 8* “Anyô te hapôpêk anêñ nôm bêñ ba halam o ma miñ nu ômô ñê bêñbêñ iniñ loj ami. Yakô thêlô bôk netak loj êñ ek anyô lôk athêñ bêñ te la. 9 Ma nôm anêñ alañ tem êyô ma enañ, ‘O vê ek anyô êntêk enja anêm loj.’ Êñ ma tem o mama kambom ba nu ômô ñê yaô iniñ loj. 10 Aêñ ba anyô te halam o ba hu ek noñgwañ nôm, êñ ma nu ômô anyô yaô iniñ loj. Hudum aêñ ma nôm anêñ alañ tem êlêm ma enañ, ‘Aiyañ, ôlêm ômô imbiñ ñê bêñbêñ.’ Yani hadum aêñ ma tem onja athêñ bêñ êñjêk ñê nômbêñ atu ba êlêm eyañ nôm êñ. 11* Anyô habô anêñ athêñ hathak leñ ma tem Wapômbêñ etauviñ yani. Ma doñtom anyô hatauviñ i aleba yaôna ma Wapômbêñ tem nêñ athêñ bêñ êndêñ yani.”

12 Ma Yisu hanañ hadêñ unyak anêñ alañ nena, “Hudum ek ôpôpêk nôm bêñ ma miñ ondam anêm avômalô môlô lôk anêm thalaleñ ma avômalô lôkmarjiñ ami. Embeñ yam ma thêlô tem nendam o ba nu noñgwañ nôm êndôk thêlôniñ unyak aêñ iyom. 13 Ma doñtom hôpôpêk nôm bêñ, ma ondam ñê siv ma ñê baheniñ kambom lôk ñê veñij kambom ma ñê maleñij pusip. 14* Ñê anêñ aêñ ma miñ hatôm nêñêm anêm nôm viyañ ami. Êñ ma tem lemmavi ek malê nena embeñ yam ma tem Wapômbêñ

* 14:8: Snd 25:6-7   * 14:11: Mat 23:12; Luk 18:14   * 14:14: Jon 5:29

nêm anêm nôm êñ viyañ êndên waklavôn tu ba ñê thêthôn mavi iviyô hêk ñama.”

*Abô loñ kapô hathak nôm bêñ te
(Mat 22:1-14)*

¹⁵ * Anyô te tu ba hayañ nôm hamô haviñ Yisu halañô abô êñ ma hanañ hadên Yisu nena, “Avômalô takatu ba tem nejañ nôm nêmo Wapômbên anên loñ lôklinyak anên leñ nêmo lôk leñmavi.”

¹⁶ Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Anyô te hatak waklavôn te ek êpôpêk anên nôm bêñ ma hêv abô hadên avômalô bêñ anôn ek nêlêm nejañ. ¹⁷ Waklavôn hayô ma yani hêv anên anyô ku ba hi hadên avômalô takatu ba bôk hanañ yôv hadên i ma hanañ nena, ‘Môlô nôlêm, lêk yêlô apesañ nôm yôv.’

¹⁸ “Ma donjom avômalô takên maleñ baki iyom. Anyô te hanañ, ‘Lêk yahêv pik te vuli yôv ba yana ek yañgê. Alikakna, ku êñ havalon ya loñ ba tem miñ hatôm yasôk ami.’

¹⁹ “Ma anyô yañ hanañ, ‘Lêk yahêv bokmañkao laumiñ vuli ek nindum yenañ ku ba tem yana ek yasaê i ek yañgê. Alikakna, ku êñ havalon ya loñ ba tem miñ hatôm yasôk ami.’

²⁰ * “Ma anyô yañ hanañ, ‘Lêk yahawa avi lukmuk ba miñ hatôm yasôk ami.’

²¹ “Êñ ma anyô ku hawa abô takên ba hi hadên anên anyô bêñ. Ma unyak anên alañ lamanin kambom ba hanañ hadên ôpên nena, ‘Nu kethen êndên malak lôn anên loñondê bêñ lôk loñondê yaô ma onja ñê siv lôk ñê baherin kambom ma ñê maleñin pusip lôk ñê verin kambom ba ôlêm yenañ unyak kapô.’

---

* 14:15: Luk 13:29   * 14:20: 1Ko 7:33

²² “Haveŋ yam ma anyô ku êŋ hanaŋ, ‘Anyô bêŋ, lêk yahadum hatôm honaŋ, ma doŋtom unyak miŋ putup ami denaŋ.’

²³ “Ma anyô bêŋ hanaŋ hadêŋ anyô ku nena, ‘Otak malak lôŋ ênjêk ma nu ku kapô lôk unyak kudum lôk ŋaŋ onaŋ sapêŋ ba onaŋ lôklokwaŋ nena thêlô nêlêm. Yalerhaviŋ yenaŋ unyak putup am. ²⁴ Yanaŋ êndêŋ môlô nena ŋê takatu ba malenŋ baki, thêlô miŋ hatôm nejaŋ yenaŋ nôm dokte ami ma mi anôŋ.’”

Hudum ek osopa Yisu

(Mat 10:37-38)

²⁵ Avômalô bêŋ anôŋ i haviŋ Yisu. Ma yani hik i liliŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, ²⁶ * “Anyô hadum ek esopa ya ma doŋtom miŋ hatak lambô lo talêbô ma yanavi lôk nali ma iviyaŋ lôk livi ma anêŋ lôkmala haviŋ ami ma miŋ hatôm imbitak yenaŋ anyô ku ami. ²⁷ Ma ôpatu ba miŋ hawa anêŋ alovalaŋaŋsiŋ ba hasopa ya ami ma miŋ hatôm imbitak yenaŋ anyô ku ami.

²⁸ “Môlônim anyô te lahaviŋ endav unyak bêŋ te, ma êmô ba laimbi katô nena hatôm endav unyak êŋ ba injik siŋ e. ²⁹ Ma miŋ lahabi aêŋ ami ma tem endav landiŋ iyom ma miŋ hatôm injik siŋ ami. Ma avômalô sapêŋ tem nêgê ba nemalik esak yani ³⁰ ba nenaŋ nena, ‘Halav landiŋ iyom ma miŋ hatôm injik unyak siŋ ami!’ Ba intu hudum ek osopa ya ma lemimbi katô am.

³¹ “Ma kiŋ te lahabi injik vovak êndêŋ kiŋ yaŋ, êŋ ma êmô ba laimbi katô êŋa anêŋ ŋê vovak ma 10,000 iyom ba hatôm nijik vovak êndêŋ kiŋ yaŋ atu ba anêŋ 20,000 e? ³² Ma mi, ma nêŋ abô ni ek kiŋ yaŋ atu ba hamô daim denaŋ ek thai nepesaŋ abô ek vovak dô.

---

* 14:26: Luk 9:23

³³ “Ma aêñ iyom ma môlô te lahavij imbitak yenañ anyô ku, êñ ma etak anêñ nômkama sapêñ.

³⁴ * “Ëgwêk ma nôm mavi. Ma doñtom ñgwêk doho thilibuñ kambom ma tem nindum aisê ek anêñ vasiñ êmô esak loñbô? Mi anêñ. ³⁵ * Ma anêñ ku lêk mi ba dô ma nubini. Ñê lôk leñôndôñ ma nodañô abô êntêk katô.”

15

Abô loñ kapô hathak boksipsip mi

(Mat 18:12-14)

¹ Ñê ewa takis lôk ñê idum kambom, thêlô êlêm ek nedañô Yisu anêñ abô. ² * Ma doñtom ñê Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ enañ abô munuñmunuñ nena, “Ôpêntêk hawa ñê kambom thô ba hayañ nôm hamô haviñ thêlô.”

³ Aêñ ba Yisu hanañ abô loñ kapô hadêñ thêlô aêntêk, ⁴ * “Môlônim anyô te anêñ boksipsip hatôm 100 ba te mi, êñ ma tem yani etak 99 ba nejañ kamuñ nêmo ma ni ek êmbôlêm ali atu ba mi endeba êpôm am. ⁵ Ma hapôm boksipsip êñ, ma tem ekaliv êñjêk vakôk lôk lamavi ba ni. ⁶ Ma hayô anêñ unyak ma tem endam anêñ avômalô ma enañ nena, ‘Yalerñmavi anêñ dôêñ hathak lêk yahapôm yenañ boksipsip hathak loñbô ba nôlêm ek alalô leññmavi imbiñ i.’

⁷ “Yanañ êndêñ môlô nena Wapômbêñ lamavi hathak avômalô thêthônñ hatôm 99 takatu ba bôk ele kapôlônñij liliñ yôv. Ma doñtom anyô kambom te hale kapô liliñ ma tem avômalô malak leñ leññmavi anêñ êtôm ôpatu ba hapôm boksipsip atu ba mi.”

Abô loñ kapô hathak valuseleñ mi

* 14:34: Mak 9:49-50   * 14:35: Mat 5:13   * 15:2: Luk 5:30   * 15:4: Ese 34:11,16; Luk 19:10

⁸ Ma Yisu hanañ, “Avi te anêñ valuseleñ seleva laumiñ hamô ma doñtom te mi. Êñ ma yani tem indum malê? Yani tem êtôm atum ba injik unyak kapô kisi ba êmbôlêm endeba êpôm am. ⁹ Êñ ma yani halam anêñ avômalô ba hanañ hadêñ thêlô, ‘Yaleñmavi anêñ dôêñ ek malê nena lêk yahapôm yenañ valuseleñ hathak loñbô ba alalô leñiñmavi.’ ¹⁰ Yanañ êndêñ môlô nena leñiñmavi anêñ aêñ iyom habitak Wapômbêñ anêñ añela malêvônñ hathak anyô kambom te hale kapô liliñ.”

Abô loñ kapô hathak nakaduñ hatak lambô

¹¹ Ma Yisu hanañ, “Anyô te anêñ nakaduñ bôp lo nôk êmô. ¹² Wak te ma nôk hanañ hadêñ lambô aêntêk ‘Wakamik, ômbi anêm nômkama sam ba nêm ôdônñ yañ êndêñ ya.’ Êñ ma lambô hik nômkama sam hi ôdônñ ju.

¹³ “Nôk hamô vauna ma hêv anêñ nômkama ba êv vuli ma yani hawa valuseleñ sapêñ ba hi loñ buyañ. Ma yani hadum kambom lomaloma ba habuliñ anêñ nômkama sapêñ. ¹⁴ Êñ ma yani anêñ valuseleñ lêk thô, ma bôm bêñ hayô loñ êñ. Ba yani hama kisi kambom. ¹⁵ Ma nôk hi hayô ek anyô loñ êñ te ma ôpêñ hêv ku ni ek embakônñ anêñ bok. Ku êñ ma lelaik kambom hêk Islael maleñiñ. ¹⁶ Ma nôk hama kisi ba lahaviñ enjañ bok iniñ nôm, ma doñtom thêlô miñ êv nôm dokte hadêñ yani ami.

¹⁷ “Êñ ma yani hawa auk mavi ma hanañ, ‘Ai, Wakamik anêñ ñê ku sapêñ eyañ nôm mavi bêñ anônñ. Ma doñtom yahamô loñ êntêk ba yahama kisi kambom ba tem yama! ¹⁸ *Yambiyô ba yana ek wakamik ma yanañ êndêñ yani aêntêk, “Wakamik, yahadum kambom bêñ hadêñ o lôk Wapômbêñ. ¹⁹ Ya miñ anyô mavi hatôm ondam ya nena nalum ami. Otak ya êtôm anêm anyô ku te.” ’

---

* 15:18: Sng 51:4

²⁰ “Yôv ma yani haviyô ba hi hadêñ lambô. Ma hamiñ daim denañ ma lambô hayê ba lahiki kambom hathak yani. Ma halañviñ ba hi hadêñ namalô ma havalonj ba halañ hathak.

²¹ “Ma nakaduñ hanañ hadêñ lambô aêntêk, ‘Wakamik yahadum kambom bêñ hadêñ o lôk Wapômbêñ. Ya miñ anyô mavi hatôm ondama ya nena nalum ami.’

²² “Ma doñtom lambô halam hadêñ anêñ ñê ku nena, ‘Ketheñ! Noja kwêv daim mavi te êlêm ek nangik esak yenañ okna. Ma notak mote êndôk bañgwasin ma ungwik va bokñgôp esak vakapô. ²³ Ma môlô unu noja bokmañkao dopdop te êlêm ma ungwik ek alalô anjanj lôk leñinmavi.

²⁴ *Ek malê nena yenañ okna êntêk bôk hama yôv, ma doñtom lêk hamô lôkmala hathak loñbô. Yani bôk mi, ma doñtom lêk apôm yani hathak loñbô.’ Êñ ma thêlô enjabôm nômbên ba eyañ lôk leñinmavi.

²⁵ “Ma namalô bôp haveñ ku denañ. Ma haveñ yama yani hale halêm anêñ ku kapô ba habobo unyak ma halañô avômalô eloyeñ bêñ. ²⁶ Êñ ma yani halam anyô ku te halêm ma hanañ hik yani liñ, ‘Idum malê?’ ²⁷ Ma anyô ku hanañ hadêñ yani nena, ‘Mamuyañ molok hale halêm hathak loñbô ba lemambô hik bokmañkao dopdop te ek malê nena yani hamô mavi ba halêm.’

²⁸ “Bôp halañô abô êñ ma lamaniñ kambom ba hadô ni unyak kapô. Êñ ma lambô hale yaiñ ma hadum ek indum yani lamavi. ²⁹⁻³⁰ Ma doñtom yani hanañ hadêñ lambô aêntêk, ‘Ondañô! Aisê ba huik bok siñ mavi ek nalum atu ba hadô o ba hi buyañ. Yani habuliñ anêm nômkama sapêñ ba hêv hadêñ avi idum sek waliliñ. Ma ya ma yahayabiñ o mavi ba yahalañô anêm abô hatôm sondabêñ nômbên intu sapêñ. Yahadum anêm ku hatôm

---

* 15:24: Ep 2:1,5

anyô oyañ. Ma doñtom miñ bôk huik bok nate ek ya lôk yenañ ñê môlô ami.'

³¹ "Ma lambô hanañ hadêñ yani nena, 'Yenañ okna, wak nômbêñ intu ma hômô haviñ ya ba yenañ nômkama sapêñ ma o iyom anêm. ³² Ma doñtom lêk ma alalô leñiñmavi ek malê nena mamuyañ molok bôk mi ma lêk alalô apôm yani hathak lojbo. Alalô asoñ nena bôk hama ma doñtom lêk hamô lôkmala hathak lojbo.' "

16

Abô loj kapô hathak kobom neyabiñ valuseley

¹ Yisu hanañ hadêñ anêñ ñê ku nena, "Anyô lôkmangiñ te hatak anyô te ek eyabiñ anêñ ku. Ma haven yam ma halañô nena ôpêñ habuliñ anêñ nômkama. ² Ba intu halam yani ba hanañ, 'Yahalañô nena hubuliñ yenañ nômkama. Ba oto anêm ku anêñ lavôñ êlêm ek yanggê. O miñ hatôm oyabiñ yenañ ku esak lojbo ami.'

³ "Ma anyô ku lahabi aëntêk, 'Yenañ anyô bêñ tem nêm ya vê ênjêk anêñ ku, aêñ ba yandum malê. Ya miñ anyô lôklokwañ hatôm yandum ku êmô ku kapô ami. Lôk ya mama ek yapetenak ek avômalô nêñêm ya sa. ⁴ Ai! Yahayala nôm atu ba yandum ek avômalô leñiñmavi ba neja ya thô êndêñ waklavôñ atu ba ya ku mi.'

⁵ "Aêñ ba yani halam ñê takatu ba bôk ewa anyô bêñ anêñ nômkama ba anêñ viyañ hêk denañ. Anyô môñ hayô ba yani hanañ hik ôpêñ liñ, 'Howa yenañ anyô bêñ anêñ nômkama vithê ba anêñ viyañ hêk?'

⁶ "Ma hanañ, 'Yahawa nôm lêñlêñ lôk uñ hatôm 100.' Êñ ma anyô ku hanañ, 'Onja kapyã atu ba bôk ato anêm nômkama halôk êlêm ma oto 50 iyom.'

⁷ "Yôv ma hanañ hadêñ yañ atu ba haven yam, 'Anêm viyañ ma vithê?'

"Êñ ma ôpêñ hanañ, 'Yahawa wit lôk vak hatôm 100.'

“Ma anyô ku hanaŋ, ‘Onja kapyra atu ba bôk ato anêm nômkama halôk êlêm ma oto 80 iyom.’

⁸ “Ma haveŋ yam ma anyô lôkmaŋgiŋ atu hayê nôm atu ba anêŋ anyô ku hadum. Êŋ ma hanaŋ nena ôpêŋ ma anyô kambom ma doŋtom hadum nômkama hatôm anyô lôkauk bêŋ. Avanônŋ, nê pik eyala kobom pik mavi anônŋ hamônŋ ek avômalô takatu ba esopa deda.

⁹ “Yanaŋ êndêŋ môlô nena noja nômkama pik ba nônêm êndêŋ avômalô vi ek thêlô leŋiŋmavi êndêŋ môlô. Ma waklavônŋ atu ba nômkama mi, êŋ ma tem Wapômbêŋ enja môlô thô ba unu unyak atu ba tem nômô mavi wak nômbêŋ intu sapêŋ.

¹⁰ * “Ôpatu ba hayabiŋ nôm yaônena mavi ma hatôm eyabiŋ nômbêŋ mavi aêŋ iyom. Ma ôpatu ba hayabiŋ nôm yaônena kambom ma tem eyabiŋ nômbêŋ kambom aêŋ iyom. ¹¹ Aêŋ ba oyabiŋ nômkama pik êntêk kambom, êŋ ma opalê tem nêm nômkama anônŋ êndêŋ môlô? Mi. ¹² Ma oyabiŋ anyô yaŋ anêŋ nômkama kambom, êŋ ma opalê tem nêm nômkama ek môlôda? Milôk.

¹³ * “Anyô ku te miŋ hatôm indum anyô bêŋ ju iniŋ ku ami. Ma tem la imbiŋ anyô yaŋ ma kapô êndô yaŋ. Ma tem ma endahaliŋ anyô yaŋ ma imbuliŋ dôm ek anyô yaŋ. Môlô miŋ hatôm nosopa Wapômbêŋ lôk valuseleŋ ami.”

¹⁴ Nê Palisi takatu ba leŋiŋhaviŋ valuseleŋ elanô Yisu anêŋ abô takêŋ ba maleŋ thêlêv hathak Yisu. ¹⁵ * Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô udum ek avômalô leŋiŋimbi nena môlô nê thêthônŋ mavi. Ma doŋtom Wapômbêŋ hayala môlônim kapôlômim. Nôm takatu ba avômalô leŋiŋhabi nena nôm mavi anônŋ, êŋ ma Wapômbêŋ hayê nena nôm ôvathek.

---

* 16:10: Luk 19:17-26   * 16:13: Mat 6:24   * 16:15: Mat 23:28; Luk 18:9-14

Yisu hanaŋ abô hathak balabuŋ

¹⁶ * “Abô balabuŋ lôk plopet iniŋ abô iyom hayabiŋ avômalô aleba hayô Jon anêŋ waklavôŋ. Ma lêk yahanauŋ Abô Mavi bêŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Ba avômalô bêŋ anôŋ lôklokwaŋ ek nimbitak nêyô loŋ lôkliŋyak êŋ kapô ba ini. ¹⁷ *Pik lo leŋ hatôm nêŋ yak. Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ bunate miŋ hatôm nêŋ yak ami.

¹⁸ * “Anyô te hadô yanavi ba hawa avi yaŋ, êŋ ma hadum sek. Ma anyô te hawa avi atu ba yamalô bôk hadô, êŋ ma hadum sek haviŋ.”

Anyô lôkmaŋgiŋ lôk Lasalus

¹⁹ “Anyô lôkmaŋgiŋ te hamô ba wak nômbêŋ intu sapêŋ ma yani hik kwêv thapuk lo sôp thalaleŋ kêkêlô ba hayaŋ nôŋ mavi lomaloma lôk lamavi bêŋ anôŋ. ²⁰ Ma anyô siv te anêŋ athêŋ nena Lasalus hêk ôpêŋ anêŋ malak badêŋ abôlêk. Ma palê hatêtô liŋkupik lôkthô. ²¹ Ma yani lahaŋ enjaŋ ôpêŋ anêŋ nôŋ mapmap atu ba ibi hi, ma doŋtom mi. Yani hamô ma avuŋ ethak êlêm elami anêŋ palê.

²² “Haveŋ yam ma anyô siv hama, ma aŋela ewa yani ba i êdô hamô habobo Ablaham. Ma anyô lôkmaŋgiŋ êŋ hama haviŋ ba elav. ²³ Anyô lôkmaŋgiŋ hamô ŋê ŋama iniŋ loŋ ba hawa vovaŋ bêŋ. Yani hêv ma liŋ ba hayê Ablaham lo Lasalus êmô daim bô. ²⁴ Êŋ ma yani halam nena, ‘Wakamik Ablaham, lem ek ya ba nêŋ Lasalus ek etak baŋgwasin kupik êndôk ŋaŋ ba etak êyô êmô yadahalaŋ ek thilibuŋ ek malê nena yahawa vovaŋ bêŋ anôŋ hamô atum êntêk.’

²⁵ “Ma doŋtom Ablaham hanaŋ viyaŋ nena, ‘Yenaŋ okna, sêbôk ba hômô pik ma howa anêŋ nôŋ mavi yôv ma Lasalus hawa anêŋ kambom. Ma doŋtom lêk yêlô êv

* 16:16: Mat 11:12-13   * 16:17: Mat 5:18   * 16:18: Mat 5:31-32; 19:9; Mak 10:11-12; Lom 7:2-3; 1Ko 7:10-11

yani thêvô ma o ma lêk howa vovaņ. ²⁶ Ma Wapômbêņ bôk hatak kolosoņ bêņ te hêk malêvôņ ek yêlô ma môlô. Ba intu miņ hatôm môlô nôlêm êndêņ yêlô ma yêlô nasôk êndêņ môlô ami.’

²⁷ “Ma ôpêņ hanaņ, ‘Aêņ ba wakamik, hatôm nêm Lasalus ba endeni wakamik anêņ unyak ²⁸ ma enaņ abô lôklokwaņ êndêņ yenaņ aiaņ bahervi takatu ek miņ nêlêm loņ vovaņ bêņ êntêk imbiņ ya ami.’

²⁹ “Ma doņtom Ablaham hanaņ, ‘Mose lo plopet iniņ abô hêk ba thêlô nedaņô ba nesopa.’

³⁰ “Ma ôpêņ hanaņ, ‘Wakamik Ablaham, miņ hatôm ami. Ma doņtom anyô ŋama te ni êndêņ thêlô, êņ ma tem thêlô nede kapôlôņiņ liliņ.’

³¹ “Ma doņtom Ablaham hanaņ hadêņ yani nena, ‘Thêlô miņ elaņô Mose lo plopet iniņ abô ami. Êņ ma anyô ŋama te haviyô hathak loņbô, ma tem miņ nedaņô anêņ abô imbiņ ami.’ ”

17

Kambom hathak habuliņ êvhaviņ

(Mat 18:6-7; Mak 9:42-48)

¹ Yisu hanaņ hadêņ anêņ ŋê ku nena, “Nôm lomaloma tem êndôk avômalô leņiņ ek nindum kambom. Ma doņtom vovaņ bêņ tem êpôm opalêla takatu ba indum nôm êņ. ² Ma anyô te hadum ba yenaņ amena atu ba hêvhaviņ ya te hêv yak, ôpêņ tem êpôm malaiņ bêņ anôņ. Ôpêņ tem nêsôkwêņ valu bêņ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ŋgwêk makidiņ ba ema. Malaiņ êņ ma yaôna ek malaiņ atu ba yani tem êpôm embeņ yam. ³ *Aêņ ba noyabiņ am.

“Mamuyaņ hadum kambom hadêņ o, êņ ma nu opesaņ abô imbiņ yani. Ma yani hale kapô liliņ, êņ ma nêm anêņ

---

* 17:3: Mat 18:15

kambom êḡ vê. ⁴ *Wak te iyom ma mamuyaḡ hadum kambom hadêḡ o hatôm bôlônḡ baheḡvi ba lahavuju, ma bôlônḡ baheḡvi ba lahavuju havôhalêm hanaḡ hadêḡ o nena, ‘Alikakna, yahadum kambom’, êḡ ma nêḡ anêḡ kambom vê.”

Êvhaviḡ

⁵ Ma aposel enaḡ hadêḡ Anyô Bêḡ nena, “Undum yêlôaniḡ êvhaviḡ indumbak bêḡ!”

⁶ *Ma Anyô Bêḡ hanaḡ, “Môlônim ôêvhaviḡ ma yaôna hatôm ava yaônate, êḡ ma hatôm nonaḡ êndêḡ alokwaḡ sabo êntêk, ‘Osapu oda ba nu umiḡ ḡgwêk,’ êḡ ma tem endanô môlônim abô.”

ḡê ku iniḡ auk

⁷ Ma Yisu hanaḡ, “Môlô othak ôêv ku nêpôpêk nôḡ hadêḡ malak lôḡ te. Êḡ ma ḡê bêḡbêḡ tem nenaḡ êndêḡ thêlô nena nejaḡ nôḡ êmôn e? Mi. ⁸ ḡê bêḡbêḡ tem nenaḡ êndêḡ thêlô nena, ‘Nôpôpêk yêlôaniḡ nôḡ êmôn ma môlônim embeḡ yam.’ ⁹ Ma tem ḡê bêḡbêḡ nenaḡ leḡiḡmavi bêḡ êndêḡ malak lôḡ êḡ e? Mi, thêlô idum iniḡ ku iyom. ¹⁰ Ma môlô aêḡ iyom, môlô udum ku sapêḡ atu ba Anyô Bêḡ hêv hadêḡ môlô yôv, êḡ ma nonaḡ, ‘Yêlô ma ḡê ku iyom ba adum yêlôaniḡ ku iyom.’”

Yisu hadum anyô laumiḡ mavi

¹¹ Yisu hi Jelusalem denaḡ ba hasopa loḡôndê atu ba haveḡ Samalia lo Galili iniḡ pik malêvônḡ. ¹² Ma hi habobo malak te ma ḡê lepla laumiḡ êlêm êpôm yani. Thêlô imiḡ daim dokte ¹³ *ma elam nena, “Anyô Bêḡ Yisu, lem ek yêlô.”

---

* 17:4: Mat 18:21-22   * 17:6: Mat 17:20; 21:21   * 17:13: Wkp 13:45-46

¹⁴ *Ma Yisu hayê thêlô ma hanañ, “Môlô unu uñgwik am thô êndênj nê êbôk da.” Êñ ma thêlô evenj ba i denañ ma leñvinkupik habitak mavi.

¹⁵ Ma thêlô êñ te hayê nena liñkupik lêk habitak mavi ma halehi ma halam kaêk lôk habô Wapômbênj anênj athênj. ¹⁶ Ma hayô ma halek vadônj lêlô ba thohavloma halôk pik habobo Yisu valuvi ma hêv lamavi hadênj yani. Ôpênj ma anyô Samalia te.

¹⁷ Ma Yisu hanañ, “Yahadum anyô laumiñ mavi. Ma anyô baheñvi ba lahavuva êmô êsê? ¹⁸ Aisê ka anyô loñ buyañ iyom hale halêm ek habô Wapômbênj anênj athênj?” ¹⁹ Ma Yisu hanañ hadênj ôpênj aêntêk, “Umbiyô ba nu, anêm hôêvhaviñ hadum ba o mavi.”

Wapômbênj anênj loñ lôkliñyak tem êlêm

(Mat 24:23-28,37-41; Mak 13:14-23)

²⁰ ñê Palisi enañ hik Yisu liñ nena, “Añgê ka tem Wapômbênj anênj loñ lôkliñyak êlêm?” Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Wapômbênj anênj loñ lôkliñyak halêm ma tem miñ êlêm lôk lavônjñ ek avômalô nêgê ami. ²¹ Aênj ba tem miñ nenañ nena, ‘Ôñgô, Wapômbênj anênj loñ lôkliñyak êntêk aênj’ mena ‘Endaku aênj’ ami. Mi, Wapômbênj anênj loñ lôkliñyak lêk hamô môlô malêvônj.”

²² Ma Yisu hanañ hadênj anênj nê ku nena, “Wak te tem êyô ba môlô tem lemimimbiñ bênj anônj ek ôñgô Anyô Anênj Nakaduñ atu, ma doñtom môlô tem miñ ôñgô ami.

²³ *Ma avômalô tem nenañ êndênj môlô nena, ‘Ôñgô, yani hamiñ loñ êntêk!’ mena ‘hamiñ loñ endaku!’ Êñ ma môlô nômô maliñyaô ma miñ nosopa thêlô ami ²⁴ ek malê nena Anyô Anênj Nakaduñ atu anênj waklavônj ma tem avômalô sapênj nêgê êtôm damak hêv ba habi deda havenj

* 17:14: Wkp 14:2-3; Mat 8:3-4

* 17:23: Mak 13:21; Luk 21:8

leŋ lôkthô. ²⁵ Ma doŋtom tem yanja vovaŋ lomalomama ma môlô ŋê bôlônŋ êntêk tem nômbôliŋ dômmim êndêŋ ya vêmam.

²⁶ “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ waklavônŋ tem êtôm sêbôk ba Noa anêŋ waklavônŋ. ²⁷ Avômalô eyaŋ lo inum ma ewa i aleba êthônŋ paliŋ ma Noa hi yeŋ kapô. Êŋ ma ŋambô bêŋ hayô ba habuliŋ thêlô sapêŋ. ²⁸ *Aêŋ ba hatôm aêsêbôk ba Lot anêŋ waklavônŋ. Avômalô eyaŋ ba inum ma êv vuli lôk ewa vuli ma evatho ku lôk elav iniŋ unyak. ²⁹ Ma doŋtom wak atu ba Lot hatak Sodom ba hi ma atum lôk valu vovaŋ solpa halôk anêŋ leŋ ba habuliŋ thêlô sapêŋ. ³⁰ Waklavônŋ atu ba Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu injik i thô ma tem imbitak ketheŋ oyaŋ aêŋ iyom.

³¹ * “Wak êŋ ma anyô te hamô unyak vôv ma anêŋ nômkama hamô unyak kapô, êŋ ma miŋ ni unyak kapô ek enja anêŋ nômkama ami. Mi, êsôv ba ni iyom. Ma aêŋ iyom ma anyôla hamiŋ ku kapô ma miŋ endeni unyak ami. Mi, êsôv ba ni iyom. ³² *Môlô lemim imbi Lot yanavi! ³³ *Anyô te hadum ek embalonŋ yanida anêŋ lôkmala lonŋ ma anêŋ lôkmala tem nêmyak. Ma doŋtom anyô te hatak anêŋ lôkmala ma anêŋ lôkmala tem êmô mavi.

³⁴ “Yanaŋ êndêŋ môlô nena bôlôvônŋ êŋ ma anyô ju tem nêjêk yêmy doŋtom ma tem neja anyô yaŋ ma yaŋ ênjêk. ³⁵⁻³⁶ Ma avi ju tem nepesaŋ iniŋ palawa ma tem neja avi yaŋ ma yaŋ êmô.”*

³⁷ ŋê ku enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Anyô Bêŋ, nômy êŋ tem imbitak êsê?”

* 17:28: Stt 18:20–19:25 * 17:31: Mat 24:17–18 * 17:32: Stt 19:17,26

* 17:33: Luk 9:24 * 17:35–36: ŋê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Anyô ju êmô ku kapô ma neja yaŋ ma yaŋ êmô.

Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Menak lambek ethak doŋtom ba êmô loŋ takatu ba alim hapalê hêk.”

18

Abô loŋ kapô hathak avi tôp lôk anyô halaŋô abô

¹*Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô ek neteŋ mek êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ma miŋ kapôlônŋiŋ enŋiap ami. ²Aêŋ ba yani hanaŋ aêntêk, “Malak lôŋ te ma anyô bêŋ halaŋô avômalô iniŋ abô hamô. Yani ma miŋ hakô Wapômbêŋ ami ma hapôlik ek avômalô iniŋ abô haviŋ. ³Ma avi tôp te hamô lôŋ êŋ. Ma yani hi hadêŋ anyô bêŋ êŋ lôbôlôn ma hanaŋ, ‘Anyô te habuliŋ ya. Ma ôlêm ondanô yenaŋ abô ba opesaŋ.’ ⁴Ma doŋtom anyô bêŋ hadô avi tôp êŋ anêŋ abô hatôm wak bêŋ anôŋ.

“Haveŋ yam ma anyô bêŋ êŋ lahabi nena, ‘Miŋ yahalaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ami ma yakapôlôn hadô avômalô iniŋ abô haviŋ, ⁵ma doŋtom yahadô ek avi tôp êntêk êlêm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba imbuliŋ yenaŋ auk. Aêŋ ba yandanô yani anêŋ abô ba yapesaŋ ketheŋ ek yani êmô tiŋiŋ.’”

⁶Ma Anyô Bêŋ Yisu hanaŋ, “Noja auk esak anyô bêŋ kambom êntêk anêŋ kobom. ⁷Aêŋ ba Wapômbêŋ tem endanô anêŋ avômalô takatu ba bôk hatak i yôv iniŋ asêŋ atu ba elaŋ bôlôvôn ba wak mena mi e? Tem endanô. Ma tem yani endanô yaôyaô e? ⁸Mi anôŋ! Yanaŋ avanôŋ biŋ nena yani tem endanô ketheŋ ma tem epesaŋ. Ma doŋtom Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu halêm pik hathak loŋbô, êŋ ma tem êpôm nena avômalô êvhaviŋ doho êmô mena mi e?”

Abô loŋ kapô hathak anyô ju eteŋ mek

⁹Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ avômalô takatu ba leŋŋhabi nena thêlô ma avômalô thêthônŋ iyom ba êyê

* 18:1: Kol 4:2; 1Te 5:17

avômalô vi kambom. Êñ ma Yisu hanañ nena, ¹⁰ “Anyô ju i unyak mathen ek neten mek. Anyô yan ma Palisi ma yan ma anyô hawa takis. ¹¹ Palisi êñ da hamiñ ba haten mek nena, ‘Wapômbên, mavi anên ek ya anyô mavi ma ya miñ hatôm anyô vi ami. Thêlô ma ñê vani lôk ñê kambom lôk ñê idum sek haviñ anyô yan yanavi. Ma ya ma mi anên, ya ma miñ hatôm anyô hawa takis endaku ami. ¹² *Sonda te anên wak ju ma yahavak balabuñ ek nôm. Ma nômkama nômbên atu ba yahawa ma yahabi sam hi ôdôn laumiñ ba yahêv ôdôn te hadên o.’

¹³ * “Ma doñtom anyô hawa takis hamiñ daim ma hakô ek êñê len. Ma yani hakôm ba hatak bañ luvi hêk madaluk siñ ma hanañ, ‘Wapômbên, ya anyô kambom ba nêm kapôlôm ek ya.’ ”

¹⁴ * Ma Yisu hanañ, “Yanañ êndên mólô nena anyô hawa takis havôhi anên unyak ma lêk anyô thêthôn hêk Wapômbên ma. Ma anyô yan ma mi. Ôpatu ba hêv anên athên liñ ma tem Wapômbên etauviñ anên athên. Ma doñtom ôpatu ba hatauviñ i ma tem Wapômbên nêm anên athên liñ.”

*Yisu hêv mek hathak avômena
(Mat 19:13-15; Mak 10:13-16)*

¹⁵ Avômalô ewa iniñ avômena yaônena i hadên Yisu ek etak bañ êyô ênjêk thêlô. Ma anên ñê ku êyê ma ethañ i. ¹⁶ Ma doñtom Yisu halam avômena êlêm ma hanañ nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndên ya ma miñ numiñ loñ siñ ami ek malê nena avômalô takatu ba athên mi hatôm avômena takêntêk ma Wapômbên anên loñ lôkliñyak ma thêlônin. ¹⁷ *Yanañ avanôn êndên mólô nena ôpatu ba miñ hawa Wapômbên anên loñ lôkliñyak

* 18:12: Ais 58:1-4; Mat 23:23

* 18:13: Sng 51:1

* 18:14: Mat 23:12

* 18:17: Mat 18:3

hatôm avômena yaônena ami ma miñ hatôm imbitak êyô loñ êñ kapô ba ni ami. Ma mi.”

*Anyô lôk nômkama bêñ hanañ abô haviñ Yisu
(Mat 19:16-30; Mak 10:17-31)*

¹⁸ *Anyô bêñ te hanañ hik Yisu liñ nena, “Kêdôñwaga mavi, ma yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêñ intu sapêñ?”

¹⁹ Ma Yisu hanañ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miñ mavi ami ma Wapômbêñ iyom intu ba mavi. ²⁰ *Abô balabuñ ma bôk hoyala yôv: ‘Miñ undum sek imbiñ anyô yañ yanavi ami. Miñ nuñgwik anyô vônô ami. Miñ onja vani ami. Miñ onañ abôyañ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.’ ”

²¹ Ma anyô bêñ êñ hanañ, “Ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balabuñ takêñ.”

²² Ma Yisu halañô ma hanañ hadêñ ôpêñ nena, “Mavi anôñ, ma doñtom nômlate hamô denañ. Nu nêñ anêñ nômkama sapêñ ek avômalô nêñ nêñ vuli ma onja valuseleñ sapêñ ba nêñ êndêñ ñê siv. Êñ ma tem anêñ nômkama mavi lomaloma êmô malak leñ. Ma ôlêñ osopa ya.”

²³ Yani ma anyô lôk nômkama bêñ anôñ. Ba intu halañô abô êñ ma hêñ malaiñ bêñ hadêñ yani ba hi lôk lamalaiñ. ²⁴ Yisu hayê yani lamalaiñ ma hanañ, “Ñê lôk nômkama bêñ tem nêpôm malaiñ bêñ ek nimbitak nêyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô ba ini. ²⁵ Avanôñ biñ nena miñ malaiñ bêñ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêñ abyañ ba ni ami, ma doñtom malaiñ anôñ ek anyô lôk nômkama bêñ te imbitak êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô.”

---

* 18:18: Luk 10:25   * 18:20: Kis 20:12-16; Lo 5:16-20

²⁶ Avômalô elarô abô êñ ma enar nena, “Avanôñ e? Aên ba miñ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbên anên loñ lôklijak kapô ba ni ami e?”

²⁷ Ma Yisu hanañ, “Nôm takatu ba anyô miñ hatôm nindum ami, intu Wapômbên hatôm indum.”

²⁸ Ma Pita hanañ, “Yêlô bôk atak yêlôaniñ nômkama sapên ba alêm asopa o.”

²⁹ Ma Yisu hanañ hadên thêlô nena, “Yanañ avanôñ nena avômalô takatu ba leññhabi Wapômbên anên loñ lôklijak ba etak iniñ unyak lo avi ma iviyañ lôk lami ma nali, ³⁰ ma thêlô êmô pik denañ ma Wapômbên tem nêm iniñ nômkama lôkthô êndên i ba tem nêm bên anôñ êyô êmô iniñ loñ imbiñ ma ember yam ma tem nêm lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbên intu sapên êndên i imbiñ.”

Yisu hanañ abô hathak anên ñama bôlôñ te lô
(Mat 20:17-19; Mak 10:32-34)

³¹ *Yisu hawa ñê ku laumiñ ba lahavuju takatu hathak doñtom ma hanañ, “Nodañô. Alalô ana daku Jerusalem ma abô tak sêbôk ba plopet eto hathak Anyô Anên Nakaduñ atu tem imbitak avanôñ. ³² *Tem nêñêm yani êndôk ñê loñ buyañ Lom baheñij. Ma tem nemalik esak yani ba nenañ abô lomaloma esak yani ma nêsôvwapôk êyômô yani. ³³ Ma nebalì yani ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem yani imbiyô esak loñbô.”

³⁴ *Ma doñtom ñê ku miñ eyala abô takên ami. Abô êñ anên ôdôn ma havuñ ek thêlô ba thêlô miñ eyala ami ma êthôn paliñ.

Yisu hadum anyô mapusip te mavi
(Mat 20:29-34; Mak 10:46-52)

---

* 18:31: Luk 24:44   * 18:32: Luk 9:22,44   * 18:34: Mak 9:32

³⁵ Yisu hayô habobo Jeliko ma anyô mapusip te hamô lojôndê danj vi ba hapetenak ek avômalô nênmê yani sa. ³⁶ Yani halanjô avômalô bêj anôj ele ba i ma hanañ hik thêlô lij nena, “Malê?” ³⁷ Ma thêlô enañ hadêj yani nena, “Yisu anêj Nasalet halêm.”

³⁸ Êj ma anyô mapusip halam nena, “Yisu, Devit anêj Lim Lukmuk, nênm kapôlôm ek ya!”

³⁹ Avômalô takatu ba êmôj ethañ yani ba enañ, “O bônôj.” Ma doñtom yani halam lôklala nena, “Devit anêj Lim Lukmuk, nênm kapôlôm ek ya!”

⁴⁰ Êj ma Yisu hamiñ ma hanañ ek thêlô neja ôpêj êlêm. Yani hayô ma Yisu hanañ hik yani lij nena, ⁴¹ “Lemhaviñ yandum malê êndêj o?”

Ma ôpêj hanañ, “Anyô Bêj, yalenhaviñ yangê tak.”

⁴² Ma Yisu hanañ hadêj ôpêj nena, “Nôngô tak. Anêm hôêvhaviñ hadum ba hubitak mavi.” ⁴³ Ma kethêj oyañ ma ôpêj madaluk hakyav ba hayê tak. Ma yani hasopa Yisu lôk habô Wapômbêj anêj athêj. Ma avômalô nômbêj atu ba i haviñ yani êyê nôm êj ba êbô Wapômbêj anêj athêj haviñ.

19

Yisu hi Sakius anêj unyak

¹ Yisu hayô Jeliko ma hi iyom. ² Ma anyô lôk valuselej bêj te hamô. Yani ma anyô bêj hawa takis ba anêj athêj nena Sakius. ³ Yani lahaviñ ênjê nena Yisu ma opalê, ma doñtom avômalô bêj anôj ma Sakius anyô bidonj ba miñ hatôm ênjê ami. ⁴ Êj ma yani halanjviñ hamôj ba hi ma hathak alokwañ sabo te ba hamô ek ênjê Yisu.

⁵ Yisu hayô loj êj ma hêv ma hathak lej ma hanañ, “Sakius, ôndôk ba ôlêm kethêj. Yaô ma tem yamô anêm

unyak.” ⁶ Êñ ma ketheñ oyañ ma Sakius halôk ma hawa Yisu thô lôk lamavi.

⁷*Ma avômalô sapêñ êyê ba kapôlônjiñ diñdiñ ba enañ nena, “Yani hi hamô haviñ anyô kambom te.”

⁸*Ma doñtom Sakius haviyô hamiñ ma hanañ hadêñ Anyô Bêñ nena, “Anyô Bêñ, ondanô. Tem yambi yenañ nômkama sam ni ôdôn ju ba yanêm yañ êndêñ ñê siv. Ma bôk yahasau anyôla ba yahawa anêñ valuseleñ doho vani, êñ ma tem yanêm valuseleñ êtôm dum ayova êyômô loñ imbiñ.”

⁹*Ma Yisu hanañ hadêñ yani nena, “Lêk ma Wapômbêñ hêv avômalô unyak êntêk êñ bulubiñ ek malê nena yani ma Ablaham anêñ nakaduñ te. ¹⁰*Anyô Anêñ Nakaduñ atu halêm ek êmbôlêm ñê takatu ba êv yak ek nêm i bulubiñ.”

Abô loñ kapô hathak anyô bêñ te hêv valuseleñ hadêñ ñê ku (Mat 25:14-30)

¹¹ Avômalô elañô abô êñ yôv ma Yisu hanañ abô loñ kapô te haviñ ek malê nena yani lêk habobo Jelusalem. Ma avômalô takêñ leññhabi nena yani hayô Jelusalem, êñ ma Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak tem imbitak êmô pik. ¹² Êñ ma Yisu hanañ nena, “Anyô bêñ te anêñ namalô tem ni loñ buyañ ek enja athêñ lôk kuluj kiñ vêmam ka êmbôlêm anêñ malak ôdôn esak loñbô ek eyabiñ anêñ avômalô. Loñ êñ ma daim kambom. ¹³ Vêm ma yani halam anêñ ñê ku laumiñ hathak doñtom ma hêv valuseleñ hatôm 100 hadêñ thêlô tomtom sapêñ. Ma hanañ aêntêk, ‘Môlô noja valuseleñ êntêk ba nundum ku esak endeba yambô alêm esak loñbô am.’ Yôv ma hatak thêlô ba hi.

---

* 19:7: Luk 15:2   * 19:8: Kis 22:1; Nam 5:6-7   * 19:9: Luk 13:16; Ap 16:31   * 19:10: Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15

14 “Ma dorjtom yanida anêj avômalô kapôlônjiņ agiap ek yani. Êj ma yani hi loņ buyaņ ma thêlô êv anyô doho ba esopa yani ek nenaņ aêntêk, ‘Yêlô adô anyô êntêk imbitak êtôm yêlôaniņ kiņ.’

15 “Ma dorjtom yani habitak kiņ yôv ma havôhalêm ma hanaņ aêntêk, ‘Nodam ñê ku takatu ba bôk yahêv valuselej hadêj i ek yayala nena thêlô tomtom bôk êvôv valuselej vithê haviņ.’

16 “Êj ma anyô te hamônj hi ma hanaņ, ‘Anyô bêj, yahadum ku hathak anêm valuselej êj ba yahavôv valuselej hatôm 1,000.’

17* “Ma anêj anyô bêj hanaņ nena, ‘Mavi anônj! O anyô katô ba hudum ku mavi. Hoyabiņ nôm yaôna dedauņ mavi ba intu oyabiņ malak lôj laumiņ.’

18 “Yôv ma anyô yaņ halêm ma hanaņ, ‘Anyô bêj, hathak anêm valuselej, yahavôv valuselej hatôm 500.’

19 “Ma anêj anyô bêj hanaņ hadêj yani, ‘Oyabiņ malak lôj baherji.’

20 “Yôv ma anyô ku te lô halêm ma hanaņ, ‘Anyô bêj, anêm valuselej atutêk. Yahavuvi halôk sôp ba yahadô hamô ²¹ ek malê nena yahakô ek o. O ma anyô malem thêlêv. Hothak hôvôv anyô vi iniņ nômkama ba howa hatôm anêm. Ma pik atu ba anyô yaņ hapaliv yaņvêk halôk ma hothak howa anêj anônj.’

22 “Êj ma anêj anyô bêj hanaņ, ‘O anyô ku mi kambom ba oda anêm abô intu hanaņ o bêj. Bôk hoyala yôv nena ya hathak yahavôv anyô vi iniņ nômkama ba yahawa hatôm yenaņ. Lôk pik atu ba anyô yaņ hapaliv yaņvêk halôk ma ya hathak yahawa anêj anônj. ²³ Ma aisê ka miņ hotak yenaņ valuselej halôk unyak valuselej ek êmbôv

---

* 19:17: Luk 16:10

doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak loṅbô ma tem yanja doho êyômô loṅ imbiṅ?

²⁴ “Êṅ ma hanaṅ hadêṅ ṅê takatu ba imiṅ habobo nena, ‘Môlô noja anêṅ valuseleṅ hatôm 100 vê ênjêk yani ba nônêm êndêṅ ôpatu ba hawa 1,000.’

²⁵ “Ma thêlô enaṅ hadêṅ yani nena, ‘Anyô bêṅ, yani anêṅ 1,000 bôk hamô yôv.’

²⁶* “Ma yani hanaṅ, ‘Yanaṅ êndêṅ môlô nena ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenaṅ nômkama ba habitak bêṅ, êṅ ma tem yatak doho êyômô loṅ imbiṅ ba yanêm êndêṅ ôpêṅ. Ma doṅtom ôpatu ba miṅ hadum ku hathak yenaṅ nômkama ami, êṅ ma tem yanêm dokte atu ba havalonṅ loṅ vê ênjêk yani.’

²⁷ “Ma doṅtom ṅê takatu leṅṅmanṅ hathak ya ba êdô ek yambitak iniṅ kiṅ, ‘Noja i êlêm loṅ êntêk ma uṅgwik i pôpônô ênjêk yamaleṅ.’ ”

²⁸ Yisu hanaṅ abô êṅ yôv ma hamônṅ ba hi Jelusalem.

*Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiṅ
(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)*

²⁹ Yisu habobo Betpagi lo Betani, malak ju êṅ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêṅ ṅê ku ju ba i ma hanaṅ nena, ³⁰ “Mamu unu malak entuvulu. Ma numbitak nôyô ma tem ôṅgô ekak bok doṅki map te loṅ ba hamiṅ. Bok êṅ ma miṅ bôk anyôla hayô hamô ami. Ma nopole yak vê ma nondom ba nôlêm. ³¹ Ma anyôla hanaṅ nena, ‘Mamu opole eka’, êṅ ma nonaṅ viyaṅ nena, ‘Anyô Bêṅ lahaviṅ indum ku te esak.’ ”

³² Yisu hêv thai ba i ma êyê nômkama sapêṅ hatôm atu ba yani hanaṅ. ³³ Thai epole bok doṅki êṅ anêṅ yak vê ma bok anêṅ alaṅsi enaṅ hadêṅ thai nena, “Mamu opole eka?”

---

* 19:26; Mat 13:12; Luk 8:18

³⁴ Ma thai enañ, “Anyô Bêñ lahavij indum ku te esak.”

³⁵ Êñ ma thai ewa bok doñki ba i êv hadêñ Yisu. Ma thai ibi iniñ kwêv thilibuñ daim thô ba engava hayôhêk bok doñki dômlokwañ, ma thai êv Yisu sa ek hathak hayô hamô bok êñ. ³⁶ Ma Yisu hi ma avômalô engava iniñ kwêv thilibuñ hêk loñôndê.

³⁷ Yani halôk Dum Oliv ek ni vi tuvulu Jelusalem. Ma avômalô nômbêñ atu ba esopa yani leñijmavi hathak nômbithi nômbêñ atu ba bôk thêlô êyê. Ba êbô Wapômbêñ ba elam nena,

³⁸ * “Wapômbêñ nêñ lamavi êndêñ kiñ atu ba halêñ hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ! *Kapya Yey 118:26*
Avômalô malak leñ leñijmavi ma alalô nanêñ athêñ lôkmañgij êndêñ Wapômbêñ esak leñ ba ni.”

³⁹ Ma Palisi doho imiñ avômalô takêñ kapô ba enañ hadêñ Yisu aêntêk, “Kêdôñwaga, osañ anêñ ñê ku takêntêk.”

⁴⁰ Ma Yisu hanañ vijañ nena, “Yanañ êndêñ môlô nena thêlô bônôñ ma tem valu nendam kaêk.”

⁴¹ Yisu habobo Jelusalem ma hayê vi tuvulu ba halañ hathak avômalô Jelusalem ⁴² ba hanañ, “Yalerjhavij lêk oyala nôñ takatu ba nundum ek Wapômbêñ indum môlô kapôlômmim êñjêk yaô. Ma doñtom mi, nôñ takêñ hamô loñ kapô ba môlô miñ hatôm ôñgô ami. ⁴³ Aêñ ba waklavôñ hayô ma ñê vovak tem nêyô ba nedav badêñ êwê embeñ Jelusalem sapêñ ba nêñ mô kapô ba nindum ek nijik môlô vônô. ⁴⁴ *Thêlô tem nimbujij môlônim loñ sapêñ ba nijik môlô takatu ba ôñmô unim badêñ kapô vônô. Ma valu atu ba olav unyak hathak ma tem miñ êyômô yañ loñ ami. Nôm malaiñ êñ tem êlêñ ek malê nena môlô miñ

* 19:38: Luk 2:14   * 19:44: Luk 21:6

oyala waklavônj atu ba Wapômbênj halêm pik ek nê mômô bulubiñ ami.”

*Yisu hêv nê idum ku valu vê hêk unyak mathej kapô
(Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)*

⁴⁵ Vê m ma Yisu habitak hayô Wapômbênj anênj unyak mathej anênj piklêvônj. Ma hayê avômalo ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalo vi nê nê m vuli. Ênj ma halupunij i ba hêv i vê hêk unyak mathej kapô ba êle yainj ba i. Ma hanañ hadênj thêlô aêntêk, ⁴⁶ * “Wapômbênj anênj kapya hanañ nena, ‘Yenañ unyak ma unyak netej mek êndôk.’ Ma mômô lêk udum ba habitak hatôm nê vani iniñ loñ ekopak êmô.”

⁴⁷ * Ma wak nômbênj intu ma yani hadênj avômalo halôk unyak mathej. Ma nê bêngbênj êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ lôk Israêl iniñ nê bêngbênj, thêlô êbôlêm loñondê ek nijik Yisu vônô. ⁴⁸ Ma doñtom thêlô miñ hatôm nêpôm loñondê te ami ek malê nena avômalo sapênj leñjñmavi bênj ek Yisu ba êmô ek nedañô anênj abô sapênj.

20

*Yisu, opalê hêv athênj bênj hadênj o?
(Mat 21:23-27; Mak 11:27-33)*

¹ Wak te ma Yisu hadênj avômalo hamô Wapômbênj anênj unyak mathej anênj piklêvônj ba hanañ Wapômbênj anênj Abô Mavi hadênj i. Ma nê bêngbênj êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ ethak doñtom haviñ nê bêngbênj ba i hadênj Yisu. ² Ma thêlô enañ, “Opalê hêv athênj bênj hadênj o lôk hêv ku hadênj o ba intu hudum nô m takêntêk?”

* 19:46: Ais 56:7; Jer 7:11   * 19:47: Luk 21:37

³ Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Tem yanaŋ injik môlô liŋ esak abô te aêŋ iyom. ⁴ Opalê hêv ku nisik avômâlô êndôk ŋaŋ hadêŋ Jon? Wapômbêŋ leŋ? Mena anyô pik?”

⁵ Ma thêlôda enaŋ hadêŋ i nena, “Alalô anaŋ nena Wapômbêŋ hêv ku êŋ hadêŋ Jon ma tem yani enaŋ, ‘Ma aisê ka môlô miŋ ôêvhaviŋ yani ami?’ ⁶ Ma doŋtom alalô anaŋ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êŋ,’ êŋ ma avômâlô tem nijik alalô esak valu ek malê nena thêlô êvhaviŋ nena Jon ma plopet te.”

⁷ Ma thêlô enaŋ hadêŋ Yisu nena, “Yêlô athônŋ paliŋ.”

⁸ Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Aêŋ ba miŋ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya anêŋ athêŋ bêŋ êndêŋ môlô ami. Ma mi.”

Abô loŋ kapô hathak ŋê kambom eyabiŋ ku yak waiŋ

(Mat 21:33-46; Mak 12:1-12)

⁹* Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ avômâlô, “Anyô te havatho anêŋ ku yak waiŋ ma hêv hadêŋ ŋê ku doho ek neyabiŋ ba hanaŋ nena, ‘Waklavônŋ yak waiŋ hik anônŋ ma nombak vose ni ôdônŋ ju ba nônêm vi êndêŋ ya ma noja vi êtôm môlônim vuli.’ Ma hi hamô loŋ buyaŋ sawa daim. ¹⁰ Ma waklavônŋ yak waiŋ hik anônŋ hayô ma hêv anêŋ anyô ku te ba hi hadêŋ thêlô ek enja anêŋ sam. Ma doŋtom thêlô ik yani kambom ba êv yani hi oyaŋ. ¹¹ Êŋ ma ku anêŋ alaŋ hêv anyô ku yaŋ ba hi hadêŋ thêlô, ma doŋtom thêlô idum kobom kambom hadêŋ yani lôk ik yani ma êv yani vê oyaŋ ba hi. ¹² Yôv ma hêv anyô ku te lô ba hi, ma doŋtom ŋê ku takêŋ ibuliŋ yani ma êvônŋ yani ba ibi yani hi.

¹³ “Aêŋ ba ku alaŋ hanaŋ hadêŋ yanida nena, ‘Yandum malê? Tem yanêm yenaŋ okna atu ba yalenŋhaviŋ bêŋ anônŋ. Yahadum aêŋ ma tem nedaŋô anêŋ abô.’ ¹⁴ Ma doŋtom ŋê ku êyê namalô hayô ma enaŋ hadêŋ i nena,

---

* 20:9: Ais 5:1

‘Ôpêntêk ma ku alañ anêñ nakaduñ ba tem eyabinj lambô anêñ ku. Alalô ik yani vônô ma ku êñ tem imbitak alalôaniñ.’¹⁵ Ba intu evaloñ yani ba êvôv hale yaiñ ma ik yani vônô.

“Aêñ ba ku anêñ alañ tem indum malê êndêñ thêlô?
¹⁶ Tem ni injik ñê ku takêñ vônô ma nêñ ku êñ êndêñ anyô vi ek neyabinj.”

Ma avômalô elañô abô loñ kapô êñ ma enañ, “Yêlô adô abô loñ kapô êñ injik anôñ!”

¹⁷ Ma doñtom Yisu hatitiñ thêlô lôklokwañ ma hanañ, “Ma bôk eto abô êntêk aêñ eka?

“Valu atu ba ñê elav unyak êpôlik hathak,

ma lêk habitak landiñ anôñ.’ *Kapya Yey 118:22*

¹⁸ *Ma avômalô takatu ba êv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem nipup nenanena. Mena valu êñ hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ipulusik ba imbitak malimmalim.”

¹⁹ Ma ñê bêñbêñ êbôk da lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ eyala nena Yisu hanañ abô loñ kapô êñ hathak thêlô. Ba intu êbôlêm loñôndê ek nebalonj yani, ma doñtom êkô hathak avômalô.

Nênêm takis êndêñ Sisa mena dô

(Mat 22:15-22; Mak 12:13-17)

²⁰ *Yôv ma ñê bêñbêñ maleñ hadahaliñ Yisu ek nebalonj yani esak anêñ abô. Ma thêlô êv ñê kambom doho vuli ek nimbitak êtôm ñê thêthônj ek nesau Yisu. Thêlô elav gwasilim ek nebalonj Yisu anêñ abô êndôk ba nêñêm yani êndêñ Lom iniñ anyô bêñ Pailat. ²¹ Êñ ma thêlô enañ hadêñ Yisu nena, “Kêdôñwaga, yêlô ayala nena anêm abô sapêñ ma abô avanôñ iyom. Ma hudum kobom doñtom hadêñ avômalô sapêñ lôk hôdônj avômalô hathak Wapômbêñ anêñ abô ma thêthônj iyom. ²² Aêñ ba lemhabi

* 20:18: Ais 8:14-15   * 20:20: Luk 11:54

aisê? Bumalô iniņ balabuņ hanaņ nena yêlô hatôm nanêm valuseleņ êndêņ Sisa mena mi e?”

²³ Yisu hayala thêlônin auk ba hanaņ hadêņ thêlô,
²⁴ “Môlô unġwik valuseleņ te thô ek yangê. Opalê anêņ dahô lôk athêņ hêk valuseleņ êntêk?” Ma thêlô enaņ, “Sisa.”

²⁵ Êņ ma Yisu hanaņ hadêņ thêlô nena, “Sisa anêņ nômkama ma nônêm êndêņ Sisa da. Ma Wapômbêņ anêņ nômkama ma nônêm êndêņ Wapômbêņ da.”

²⁶ Yisu hanaņ aêņ ba avômalô sapêņ elanô. Ba intu ñê êņ miņ hatôm nebalon yani esak anêņ abô ami. Ma eson kambom hathak anêņ abô ba thêlô bônôn.

Abô hathak ñê ñama tem nimbiyô aisê

(Mat 22:23-33; Mak 12:18-27)

²⁷ Ma Sadyusi doho i hadêņ Yisu. Thêlô ma ôdôn te atu ba enaņ nena ñê ñama tem miņ nimbiyô esak loņbô ami. Aêņ ba intu enaņ hik Yisu liņ nena, ²⁸*“Kêdônwaga, Mose hato hadêņ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêņ yaņ hamô, ma enja avi tốp êņ ek imbi yaņ atu ba hama anêņ nakaduņ vê.’ ²⁹ Aêņ ba ñê lôk iviyaņ baherņvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduņ mi. ³⁰ Ma nôk enja avi tốp êņ, hawa ba hama ba nakaduņ mi. ³¹ Ma ñgwa aêņ iyom. Ma iviyaņ takatu ba êmô ma nesopa kobom doņtom êņ iyom. ³² Vêm ma avi tốp êņ hama haviņ. ³³ Ma waklavôn ñê ñama iviyô hathak loņbô ma avi tốp atu ba ñê lôk iviyaņ baherņvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêņ avi?”

³⁴ Ma Yisu hanaņ vinyaņ hadêņ thêlô nena, “Avômalô pik ethak ewa i, ³⁵ ma doņtom avômalô takatu ba Wapômbêņ hêv i bulubiņ ba ewa lôkmala hathak loņbô, thêlô êņ miņ hatôm neja i esak loņbô ami. ³⁶ Thêlô ma tem nêtôm arjela

---

* 20:28: Lo 25:5

ba intu tem miñ nema ami. Wapômbênj bôk hik thêlô liñ yôv hêk ñama ba intu hik thô nena thêlô ma yani anêñ nali.

³⁷ **“Mose da anêñ abô hik thô nena ñê ñama tem nimbiyô esak loñbô. Sêbôk ba Mose hayê atum hathañ hamô alokwañ liñ ma halam Anyô Bêñ nena ‘Ablaham lo Aisak ma Jekop iniñ Wapômbênj.’* ³⁸ *Alalô ayala nena Wapômbênj ma miñ ñê ñama iniñ Wapômbênj ami. Mi, yani ma ñê lôkmala iyom iniñ Wapômbênj ek malê nena yani hayala nena avômalô lôkthô ma êmô lôkmala.”*

³⁹ *Ñê lôkauk hathak abô balabuñ doho elañô abô êñ ma enañ hadêñ Yisu aêntêk, “Êê, Kêdônwaga, anêm abô ma mavi anôn!”* ⁴⁰ *Ma avômalô sapêñ elañô anêñ abô ba êkô ma miñ enañ hik yani liñ ek nesau yani esak loñbô ami.*

Mesia ma opalê anêñ lim lukmuk?

(Mat 22:41-23:36; Mak 12:35-40; Luk 11:37-54)

⁴¹ *Yôv ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Avômalô ethak enañ nena Mesia ma Devit anêñ lim lukmuk eka?*

⁴² *Hêk Kapya Yey kapô ma Devit da hanañ aêntêk,*

“Anyô Bêñ Wapômbênj hanañ hadêñ yenañ Anyô Bêñ Mesia nena,

“Ômô yabaheñ vianôn

⁴³ *endeba yatak ñê takatu ba ik vovak hadêñ o nêômô vemkapô vibiñ am.”* *Kapya Yey 110:1*

⁴⁴ *Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêñ Anyô Bêñ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêñ lim lôk anêñ Anyô Bêñ imbiñ?”*

⁴⁵ *Avômalô elañô Yisu anêñ abô imiñ denañ ma Yisu hanañ hadêñ anêñ ñê ku aêntêk,* ⁴⁶ *“Môlô noyabiñ am ek ñê lôkauk hathak abô balabuñ. Thêlô leñiñhaviñ nijik kwêv daim kêkêlô ba nemberj ek avômalô nebam i. Ma leñiñhaviñ avômalô nenañ nena, ‘Waklêvôn anyô bêñ’*

---

* 20:37: Kis 3:6

êmô loŋ ethak doŋtom halôk. Ma leŋiŋhaviŋ nêmô êtôm ñê bêŋbêŋ êmô unyak yeŋ kapô. Ma avômalô enġabôm nôŋm bêŋ ma leŋiŋhaviŋ nejaŋ nôŋm êmô ñê bêŋbêŋ iniŋ loŋ ethak êmô. ⁴⁷ Thêlô esau avi tôp ek neja iniŋ unyak ba eteŋ mek daim bomaŋ ek avômalô nêġê. Wapômbêŋ tem nêŋm vovaŋ kambom êndêŋ i.”

21

*Avi tôp te anêŋ da
(Mak 12:41-44)*

¹ Yisu hamô Wapômbêŋ anêŋ unyak ba hayê ñê lôk nôŋmkama bêŋ etak iniŋ valuseleŋ halôk alapa da. ² Ma avi tôp te atu ba nôŋmkama mi anôŋ hayô ma hatak anêŋ da hatôm valuseleŋ thalaleŋ ju iyom halôk alapa da êŋ. ³ *Yisu hayê ma hanaŋ nena, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô nena avi tôp êntêk hêv valuseleŋ bêŋ anôŋ hamôŋ ek avômalô takêntêk sapêŋ. ⁴ Avômalô nômbêŋ êntêk iniŋ valu bêŋ anôŋ hamô ma doŋtom êv doktena iyom. Ma avi tôp êntêk ma nôŋmkama mi anôŋ ma lêk hêv anêŋ valuseleŋ sapêŋ ba miŋ havalonġ dokte loŋ ami.”

*Yisu hanaŋ abô hathak unyak matheŋ Jelusalem
(Mat 24:1-2; Mak 13:1-2)*

⁵ ñê ku doho enaŋ abô hathak valu kêkêlô lôk nôŋm da mavi anôŋ atu ba etak hathak unyak matheŋ ek anêŋ lêlêyaŋ mavi anôŋ. Êŋ ma Yisu hanaŋ, ⁶ * “Odaŋô katô. Nôm takêntêk ba lêk môlô ôyê, malaiŋ bêŋ tem imbitak ba ñê vovak tem nijik nôŋmkama mavi nômbêŋ êntêk pesa ba valu yaŋ miŋ hatôm êyômô yaŋ loŋ ami.”

*Malaiŋ lomaloma tem nimbitak
(Mat 24:3-14; 10:17-22; Mak 13:3-13)*

* 21:3: 2Ko 8:12   * 21:6: Luk 19:44

⁷ Ma thêlô enaḡ hik Yisu liḡ nena, “Kêdônḡwaga, aḡḡê intu nôḡ takêḡ tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena nôḡ takêḡ lêk habobo?”

⁸ Ma Yisu hanaḡ, “Noyabiḡ am, avômalô tem nindum ek nesau môlô. ḡê lomaloma tem nêlêm esak yenaḡ athêḡ ba nenaḡ nena, ‘Ya ma Mesia atu’. Lôk nenaḡ nena, ‘Waklavônḡ pik lo leḡ anêḡ daḡ lêk habobo tem êyô.’ Ma doḡtom miḡ nônêḡmimiḡ iniy abô ba nosopa ami. ⁹ Môlô olaḡô vovak bêḡ ba avômalô iki vônô, êḡ ma miḡ nôkô ami. Nôm takêḡ tem imbitak êḡmônḡ, ma doḡtom pik lo leḡ anêḡ daḡ tem miḡ imbitak kethêḡ oyaḡ ami.”

¹⁰ Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Ma avômalô ôdônḡ yaḡ tem nijik vovak imbiḡ ôdônḡ yaḡ. Ma kiḡ yaḡ lôk anêḡ avômalô tem nijik vovak êḡndêḡ kiḡ yaḡ. ¹¹ Ma loḡ lomaloma ma duviaḡ lôk bôm ma lijiḡ bêḡ tem êyô injik avômalô bêḡ anônḡ vônô. Lavônḡiy lôkmaḡḡiy lomaloma tem êḡjêk leḡlêvônḡ ba indum avômalô nêkô kambom anônḡ.

¹² “Ma nôḡ takêḡ tem miḡ imbitak ami denaḡ ma tem nebalonḡ môlô ba nindum kambom êḡndêḡ môlô. Ma tem nenaḡ môlô bêḡ imiy unyak yeḡ lôk nindum abô ek netak môlô êḡndôk koladônḡ. Môlô osopa ya ba intu tem neja môlô ba unu numiy kiḡ lôk iniy ḡê bêḡbêḡ malediy. ¹³ Ma nôḡ êḡ tem imbitak êḡtôm loḡôndê ek nonaḡ yenaḡ Abô Mavi bêḡ êḡndêḡ i. ¹⁴ *Ma miḡ lemimimbi nena, ‘Dokte ka yêlô nanaḡ aisê êḡndêḡ thêlô’ ami. ¹⁵ *Ek malê nena yada tem yanêḡ abô lôkaur mavi êḡndêḡ môlô. Ma ḡê takatu ba idum abô ek môlô ma miḡ hatôm nijik abô êḡ pesa ami. ¹⁶ *Avômalô tem nenaḡ môlô bêḡ ba tem nijik môlô doho vônô ma môlônim lemami lôk môlôvianaḡ lôk anêḡ thalaleḡ lôk anêḡ anyô môlô tem nindum aêḡ iyom. ¹⁷ Môlô ma yenaḡ avômalô ba intu avômalô sapêḡ tem

* 21:14: Luk 12:11-12   * 21:15: Ap 6:10   * 21:16: Mat 10:21-22

nêpôlik esak môlô. ¹⁸ Ma dorjtom Wapômbêj tem eyabiņ môlô ba lemimkadôk ŋauņ te miņ hatôm nê m yak ami. ¹⁹ Ma môlô numiņ lôklokwaņ ma tem noja lôkmala êtôm wak nômbêj intu sapêj.”

Tem nimbuliņ Jelusalem

(Mat 24:15-28; Mak 13:14-23)

²⁰ Ma Yisu hanaņ, “Môlô ôyê nena ŋê vovak lodôjlodôj êyô even Jelusalem luvi, êj ma môlô noyala nena tem nimbuliņ malak lôņ êj kethej. ²¹ Aêj ba môlô takatu ba ômô Judia kapô, ma nôsôv ba unu dumlolê. Ma môlô takatu ba ômô Jelusalem kapô, ma unu viyaiņ kethej. Ma môlô takatu ba ômô Jelusalem viyaiņ, ma miņ unu kapô ami. ²² *Ek malê nena waklavôj êj ma Wapômbêj anêj wakma nê m vovaņ viyaņ ek abô takatu ba hêk Wapômbêj anêj kapya ma tem injik anôj. ²³ Ai, kikak-nena. Waklavôj êj ma tem malaiņ bêj ek avi takatu ba esabej lôk avi takatu ba êv sôm hadêj nali ek malê nena malaiņ lôk vovaņ bêj tem imbitak Israeļ iniņ pik êntêk, ma Wapômbêj anêj lamaiņ tem êyô êmô avômalô pik êj. ²⁴ *Ŋê vovak tem ini Jelusalem ma iniņ biņ vovak tem injik avômalô Jelusalem pôpônô. Ma tem neja avômalô Jelusalem vi ba ini pik lomaloma. Ma avômalô loj buyaņ tem nêyô nê mô Jelusalem ba neyabiņ Jelusalem endeba ŋê loj buyaņ iniņ waklavôj anêj daņ am.”

Anyô Anêj Nakaduņ atu tem endelê m

(Mat 24:29-35; 13:24-31)

²⁵ * “Ma lavôjiniņ tem êpôm wak lo ayôj ma vuliņ. Ma ŋgwêk budum tem injik ba pôk lôklala bomaņ ba avômalô pik sapêj tem nedaņô ba nêkô kambom anôj ba iniņ

---

* 21:22: Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7   * 21:24: Sng 79:1; ALK 11:2   * 21:25: Ais 13:10; Ese 32:7; Jol 2:31; ALK 6:12-13

auk tem ni mayaliv. ²⁶ Ma nô m takatu ba hamô leŋ tem nedowaliŋ ba avômalô tem nêkô ba nemayak esak malaiŋ bêŋ atu ba tem imbitak pik. ²⁷ *Ma wak êŋ ma tem thêlô nêgê Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbiŋ anêŋ lôkliŋyak lôk anêŋ deda lôkmaŋgiŋ. ²⁸ Nôm kama takêŋ hadum ek imbitak ma numiŋ ba nô nê m malemim esak leŋ ek malê nena waklavôŋ Wapômbêŋ nê m môlô vê êŋjêk unim malaiŋ lêk habobo.”

²⁹ Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô aêntêk, “Lemimimbi esak alokwaŋ beleŋ* lôk alokwaŋ vi imbiŋ. ³⁰ Ôyê nena alokwaŋ takêntêk habi ŋauŋ belap, êŋ ma oyala nena wak mavi lêk habobo. ³¹ Ma aêŋ iyom, môlô ôyê nô m takêŋ habitak, êŋ ma noyala nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êyô ketheŋ.

³² “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena avômalô bôlôŋ êntêk tem miŋ nema ami denaŋ ma nô m takêntêk sapêŋ tem imbitak. ³³ Pik lo leŋ tem nê m yak ba ni, ma doŋtom yenaŋ abô bute miŋ hatôm nê m yak ami.

³⁴⁻³⁵ “Môlô noyabiŋ am. Anyô Anêŋ Nakaduŋ tem êlêm esak loŋbô ba tem êpôm avômalô pik sapêŋ. Môlô udum pik anêŋ kobom ba unum waiŋ ba olo molo lôk lemimhikam hathak nô m kama pik, ma wak êŋ tem enja môlô ketheŋ êtôm gwasilim ba tem nosoŋ kambom. ³⁶ Aêŋ ba wak nô mbêŋ intu ma môlô noyabiŋ am lôklokwaŋ ba noteŋ mek ek Wapômbêŋ nê m môlô sa ek numiŋ lôklokwaŋ ek nô m takêntêk miŋ hatôm imbuliŋ môlô ami. Êŋ ma môlô hatôm numiŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma.”

³⁷ Wak nô mbêŋ intu ma Yisu hadôŋ avômalô hamô Wapômbêŋ anêŋ unyak mathêŋ. Ma bôlôvôŋ ma yani hathak hi hamô Dum Oliv. ³⁸ Ma lôkbôk momaŋiniŋ ma

* 21:27: Dan 7:13; Mat 26:64; ALK 1:7
Nôŋgô Mat 24:32.

* 21:29: Abô Bômbôm ma “fik”.

avômalô sapêṅ ethak i unyak mathenṅ ek elarjô Yisu anêṅ abô.

22

Judas hanaṅ Yisu bêṅ

(Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53)

¹ Waklavônṅ anêṅ athêṅ nena Eyaṅ Polom Yis Mi lêk habobo ba thêlô elam waklavônṅ êṅ nena Hale Ba Hi.* ² Ma ṅê bêṅbêṅ êbôk da lôk ṅê lôkauk hathak abô balabuṅ êbôlêm loṅôndê ek nijik Yisu vônô ek malê nena thêlô êkô ek avômalô. ³* Ma Sadaṅ halôk Judas Iskaliot la. Yani ma ṅê ku laumiṅ ba lahavuju takatu te. ⁴ Yani hi ba hanaṅ abô haviṅ ṅê bêṅbêṅ êbôk da lôk unyak mathenṅ iniṅ sôp bidoṅ nena yani tem enaṅ Yisu bêṅ aisê? ⁵ ṅê êṅ leṅṅmavi ma thêlô evak abô ek nêṅnêṅ valuseleṅ êndêṅ yani. ⁶ Êṅ ma Judas halôk hathak thêlônṅ abô ba hadum ek nêṅ Yisu êndôk thêlô baheṅṅ êndêṅ wak te atu ba avômalô miṅ êmô haviṅ Yisu ami.

ṅê ku lokwanju êpôpêk nôṅ

(Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30)

⁷ *Waklavônṅ anêṅ athêṅ nena Eyaṅ Polom Yis Mi hayô. Wak êṅ ma thêlô ik boksipsip nakaduṅ te vônô ek leṅṅhabi waklavônṅ anêṅ athêṅ nena Hale ba Hi. ⁸ Êṅ ma Yisu hêṅ Pita lo Jon ba i ma hanaṅ, “Mamu unu nôpôpêk nôṅ waklavônṅ Hale ba Hi ek alalô aṅgaṅ.”

⁹ Ma thai enaṅ hik Yisu liṅ, “Yai napôpêk nôṅ êmô êsê?”

---

* 22:1: Sêbôk ba Wapômbêṅ hêṅ anêṅ aṅela atu ba idum ku injik anyô vônô ma hik ṅê Ijip iniṅ nali vônô. Ma doṅtom ṅê Israeḷ esaba thalaleṅ hathak unyak abôlêk ba intu aṅela miṅ hik iniṅ nali ami. Yani hayê thalaleṅ ma hatak ma hale ba hi. * 22:3: Jon 13:2,27 * 22:7: Kis 12:1-27

¹⁰ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thai nena, “Odaŋô. Mamu unu malak bêŋ kapô ma tem nôpôm anyô te hawa ŋaŋ lôk uŋ. Ma nosopa yani ba numbitak nôyô unyak atu ba yani habitak hayô ba hi. ¹¹ Êŋ ma nonaŋ êndêŋ unyak anêŋ alaŋ nena, ‘Kêdôŋwaga hanaŋ hik o liŋ nena unyak kapô atu ba yaŋgaŋ nôŋŋ waklavôŋ Hale ba Hi imbiŋ yenaŋ ŋê ku hamô êsê?’ ¹² Êŋ ma tem injik unyak kapô bêŋ atu ba hêk vuliŋ thô êndêŋ mamu. Unyak kapô êŋ ma nômkama sapêŋ bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk nôŋŋ êmô loŋ êŋ.”

¹³ Êŋ ma thai i ma êpôm nômkama sapêŋ hatôm atu ba yani hanaŋ. Êŋ ma thai êpôpêk waklavôŋ Hale ba Hi anêŋ nôŋŋ.

Yisu hêv polom lôk waiŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku

(Mat 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Ko 11:23-25)

¹⁴ Wakma nejaŋ nôŋŋ hayô ma Yisu hayaŋ nôŋŋ hamô haviŋ anêŋ aposel. ¹⁵ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Ya vovaŋ ek yaŋgaŋ nôŋŋ waklavôŋ Hale ba Hi imbiŋ môlô vêm ka yanja vovaŋ. ¹⁶ Yahanaŋ avanôŋ nena tem miŋ yaŋgaŋ nôŋŋ êntêk esak loŋbô ami endeba waklavôŋ Hale ba Hi injik anôŋ ênjêk Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak am.”

¹⁷ Ma yani hawa waiŋ lôk tase ma hêv lamavi ma hanaŋ, “Noja ba nunum imbiŋ am. ¹⁸ Yanaŋ êndêŋ môlô nena tem miŋ hatôm yanum waiŋ esak loŋbô ami endeba Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak êlêm am.”

¹⁹ Ma yani hawa polom te ma hêv lamavi ma haya ba hêv hadêŋ thêlô ma hanaŋ, “Êntêk ma yenaŋ vathiap atu ba yahêv ek nêŋ môlô sa. Nundum aêŋ ek lemimimbi ya.”

²⁰ Eyaŋ vêm ma hadum aêŋ hathak tase lôk waiŋ ma hanaŋ, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenaŋ thalaleŋ ba tem yaŋgasô ek nêŋ môlô sa. ²¹ *Ma doŋtom odaŋô. Ôpatu ba tem enaŋ ya bêŋ lêk hayaŋ nôŋŋ

* 22:21: Sng 41:9; Jon 13:21-22

haviņ ya. ²² Anyô Anêņ Nakaduņ atu tem indum êtôm atu ba Wapômbêņ bôk hanaņ yôv, ma doņtom alikakna. Malaiņ bêņ ek ôpatu ba hanaņ yani bêņ.” ²³ Ņê ku elañô abô êņ ma thêlôda enaņ hik i liņ nena, “Opalê te tem indum nôm êņ?”

²⁴ *Ma Yisu anêņ Ņê ku êkôki nena thêlônij opalê tem êtôm thêlônij anyô bêņ êmô loņ lôkliņyak atu ba tem imbitak emberņ yam. ²⁵ *Ma Yisu hanaņ hadêņ thêlô nena, “Avômalô daluk iniņ kiņ ethak ebam i ba ibuliņ Ņê takatu ba êmô thêlô vibiņ. Ma Ņê lôk athêņ leņiņhaviņ avômalô nebam thêlô nena ‘Ņê wapôm mavi’. ²⁶ *Ma doņtom mólô miņ nundum aêņ ami. Mólônim anyô lôk athêņ indum êtôm anyô athêņ mi. Ma mólônim anyô bêņ indum ku êtôm anyô ku oyaņ. ²⁷ *Opalê te ma anyô bêņ, ôpatu ba halôk hamô ba hayaņ nôm mena ôpatu ba hapôpêk nôm? Ôpatu ba halôk hamô ba hayaņ nôm, aêņ e? Ma doņtom yahamô haviņ mólô hatôm anyô ku te.

²⁸ “Mólô takatu ba malaiņ lomaloma habitak ma doņtom ômô haviņ ya denaņ. ²⁹⁻³⁰ *Ma yahêv athêņ ‘kiņ’ hadêņ mólô hatôm wakamik hêv hadêņ ya ek mólô tem oņgwaņ nôm lôk nunum ņaņ imbiņ ya êmô yenaņ loņ lôkliņyak. Ma mólô tem nôtôm kiņ ek noyabiņ avômalô Israêl ôdôņ laumiņ ba lahavuju takatu.”

Yisu hanaņ nena Pita tem enaņ nena hathônj yani paliņ

(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38)

³¹ Ma Yisu hanaņ, “Saimon, Saimon, ondaņô. Sadaņ hanaņ hik Wapômbêņ liņ ek yani êyôkwiņ mólô êtôm lovak hayôkwiņ alokwaņ te ek êņjê nena o lôklokwaņ mena mi e? ³² *Ma doņtom lêk yahateņ mek yôv ek anêm

* 22:24: Luk 9:46 * 22:25: Mat 20:25-27; Mak 10:42-45 * 22:26: Mat 23:11; Mak 9:35 * 22:27: Jon 13:12-15 * 22:29-30: Mat 19:28 * 22:32: Jon 17:15

hôiêvhaij miñ nêm yak ami. Ma hole o liliñ, êñ ma ombatho môlôviyañ loñ.”

³³ Ma doñtom Pita hanañ, “Anyô Bêñ, ya anyô lôklok-wañ ba ya hatôm yamô koladôñ ba yama imbiñ o.”

³⁴ Ma doñtom Yisu hanañ nena, “Pita, yanañ êndêñ o nena bôlôvôñ êntêk ma tale miñ halañ ami denañ, ma tem onañ êtôm bôlôñ lô nena hôthôñ ya paliñ.”

Noja valuselej lôk vak ma biñ vovak

³⁵ *Yôv ma Yisu hanañ hadêñ thêlô aêntêk, “Bôk yahêv môlô ba u ma miñ môlô owa valuselej lôk vak lôk vemimkapô bokñgôp haviñ môlô ami. Wak êñ ma môlô nômkama mi e?”

Ma thêlô enañ, “Mi, hamô.”

³⁶ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Ma doñtom lêk anêm valuselej lôk vak hamô ma noja. Ma o biñ vovak mi, ma nêm anêm kwêv daim ek nêñêm vuli ma onja biñ vovak esak. ³⁷ *Ek malê nena Wapômbêñ anêñ kapyà hanañ aêntêk, ‘Thêlô tem nêgê yani êtôm anyô kambom te.’ Abô êñ tem injik anôñ esak ya ma nômkama sapêñ atu ba hathak ya ma anêñ dañ tem êyô.”

³⁸ Ma thêlô enañ, “Anyô Bêñ, nôñgô yêlôaniñ biñ vovak ju êntêk hamiñ.”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Yôv.”

Yisu hatej mek hamô Dum Oliv

(Mat 26:36-46; Mak 14:32-42)

³⁹ Yisu hatak Jelusalem ma hi Dum Oliv hatôm hathak hadum, ma ñê ku esopa yani. ⁴⁰ Yisu hayô loñ êñ ma hanañ hadêñ thêlô nena, “Notêñ mek ek miñ nôñêm yak ba nundum kambom ami.” ⁴¹ Ma hatak thêlô ba hi daim dokte. Ma halek vadôñ lêlô ma hatej mek aêntêk,

* 22:35: Luk 9:3; 10:4   * 22:37: Ais 53:12

⁴² “Wakamik, lemhaviņ nêm tase êntêk vê ênjêk ya, ma nêm vê. Ma doņtom miņ osopa yenaņ yaleņhaviņ ami. Mi, osopa oda anêm lemhaviņ.”

⁴³ Ma aņela te anêņ leņ hayô ek yani ma havatho yani loņ. ⁴⁴ Yisu kapô malaiņ kambom ba hateņ mek lôklokwan ba vovanik hatektek halôk pik hatôm thalaleņ.

⁴⁵ Yani hateņ mek yôv ma haviyô hamiņ ma hi hadêņ anêņ nê ku ma hayê thêlô êk sôm ek malê nena thêlôniņ kapôlôņiņ malaiņ kambom. ⁴⁶ Ma hanaņ hadêņ thêlô, “Môlô ôêk sôm eka? Numbiyô noteņ mek ek miņ nônêm yak ba nundum kambom ami.”

Thêlô evaloņ Yisu

(Mat 26:47-56; Mak 14:43-52; Jon 18:1-11)

⁴⁷ Yisu hanaņ abô denaņ ma avômalô bêņ anôņ êyô. Ôpatu ba elam nena Judas, yani ma nê ku laumiņ ba lahavuju takatu te, intu halom thêlô ba êlêm. Yani hayô ek indiuņ Yisu, ⁴⁸ ma doņtom Yisu hanaņ hik ôpêņ liņ aêntêk, “Judas, hudum ek undiuņ Anyô Anêņ Nakaduņ atu ek onaņ yani bêņ e?”

⁴⁹ Êņ ma nê ku eyala nôm atu ba tem imbitak ba intu enaņ, “Anyô Bêņ, yêlô naņgik thêlô esak biņ vovak e?”

⁵⁰ Êņ ma thêlôniņ anyô te hale anyô bêņ habôk da anêņ anyô ku te limbuk vianôņ vê.

⁵¹ Ma Yisu hayê ma hanaņ, “Dô.” Ma hatak baņ hayôhêk ôpêņ limbuk ma habitak mavi hathak loņbô.

⁵² Êņ ma Yisu hanaņ hadêņ nê bêņbêņ êbôk da lôk unyak mathen iniņ sôp bidonj lôk nê bêņbêņ takatu ba êlêm ek nebalonj yani aêntêk, “Ya ma anyô kambom anôņ ba intu owa biņ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobalonj ya e? ⁵³ Aisê? Wak nômbêņ intu ma yahamô unyak mathen anêņ piklêvônj haviņ môlô ma miņ ovalonj ya ami eka? Ma

doɽtom lêk ma momaɽiniɽ hayabiɽ pik ba intu môlônim waklavôɽ.”

Pita hanaɽ nena yani hathônɽ Yisu paliɽ

(Mat 26:69-75; Mak 14:66-72; Jon 18:15-18,25-27)

⁵⁴ *Ma evaloɽ Yisu ba ewa ba i êyô anyô bêɽ habôk da anêɽ unyak. Ma Pita hasopa haveɽ yam ma doɽtom haveɽ daim dokte. ⁵⁵ Anyô doho ebaɽ atum hamô unyak êɽ anêɽ badêɽ kapô, ma Pita hi halôk hamô haviɽ thêlô. ⁵⁶ Pita hamô atum deda ma avi ku te hatitiɽ yani ma hanaɽ, “Anyô êntêk ma hathak hamô haviɽ Yisu.”

⁵⁷ Ma doɽtom Pita hanaɽ, “Livônɽ, yahathônɽ ôpêɽ paliɽ.”

⁵⁸ Kasana ma anyô yaɽ hayê yani ma hanaɽ, “O ma ɽê takatu iniɽ anyô te.”

Ma doɽtom Pita hanaɽ, “Mi anônɽ.”

⁵⁹ Yani hamô hatôm wakma te ma anyô yaɽ hanaɽ lôklokwaɽ hathak loɽbô nena, “Avanônɽ biɽ, yani ma anyô Galili te. Aêɽ ba yani ma Yisu anêɽ anyô ku te.”

⁶⁰ Ma Pita hanaɽ, “Aiyaɽ, yahathônɽ anêm abô paliɽ!” Pita hanaɽ denaɽ ma tale halaɽ. ⁶¹ Ma Anyô Bêɽ hik i liliɽ ma hatitiɽ Pita ma Pita lahabi anêɽ abô atu ba hanaɽ, “Tale miɽ halaɽ ami denaɽ ma tem onaɽ êtôm bôlônɽ lô nena hôthônɽ ya paliɽ.” ⁶² Êɽ ma Pita hale yaiɽ ma lahiki ba halaɽ bêɽ.

Ik Yisu lôk emalik hathak

(Mat 26:67-68; Mak 14:65)

⁶³ ɽê takatu ba evaloɽ Yisu enaɽ abôma hathak yani ma ik yani. ⁶⁴ Thêlô ivuliv thohavloma siɽ ma ik yani ba enaɽ nena, “O plopet te ma onaɽ nena opalê intu hik o?” ⁶⁵ Ma enaɽ abô kambom lomaloma hadêɽ yani haviɽ.

---

* 22:54: Mak 14:53-54

*Enaŋ Yisu bêŋ hamiŋ Israeŋ iniŋ nê bêŋbêŋ maleŋiŋ
(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Jon 18:19-24)*

⁶⁶Haviyô hayaŋ ma avômalô Israeŋ iniŋ nê bêŋbêŋ ethak doŋtom ek eŋaŋ abô. Nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ êmô. Ma thêlô ewa Yisu ba enaŋ hik yani liŋ, ⁶⁷* “Onaŋ êndêŋ yêlô nena o ma Mesia e?”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Yanaŋ abô êŋ êndêŋ môlô, êŋ ma môlô tem miŋ nônêmimbiŋ ami. ⁶⁸ Ma yanaŋ injik môlô liŋ, ma tem miŋ môlô nonaŋ viyaŋ ami. ⁶⁹* Ma doŋtom yaô ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êyô êmô Wapômbêŋ lôklokwaŋ anêŋ baŋ vianôŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.”

⁷⁰ Ma thêlô sapêŋ enaŋ hik yani liŋ, “Aêŋ ba oda ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ e?”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlôda oyala ba onaŋ.”

⁷¹ Êŋ ma thêlô enaŋ, “Aisê ka alalô leŋiŋhaviŋ nadaŋô abô doho imbiŋ? Yani hanaŋ yanida bêŋ ba alalô lêk alaŋô yôv.”

23

*Enaŋ Yisu bêŋ hamiŋ Pailat ma
(Mat 27:11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38)*

¹ Ma nê bêŋbêŋ takatu iviyô ma ewa Yisu ba i ek Pailat. ² Êŋ ma enaŋ yani bêŋ aêntêk, “Ôpêntêk habuliŋ yêlôaniŋ avômalô. Yani hadô môlô Lom noyabiŋ yêlô ba hanaŋ ek miŋ nênem takis êndêŋ Sisa ami. Ma hanaŋ nena yani ma Mesia. Mesia anêŋ ôdôŋ nena kiŋ.”

³ Ma Pailat hanaŋ hik Yisu liŋ, “O ma avômalô Israeŋ iniŋ kiŋ e?”

Ma Yisu hanaŋ nena, “Intu êŋ, hatôm intu honaŋ.”

---

* 22:67: Jon 3:12   * 22:69: Ap 7:56

⁴ Êñ ma Pailat hanañ hadêñ ñê bêñbêñ êbôk da lôk avômalô nômbêñ atu nena, “Miñ yahapôm yani anêñ kambom la ami.”

⁵ Ma doñtom enañ lôklokwañ nena, “Yani hadôn avômalô ba halela iniñ auk haveñ Judia lôkthô. Môn hêk Galili aleba hayô loñ êntêk.”

⁶ Pailat halañ abô êñ ma hanañ hik thêlô liñ, “Ôpêñ ma anyô Galili e?” ⁷*Pailat halañ nena Yisu halêm anêñ Galili, êñ ma hêv yani hi hadêñ Helot ek malê nena yani hayabiñ loñ êñ. Wak êñ ma Helot hamô Jêlusalem haviñ.

⁸ Ma Helot hayê Yisu ba lamavi bêñ anôn. Yani bôk halañ abô hathak Yisu ba lahaviñ êñjê yani ma doñtom mi aleba lêk hayê ma lahaviñ Yisu indum lavônñ te ek yani êñjê. ⁹ Ba intu Helot hanañ hik Yisu liñ bêñ anôn, ma doñtom yani bônôn iyom. ¹⁰ Ma ñê bêñbêñ êbôk da lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ takatu ba imiñ loñ êñ enañ abô lôklokwañ ba ibi yani liñkupik hathak abô lomaloma. ¹¹ Êñ ma Helot lôk anêñ ñê vovak ewa kiñ anêñ kwêv thalaleñ daim te ma ik hathak Yisu ma enañ abôma ba emalik hathak yani. Vêm ma Helot hêv yani ba hi ek Pailat hathak loñbô. ¹² Bôk Helot lo Pailat êpôlik hathak i, ma doñtom lêk ma thai ibitak ñê môlô.

Pailat hanañ ba ik Yisu hathak a

(Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:38-19:16)

¹³ Yôv ma Pailat halam ñê bêñbêñ êbôk da lôk ñê bêñbêñ lôk avômalô ba ethak doñtom. ¹⁴ Ma hanañ, “Môlôwa anyô êntêk halêm hadêñ ya ma môlô onañ nena anyô êntêk hanañ abôyañ hadêñ avômalô ek thêlô nêndô Lom eyabiñ thêlô. Ma môlô ômô ma yahanañ hik ôpêñ liñ hathak nôm takêñ. Yôv ma môlô odañô. Miñ yahapôm ôpêntêk anêñ kambom takatu ba môlô onañ yani bêñ

* 23:7: Luk 3:1

hathak ami. ¹⁵ Ma Helot anêḡ auk aêḡ iyom ba intu hêv ôpêntêk halêm hadêḡ alalô hathak loḡbô. Odaḡô. Anyô êntêk miḡ hadum kambom te ek yanaḡ nena nijik yani vônô ami. ¹⁶⁻¹⁷ Aêḡ ba yambali yani ma yatak yani ba ni.”*

¹⁸ Ma doḡtom avômalô sapêḡ elam kaêk lôklala aêntêk, “Nijik ôpêntu vônô ma netak Balabas ba êlêm êndêḡ yêlô.”

¹⁹ (Balabas ma ôpatu ba hik vovak hadêḡ gavman Lom hamô Jerusalem kapô ba hik anyô te vônô ba êdô yani hamô koladôḡ.)

²⁰ Yôv ma Pailat hadum ek etak Yisu ba ni. Êḡ ma yani halam hadêḡ avômalô hathak loḡbô. ²¹ Ma doḡtom thêlô elam lôbôlôḡ aêntêk, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

²² Yôv ma Pailat hanaḡ bôlôḡ te lô hadêḡ thêlô nena, “Eka? Yani hadum malê kambom? Ôdôḡ te miḡ hamô ek yaḡḡik yani vônô ami. Aêḡ ba tem yambali yani ma yatak yani ba ni.”

²³ Ma doḡtom thêlô lôklokwaḡ kambom ba elam kaêk nena Pailat injik Yisu esak a. Thêlônḡ kaêk êḡ ma bêḡ anôḡ ba Pailat halaḡô. ²⁴ Aêḡ ba Pailat hasopa thêlônḡ abô ²⁵ ba hatak Balabas hadêḡ thêlô ma hêv Yisu hadêḡ ḡê vovak hatôm iniḡ leḡḡhaviḡ.

Ik Yisu hathak a

(*Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27*)

²⁶ Thêlô ewa Yisu ba i ma êpôm anyô Sailini te halôk loḡôndê ba anêḡ athêḡ nena Saimon. Yani halêm anêḡ loḡ buyaḡ ba hadum ek ni Jerusalem. Ma ḡê vovak evaloḡ yani ba êv Yisu anêḡ a ba hawa ba haveḡ Yisu yam.

---

* ^{23:16-17}: ḡê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Luk hatô ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Kobom te hamô Jerusalem aêntêk, “Hanaḡ aêḡ ek malê nena waklavôḡ nôḡm bêḡ êḡ anêḡ sondabêḡ tomtom ma hêv anyô koladôḡ te vê ba hi hadêḡ i”.

²⁷ Ma avômalô bêñ anôn everj Yisu yam, lôk avi doho elañ asêñ malêñ ba everj yani yam. ²⁸ Ma doñtom Yisu hik i liliñ ma hanañ hadêñ thêlô aêntêk, “Môlô avi Jerusalem, miñ nodañ ek ya ami. Mi, nodañ ek amda lôk nalumi. ²⁹ *Odañô, malaiñ bêñ tem êyô ma tem avômalô nenañ aêntêk, ‘Avi yamu atu ba avômena mi lôk miñ bôk êv sum ami, thêlô nêmo mavi ek malê nena iniñ avômena miñ hatôm nêpôm vovañ ami.’ ³⁰ *Wak êñ ma avômalô tem nenañ êndêñ dumlolê nena, ‘Upu ba usivuy yêlô.’” ³¹ Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te aêntêk, “Lêk ma idum kambom hadêñ alokwañ lôkmala ma tem nindum malê êndêñ alokwañ kapok?”

³² Ma thêlô ewa anyô kambom ju haviñ ek nijik vônô imbiñ Yisu. ³³ Thêlô i êyô loñ te ba anêñ athêñ nena Lenkadôk Lokwañ. Loñ êñ ma thêlô êthôkwêñ Yisu lôk anyô kambom ju atu hathak a. Êthôkwêñ yañ hamiñ Yisu bañ vianôn ma yañ hamiñ bañ vikeñ. ³⁴ *Ma Yisu hanañ, “Wakamik, nêmo thêlônin kambom vê ek malê nena thêlô êthôn paliñ ba idum.” Vêmo ma ñê vovak ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anêñ kwêv lo sôp.

³⁵ *Avômalô imiñ ba êyê iyom. Ma ñê bêñbêñ ibi yani liliñ ba enañ, “Yani bôk hêv avômalô vi bulubiñ. Yani ma Mesia, ôpatu ba Wapômbêñ bôk hatak yôv ek nêmo avômalô bulubiñ, êñ ma nêmo yanida bulubiñ.”

³⁶ *Ma ñê vovak êyô haviñ ba enañ abôma ma êv waiñ maniñ hadêñ yani. ³⁷ Ma enañ, “O ma avômalô Israêl iniñ kiñ e? Êñ ma nêmo oda bulubiñ.” ³⁸ Ma eto abô te hamiñ Yisu vuliñ aêntêk,

AVÔMALÔ ISRAEL INIÑ KIÑ

---

* 23:29: Luk 21:23   * 23:30: Hos 10:8; ALK 6:16   * 23:34: Sng 22:18;
Ais 53:12   * 23:35: Sng 22:7-8   * 23:36: Sng 69:21

³⁹ Anyô kambom ju atu ba êthôkwêñ haviñ Yisu ma yañ hanañ abôma hadêñ Yisu nena, “O ma Mesia e? Êñ ma nêma oda bulubiñ lôk yai imbiñ.”

⁴⁰ Ma doñtom yañ halañô abô êñ ma hathañ yañ êñ ba hanañ, “Alalô tem nama ba miñ hôkô ek Wapômbêñ ami e? ⁴¹ Alai adum kambom bêñ anôn ba intu êv vovañ hadêñ alai, ma doñtom ôpêntêk ma miñ hadum kambom te ami.” ⁴² Êñ ma hanañ, “Yisu, hôyô anêma loñ lôkliñyak ma lemimbi ya.”

⁴³ Ma Yisu hanañ, “Yanañ avañônñ êndêñ o nena yaô ma tem ômô imbiñ ya êmô malak leñ.”

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ *Habobo waktêvônñ biñ ma momañiniñ hayô pik sapêñ vov ba hêk aleba hayô 3 kilok. Ma sôp bêñ atu ba êthôkwêñ hamiñ unyak mathêñ kapô hapup hi luvi. ⁴⁶ Ma Yisu halam kaêk lôklala nena, “Wakamik, oyabiñ yadahôlônñ.” Yani hanañ aêñ ma auk habitak ba hi ma hama.

⁴⁷ Anyô vovak laik hayê nôma êñ ma yani habô Wapômbêñ anêñ athêñ ba hanañ, “Avañônñ biñ, ôpêntêk ma anyô thêthônñ mavi.” ⁴⁸ Ma avômalô takatu ba ethak doñtom ba imiñ ek êyê, thêlô êyê nôma êñ ba kapôlônñ malaiñ kambom ba ik biñ daluk ba êvôi. ⁴⁹ Ma doñtom Yisu anêñ avômalô sapêñ lôk avi takatu ba everñ haviñ yani hêk Galili ba êlêma imiñ daim dokte ma êyê nôma takatu ba habitak.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Josep ma anyô Alimatia te anêñ Judia. Yani hayabiñ waktêvônñ atu ba Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak tem êlêma pik. Yani ma anyô thêthônñ mavi te ma Sanhedlin iniñ

* 23:44-45: Hib 6:19-20; 10:19-20

anyô bêñ te. Ma miñ halôk hathak Sanhedlin iniñ auk atu ba ik Yisu vônô ami. ⁵² Ba intu hi hadêñ Pailat ma hanañ hik liñ ek enja Yisu anêñ kupik. ⁵³ Êñ ma hawa Yisu liñkupik vê ma havuliv siñ hathak sôp, ma hawa ba hi hadô hêk siô lukmuk atu ba ekolop valu ba abyañ ek nedav ñê ñama êndôk. Ma miñ bôk êdô anyô ñama la hêk ami.

⁵⁴⁻⁵⁵ Avi takatu ba esopa Yisu hêk Galili ba êlêm, ma esopa Josep ba i êyê valu abyañ atu ba êdô Yisu hêk. Wak êñ ma waklavôñ atu ba avômalô Israêl nêpôpêk i ek nêgê Sabat. ⁵⁶ *Aêñ ba avi takêñ i iniñ unyak ma êpôpêk nôm ôv mavi lôk nôm lêñlêñ. Sabat hayô ma ewa lovak hatôm balabuñ hanañ.

24

Yisu haviyô hathak loñbô

(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10)

¹ Sonda êñ anêñ wak te môn anêñ lôkbôk momañiniñ ma avi ewa nôm ôv mavi takatu ba bôk epesañ yôv ba i siô. ² Thêlô êyô ma êyê valu atu ba hamô lôv abôlêk lêk ibubi hi hamô dañ. ³ Ma thêlô ibitak êyô kapô, ma doñtom thêlô miñ êpôm Anyô Bêñ Yisu anêñ kupik ami. ⁴ Ma thêlô leñiñhabi bêñ anôñ imiñ denañ ma ketheñ oyañ ma anyô ju lôk kwêv thapuk hatôm damak hêv imiñ haviñ thêlô. ⁵ Êñ ma avi takêñ êkô ba êkôm ba êyê pik. Ma doñtom thai enañ hadêñ thêlô aêntêk, “Aisê ka môlô ôlêm ôbôlêm anyô lôkmala haveñ ñê ñama iniñ loñ? ⁶ *Yani miñ hêk loñ êntêk ami, ma yani lêk haviyô yôv. Ma môlô lemimbi abô sêbôk ba yani hanañ hadêñ môlô hêk Galili. ⁷ Yani hanañ aêntêk, “Tem nêñêm Anyô Anêñ Nakaduñ atu êndôk ñê kambom baherñ ba nijik yani vônô esak a ma êtôm wak

* 23:56: Kis 20:10; Lo 5:14   * 24:6: Luk 9:22

lô ma tem imbiyô esak loḡbô.’ ” ⁸ Êḡ ma thêlô leḡḡhabî abô êḡ.

⁹ Êḡ ma thêlô etak siô ba êvôi ma enaḡ abô takêḡ sapêḡ hadêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavute lôk avômalô vi atu ba êmô haviḡ. ¹⁰ Avi takêḡ te ma Malia anêḡ Magadala, ma Joana lo Jems anêḡ talêbô Malia, lôk avi doho haviḡ. ¹¹ Ma aposel elañô avi takêḡ iniḡ abô ba esoḡ nena enaḡ abô molo la ba miḡ êvhaviḡ ami. ¹² Ma doḡtom Pita haviyô ma halaḡviḡ ba hi siô ma hakôm ba hayê sôp iyom hamô. Yôv ma yani hale hi anêḡ unyak hathak loḡbô ma lahabi bêḡ anôḡ hathak nôḡ takatu ba lêk habitak.

Yisu hapôm anyô lokwanju halôk loḡndê

(Mak 16:12-13)

¹³ Wak êḡ iyom ma anyô ku ju i malak Emeus. Loḡ êḡ hamô daim dokte hatôm 11 kilomita ek Jelusalem. ¹⁴ Thai evenḡ loḡndê ba i ma enaḡ hathak nôḡ takatu ba habitak. ¹⁵ Thai enaḡ abô bêḡ anôḡ, ma Yisu da halêm haveḡ haviḡ thai, ¹⁶ ma doḡtom Yisu hik thai maleḡ loḡ ba miḡ eyala yani ami.

¹⁷ Ma yani hanaḡ hik thai liḡ, “Mamu onaḡ malê?”

Êḡ ma thai imiḡ ma idum hatôm thai elañ. ¹⁸ Anyô yaḡ anêḡ athêḡ nena Kelopas hanaḡ hik yani liḡ, “Êê, avômalô Jelusalem sapêḡ eyala nôḡ atu ba lêk habitak hêk loḡ êntêk, ma hoverḡ êsê ba miḡ hoyala ami?”

¹⁹ Ma Yisu hanaḡ hik thai liḡ, “Malê?”

Ma thai enaḡ hadêḡ yani nena, “Nôm takatu ba habitak hapôm Yisu anêḡ Nasalet. Yani ma plopet te ba hadum ku bêḡbêḡ ba anêḡ abô ma lôkliḡyak kambom hamiḡ Wapômbêḡ ma lôk avômalô sapêḡ maleḡḡ. ²⁰⁻²¹ *Ma yêlô leḡḡhabî nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡ Israeḡ vê êḡḡêk iniḡ malaiḡ. Ma doḡtom alalôaniḡ ḡê

* 24:20-21: Luk 19:11; Ap 1:6

bêḡbêḡ lôk ḡê bêḡbêḡ êbôk da enaḡ yani bêḡ hadêḡ Lom iniḡ anyô bêḡ ba halôk hathak iniḡ abô ba intu ik vônô hathak a. Ma lêk ma wak te lô. ²² Ma yêlôaniḡ avi doho elela yêlôaniḡ auk. Hadêḡ lôkbôk momaḡiniḡ ma thêlô i siô ²³ ma miḡ êpôm Yisu anêḡ kupik ami. Ma thêlô êvô êlêm ma enaḡ nena thêlô êyê wêḡ aḡela doho ba enaḡ nena Yisu hamô lôkmala. ²⁴ *Ma yêlôaniḡ anyô doho i siô ma êyê nôḡ takeḡ hatôm atu ba avi enaḡ, ma doḡtom thêlô miḡ êyê Yisu ami.”

²⁵ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thai nena, “Mamu ḡê auk mi lôk kapôlômim pulusikna ba intu miḡ ôêvhaviḡ plopet iniḡ abô ami! ²⁶ *Thêlô bôk enaḡ yôv nena Mesia tem enja vovaḡ takêḡ vêm ka tem enja anêḡ athêḡ lôkmaḡiḡiḡ êḡjêk leḡ.” ²⁷ *Vêm ma yani hawa Wapômbêḡ anêḡ abô takatu ba bôk eto hathak yanida sa hadêḡ thai. Môḡ ma hanaḡ hathak Mose anêḡ kapya vêm ma plopet sapêḡ iniḡ abô takatu ba bôk eto hathak yani haviḡ.

²⁸ Ma thêlô êyô malak Emeus ma Yisu hadum ek ni thêthô. ²⁹ Ma doḡtom thai enaḡ lôklokwaḡ, “Lêk yaḡsiḡ habôk ba tem bôlôvônḡ ba dô ma ôḡô imbiḡ yai.” Êḡ ma yani hi unyak kapô ek êḡjêk imbiḡ thai.

³⁰ Yôv ma thêlô êḡô ek nejaḡ nôḡ ma yani hawa polom ba hêv mek ma haya ba hêv hadêḡ thai. ³¹ Thai êyê ma maleḡ hakyav ba eyala yani. Ma ketheḡ oyaḡ ma yani mi. ³² Ma thai enaḡ hadêḡ i nena, “Êê, avanônḡ biḡ. Alai aveḡ loḡônḡdê ma yani hik Wapômbêḡ anêḡ abô thô ba alaianiḡ kapôlônḡiḡ hatôm atum hathaḡ.”

³³ Ma bôlônḡ doḡtom ma thai etak loḡ êḡ ma ele i Jelusalem hathak loḡbô. Thai êyô ma êpôm ḡê ku laumiḡ ba lahavute lôk anyô doho ethak doḡtom haviḡ ba êḡô.

---

* 24:24: Jon 20:3-10   * 24:26: Luk 9:22   * 24:27: Sng 22:1-21; Ais 53

³⁴ *Ma thêlô enaḡ hadêḡ thai aêntêk, “Avanôḡ birḡ nena Anyô Bêḡ haviyô hathak loḡbô ba yani hik i thô hadêḡ Saimon.” ³⁵ Yôv ma anyô ju êḡ enaḡ nôḡ takatu ba hapôm thai halôk loḡndê lôk polom atu ba yani haya, êḡ ma thai eyala nena Yisu.

ḡê ku êyê Yisu hathak loḡbô

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23)

³⁶ ḡê ku enaḡ abô êḡmô denaḡ ma Yisu hamiḡ thêlô malêvôḡ ma hanaḡ, “Môlô kapôlômim êḡḡêk labali!”

³⁷ *Ma thêlô esonḡ nena ḡḡôk anyô dahô ba êkô kambom.

³⁸ Ma doḡtom Yisu hanaḡ, “Môlô osonḡ ba unim auk hêv yak eka? ³⁹ Ôḡḡô yabaheḡ lo yaveḡ. Yada êḡ êntêk ba nobalonḡ yalenḡvinḡkupik. Ma ḡḡôk liḡkupik mi, ma doḡtom yenaḡ ma hamô.” ⁴⁰ Êḡ ma Yisu hik va lo baḡ thô hadêḡ thêlô.

⁴¹ Thêlô êyê yani ma leḡḡmavi, ma doḡtom thêlônḡ auk mayaliv ba miḡ êvhaviḡ ami. Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Nôm doho hamô e?” ⁴² Êḡ ma êv alim êbôk kabuk te vi, ⁴³ ma yani hawa ba hayaḡ ma thêlô êyê.

⁴⁴ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Bôk yahamô lôkmala haviḡ môlô, ma yahanaḡ nena abô takatu ba bôk eto hathak ya ba hêk Mose anêḡ Abô Balabuḡ lôk Kapya Plopet ma Kapya Yeḡ tem injik anôḡ.” ⁴⁵ Ma yani hik iniḡ auk liḡ ek neyala Wapômbêḡ anêḡ kapya ⁴⁶ ba hanaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ kapya hanaḡ nena Mesia tem enja vovaḡ ba ema ma êtôm wak lô ma tem imbiyô êḡḡêk ḡê ḡama iniḡ loḡ esak loḡbô. ⁴⁷ Ma esak anêḡ athêḡ ma tem nenaḡ êndêḡ ḡê Jelusalem lôk Israeḡ ma avômâlô loḡ buyaḡ sapêḡ nena nede kapôlônḡḡ liliḡ ek Wapômbêḡ nêḡ iniḡ kambom vê. ⁴⁸ *Môlô lêk ôyê nôḡ takêḡ yôv ba

* 24:34: 1Ko 15:4-5   * 24:37: Mat 14:26   * 24:44: Luk 9:22   * 24:48: Jon 15:27; Ap 1:8

intu nonaŋ lôkthô bêŋ. ⁴⁹* Odaŋô! Tem yanêm nô m atu ba Wakamik bôk havak abô ek nê m êyômô môlô. Aêŋ ba nô mô Jerusalem endeba lôklokwaŋ anêŋ leŋ êndôk êyômô môlô am.”

Yisu hathak leŋ ba hi

(Mak 16:19-20; Ap 1:9-12)

⁵⁰ Ma Yisu halom thêlô ba hi hayô Betani iniŋ loŋ ma hêv baŋ liŋ ba hêv mek hadêŋ thêlô. ⁵¹ Hêv mek denaŋ ma hatak thêlô ma ewa yani hathak leŋ ba hi. ⁵² Êŋ ma thêlô êbô yani ma ele i Jerusalem lôk leŋiŋmavi bêŋ anôŋ. ⁵³ Ma wak nô mbêŋ intu sapêŋ ma êbô Wapô mbêŋ ê mô unyak matheŋ.

---

* 24:49: Jon 14:16; 15:26; Ap 1:4

Wapômbênj Anêj Abô Matherj
The New Testament in the Malei-Hote Language of Papua New
Guinea

Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

Updates

eBible.org

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 17 Nov 2018 from source files dated 24 Oct 2018

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a